

lünk, csupán akkor durváskodtak, ha valami „nagy kutya” volt a közelben. Ezt meg mi is megértettük, hiszen tudtuk, hogy nekik szigorúan tilos bennünket emberszámba venni. Közülök is többen voltak már lezárva, így tehát megértettek bennünket és hallgattak.

Így köszöntött be a fagyos, ködös október is. Minden reggel komoly faggyal „kedveskedett”, de a hideg mostmár nappal is kitartott. Egyszer csak, váratlanul mindent fehérbe öltözve találtunk. Igaz, hogy délre már csak a sár maradt az egészből, de ez egyben figyelmeztetés is volt... „Tél tábornok” már kopogtatott...

A mi táborunk terve az államháztartás javára tejtermelésből és sertés hizlalásból állt. Táborcsoportunk hizlaldáiban több mint ötezer disznó rőfögött, a tehenészetében pedig szintén több mint ötszáz fejőstehén kérődzött. Ezek mind fajtisza, fekete-fehér, „holland” állatok voltak, amik „hadizsákmány”-ként kerültek Németországban rabtartóink kezébe. A mi egész rabgazdaságunk ezeknek az állatoknak az ellátására, nevelésére, hizlalására és elszállítására volt beállítva.

Október végén — ismét Csókával — szállítottuk naponta a krumplit a hizlaldákhoz, ahol „örnlküli rabok” dolgoztak s látták el az állatokat. Nagy becsben voltak ezek a szurtos, rőfögő jószágok, mert míg mi egész télen át csak fagyott krumplit kaptunk fejadagban, addig a disznóknak még csak véletlenül sem adhattak, még egy szemet sem...

November vége meghozta az „igazi szibériai” hideget és evvel a cocák jóvilága is véget ért — megkezdődtek a disznóvágások...

Mi ketten Csókával csupán szállítottunk. A gyorsan, napról napra növekvő hóban, nap nap után vittük a felpuolt, kővéfagyott sertés tetemeiket a Jurga-i vasútállomásra. Jurga, különben kb. tíz-tizenkét kilométernyire volt a táborunktól. Hohó — gondolhatná valaki, ezután már mi biztosan jól is éltünk, hiszen ahol disznót ölnek, ha „nem csurran, de cseppen valami”... mindenkinek jut egy kicsivel több. Ez azonban nem teljesen így áll a „terv államban”, ahol minden, még a puolatlan disznófarok is fel van jegyezve. Rabtartóink leleményessége mindenre gondolt:

Legelőször is, hogy minden néven nevezendő lopást megelőzzenek és felfedzhessenek, a felpuolt, kibelezett tetemeiket véres vízzel öntötték le, amitől azok a gusztyos, rózsaszínű színt kaptak. No, azt azért egy percre sem kell gondolni, hogy erre a nagyigényű moszkvai polgár miatt került sor, hanem éppen mi miattunk. Így ugyanis még a legkisebb késvágás is meglátszott rajtuk, pedig késsel még csak egy kis darabot sem tudott az ember levágni belőlük, annyira kővé voltak fagyva. Itt csupán fejsze segített, az meg nálunk nem igen akadt, no, de ha még akadt volna is... az átvételnél úgyis észrevették volna és az efféléért a kocsis felelt,... hogy az őrről ne is beszéljek. Pár rabnak a jobb vacsorájáért meg egyik ör sem akarta közénk csukatni magát...

Mindettől függetlenül, azért bennünket sem kellett féltetni, dehát itt csak úgy reménykedhetett az ember egy holnapban, ha sikerült valami módon is túl járnia a rabtartók eszén...

Nemsokkal a szállítások megindulása után egy újonc — odesszai román — került a csoportunkba. Mindjárt az első munkanapján nagyon erős volt a hideg. Szánonként mérték le a mázsánál a szállítmányt, az őrség parancsnokának a jelenlétében, ő irt ugyanis alá és volt felelős a szállítmányért. A mi románunk azonban már alig fért a bőrében. Izgatta a nagymennyiségű hús közelsége... Alig várta hát meg, hogy lemérjék és máris próbálta kihasználni a lehetőséget, hiszen rá senki nem figyelt, mindenkinek a szem a mázsán függött... Végül is addig mesterkedett, míg sikerült neki a pofaszalonnából egy papír vékonyságú szeletet levágnia. Igen ám, de a rózsaszín állaton a vágás fehér feltja szinte világítva árulkodott a büntényről... Ráadásul még valami az őrparancsnoknak sem paszszolt, mert szánonként kezdte ellenőrizgetni a rakományt... Bezzeg bajba volt most a mi barátunk... Nem segített semmi simogatás, sem dörzsölés... a folt szinte még csak jobban világított. Pedig már nem maradt sok ideje hátra, mert az ellenőrök lépésről lépésre csak közelebb és közelebb jutottak...

— „Vágd meg hamar a kezed és mázold be vérrel” — sietett váratlanul a segítségére Baranyai Pista s egyben már nyújtotta is neki a „kését”. (Késnek neveztük mi azokat a kikalapált vasdarabokat, melyet — minden szigorú büntetés ellenére is — mindnyájunk zsebében meg lehetett találni.) A mi emberünk meg gondolkozott még vagy pár másodpercig s mikor már alig csak egy szán maradt közötté, meg az ellenőrök között, cselekedett... A saját vérével sikerült az áruló bűnjelet eltüntetnie, de a nagy hidegben a seb megfázott, elmérgedt amivel később Juon, vagy két hétre kórházba is került...

Nemhiába, igaz hát az a régi orosz közmondás: „Ha nem tudsz (mármint lopni) úgy ne kezdj hozzá”...

*

A karácsonyt, no meg az újévet is, ismét sikerült munka nélkül eltöltenem.

Alig pár nappal karácsony előtt fáért mentünk ki ökrökkel. Az elmúlt hetek folyamán már többször is megtettem ezt az utat Csókával. Mi, kocsisok a béreseket amúgy is, kezdettől fogva lenéztük a cammogó lassúságukért, meg a csontvázvá aszott ökreikért. Mert hát szegény párak szájalmasak is voltak valóban; Talán még nálunk is szájalmasabbak... Egy „dolgozó ökörnek” a rendszer 30 gramm, azaz hogy három deka rozslisztet biztosított, siló körítéssel, naponként. Ennek felét az istállóra felügyelő szabadok és a kezelő rabok ellopták, mivel ők is jól értettek az „önköltés csökkentéshez” — csupán a maradékot kapták meg a „jogos tulajdonosok”. Itt azután, mivel „aki bírja-marja” jelige alapján ment az etetés, az erősebb ette meg az egészet — míg a gyengébbnek semmi sem maradt... Így azután, a gyengék még csak gyengébbek lettek napról napra...

Fával megrakodva, már éppen hazafelé fordítottuk a rudat, mikor egyszer csak... minden szán megtorpant és az összes épkézláb ember nagy hujjogással megiramodott a sor eleje felé. Nem tudva, hogy miről is lehet szó, magam is jól kiraktam a lábaimat... Leírni is nehéz azonban a csodálkozásomat, mikor a látható célhoz érve ott csak egy bögő ökröt láttam, hujjogató, ordító emberektől körülveve... Mindegyik ott ütötte a szegény állatot, ahol csak érte, ha pedig már nem jutottak a közelébe sem, hát legalább egymás hátán húztak alaposakat...

— Mi az... agyon akarják verni? — fordultam a közelben ácsorgó brigádvezetőhöz — talán nem bírja ki hazáig?...

— Éppen azért kell ütni, mert ha lefekszik, akkor ember többet fel nem állítja — világosított fel, — rakhatjuk azután le a szánokat, hogy haza huzassuk...

A sorsát azonban senki el nem kerülheti — mondja a régi közmondás és ennek az igazságát mutatta ez az epizód is, mert minden ütés, verés ellenére is három szán is ökröt kellett, hogy hozzon haza — fa helyett. A béresek azonban egy percig sem voltak ezen felháborodva, így van ez mindig — mondta az egyik.

Nekünk persze csak a hasznunkra volt az efféle „tervgazdálkodás” mert az elhullott ökrökből nekünk főztek levest, bár szegények mire ide eljutottak, úgy lefogytak, hogy a bőrükön kívül másuk nem maradt, mint inaik és csontjaik... Nékiünk azonban még így is megfelelték. Hiába, a szükség nagyon is le tudja szállítani az ember igényeit...

A tél azonban nem csak az ökröknek, lovaknak jelentett nehézséget, néha pedig pusztulást, de mi, a rabszolgák is ki voltunk szolgáltatva kényének-kedvének.

Azon az emlékezetes reggelen, amit talán az életben soha elfeledni nem fogok — a hajnal nagyon is erős faggal köszöntött be. az örök szerint úgy mínusz negyven celzius körül lehetett... Alig hagytuk el pár kilométerrel a tábor, mikor váratlanul éles metsző északi szél kezdett feltámadni. Ez a szél az, amitől minden élőlény reszket, mert ellene a nyílt területen szinte semmi védekezés sincs. Bébűjlik a kabát alá s elzsibbaszt, elaltat... A felkelő nap korongja éppen csak megjelent a láthatár alján, ilyenkor a legerősebb a hideg... villant az agyamba. Fagy és szél egyenlő a halállal a szibériai hómezőkön...

— Miska — ordítottam az előttem bandukoló oroszra — dörzsöld a füledet... fehér... De már eddigre hozzám is odaugrott a brigadéros és elkezdte hóval dörzsölni az arcomat, úgy Isten igazában... Mire azonban az egyik felébe visszatért volna az élet, már a másik oldal fehéredett el megint... A nagy dörzsölésben félrecsúszott a sapkán... s a kikandikáló fülem is elfehéredett... sőt már-már jégcsappá vált... A kesztyű nélküli kezem is zsibbadt és fehéredett. De a kegyetlen szél csak fúj, s lassan álmos nemtörődömség vett erőt rajtam...

Az őrparancsnok azonban tudta, hogy felelős és egy másik, hozzám hasonlóan félig megfagyott némettel együtt — subák alá dugva, visszaküldött bennünket a táborba. Otthon azután az öreg Mihajlovics bátyka, a táborunk fehér orosz

orvosa vett kezelésbe bennünket, azonnal, amint hazaértünk. Erősen csóválta a fejét, míg valami saját gyártmányú kenőccsel kenegette a füleimet, meg az elfagyott arcomat... Akinek még nem volt az életében fagyása, az el sem tudja képzelni, hogy mit is jelent az. Mikor komoly, hóval való dörzsölés után végre a meleg szobába engedtek, az elfagyott részek felmelegedtek, végül izzóvá váltak, egyben pedig erősen viszkedni is kezdtek. Másnapra úgy a füleim, mint az arcom feldagadt, a füleim legfőképpen úgy megnőttek, hogy szinte húzták a fejemet... Még az volt a szerencse, hogy mindkettő egyformán el volt fagyva, különben nehezemre esett volna a fejemet egyensúlyban tartanom... Éjjelente, mintha ezer meg ezer tüvel szürkálta volna valaki az állandóan nedvező sebeket... majd meg úgy éreztem, mintha tüzes vassal sütögették volna őket... Még a halálos ellenségemnek sem kívánom ezeket az ünnepeket... Újévre azonban már egy kicsit jobban éreztem magamat, így megvártam az éjfélt, az újév jövetelét, sőt még azután is egyedül elmerengtem a petróleum lámpa imbolygó fényébe bámulva és arra gondoltam, hogy — vajon — mit is tartogat számomra ez az újesztendő? Vajon, hoz-e szabadulást? Akaratlanul is egy közöttünk oly' ismeretes vers sorai jutottak az eszembe... Az írója, egy velünk szenvedő magyar testvérünk, csupán szavakba öntötte azt a „nagy kérdést” amely mindnyájunkban élt, amely hol hitet adott... hol végleg elkésérett bennünket: Mire vársz te gögös nyugat? Ne hagyj bennünk', mártírokat...

*

Panaszra okom nem is lehetett, mert ha változást vártam sorsomban, az újesztendő teljesítette a kívánságomat, és mindjárt meglepetéssel kezdődött. Mindjárt január első napjaiban — minden előzetes figyelmeztetés nélkül — felpakoltak és átszállítottak egy másik táborba. Az még eszünkbe sem juthatott, hogy azután érdeklődünk, hogy mi miért is történik velünk. Mint igazi, jól betanított rabszolgák tudtuk, hogy az efféle kérdés hiábavaló és csak számunkra káros lehet. Így, hát mentünk, oda ahová küldtek, minden ellenkezés nélkül...

Ez alkalommal, volt szerencsém megismerkedni a szovjet rabszolga rendszer egy újabb „vívmányával”, az úgynevezett „Szteljapin vagon”-nal. Ez nem volt valójában más, mint egy kerekekre szerelt, mozgó börtön. A kocsi egyik oldalát egy folyosó képezte, amiről nyíltak azután a különböző cellák, kétemeletes ágyakkal. Hogy hány személyesek? Erre talán csak az tudna választ adni, akinek az agyában megszületett ez az ördögi jármű. Velünk kapcsolatosan ugyanis annyi személyes volt, amennyiönket az „emberséges öreink” csak egy-egy cellába be tudtak préselni.

— Nem fér már több! — ordított fel rakodás idején az őrparancsnok, mikor már látta, hogy úgyis egymás hegyén hátán vagyunk, majd váratlanul megragadta az első, ajtó előtt várakozó rabot s vele, mint egy faltörő kossal — közénk öklelt és az összehérszélődés csúcspontját kihasználva, — Fauszti röhejjel — zárta reánk az ajtót. Az ő „találékonyágán múlott”, hogy ez a „nagyszerű ta-

lálmány” megfelelőjen mindig és minden körülmények között a követelményeknek, számunkra pedig nagyon is emlékezetes legyen. Páran közülünk felkapaszkodtak a felső polcokra, de rövidesen majd’ úgy szédültek le onnan egyenként — egyrészt a fülledt meleg, másrészt meg a szédítő bűz miatt... Vízét alig adtak — naponta csak esetleg egy kis pohár ha jutott fejenként, ha az őrség jókedvében volt... ha nem? Úgy megfélemlítették... Panaszkodni? Ugyan ki hallgatna meg egy senkit, egy rabot, ki adna hitelt az ő szavának? Örüljenek, hogy élnek. Szükségre menni? Ugyanúgy, mint a vízzel... Hogy mit kínlódtunk, azt csak a jó Isten tudja elmondani, leírni is lehetetlen...

Az őrök szinte versengtek egymással, hogy ki tud kegyetlenebb, embertele-nebb lenni velünk. Később hallottuk, hogy egymást figyelték...

Aki nem volt eléggé kegyetlen, akiben talán még maradt egy csöpp kis embe-riesség, vagy lélek, az nem maradhatott ebben a kiváló beosztásban...

Végre, vagy nyolc órai „bumlízás” után megérkeztünk a rendeltetési helyünkre. Kirakodás után mindjárt beteltek bennünket a „lágerba” (táborba). Itt azután mindjárt kezdetét is vette a válogatás, csoportosítás...

— Mi a foglalkozásod... zoo-technikus? — tette fel nekem is a kérdést egy kopottas kinézésű nacsalnik (parancsnok). Az első pillanatban nem fogtam fel, hogy mit is akar, majd dolgozni kezdett az agyam...

Zoo, az mindenhol állatot jelent... az állatokat pedig mindig szerettem — gondoltam nagyhirtelen.

Technik, az meg technikus, tehát nyilván valamiféle technikust keresnek, aki-nek az állatokkal kell dolgoznia... Itt egy jó alkalom. Azonnal bólogattam is a fejemmel sebesen. Erre a nacsalnik magával vitt egy másikhoz, aki meg arról kezdett faggatni, hogy hol végeztem az iskoláimat? Előbb egy kicsit meghök-kentem, mert még mindig nem értettem, hogy miről is van szó, de azután rávág-tam hidegen: Budapest.

— Nagyon jó — örvendezett a főnök — s ez egyben a vizsgáztatás végét is jelentette. Mindjárt utasított is, hogy kövessem. Kifelé menet, nagy elégedetten mutatott meg egy másik főnöknek:

„Külföldi zoo-technikus”. Örömmel konstatáltam, hogy a „külföldi” szó itt ilyen nagy megbecsülést jelent, egyben azonban szorongtam is egy kissé belül, hiszen még mindig nem tudtam, hogy mi is lesz végtére a munkaköröm? Végre azután csak kiértünk a gazdaságba — ami körülvette a tábor — és egy istálló-ban megállapodtunk.

„Már nem eszik vagy három napja — mutatott a főnök egy erősen felpuffadt tehénre és kérdőleg függesztette rám a tekintetét. Bennem pedig felvillant, hogy valószínűleg ezek állatorvost, vagy legalább is technikust sejtjenek bennem...

...Hm, nem eszik? Sokért nem adtam volna, ha valami jó ötletem támad azzal kapcsolatosan, hogy miért nem? Időm azonban, vesztegetni való nem maradt, cselekednem kellett. Innen már más kiutam nem volt... Így tehát a tőlem telhető

„legtudományosabb” arcot öltöttem magamra s megtapogattam — nagy szak-értelemmel — az állat orrát, majd megnyomogattam a hasát. Közös erővel a száját is kinyitottuk kissé... a körülöttem lebzselők a tudásnak kijáró teljes mértékű tisztelettel figyelték minden ténykedésemet. Végül is, felemelve a farkát a szerencsétlen áldozatnak, bosszúsán ráncoltam össze a homlokomat. Éppen úgy, mint amikor valakinek valami nagyon nem tetszik...

Mindjárt az istállóba érkezésünk idején észrevettem egy közeli sajtárban va-lami fekete, nagyon is erős szagú masszát. Később megtudtam, hogy ez a nyírfa kérgéből készült párlat, amivel a fekete légy szezon idején a lovaknak a pofáját és lágy részeit kenték be a legyek ellen. Odaléptem hát ehhez a sajtárhoz és belőle nagy szakértelemmel megkengettem az „első paciensem” orrát, hasa alját sőt még a hárulós részét is. A rendkívüli erős szag láthatóan még a beteg Riskának sem tetszett, mert egészen megeléknült tőle. A vezetőség azonban — láthatóan — ezt a javulás jelének vette és meg volt elégedve velem. Ez nem is változott az elkövetkező három-négy hónap folyamán sem, amíg ennek a tábor-nak a lakója voltam. A rólam alkotott kiváló véleményüket még az sem változ-tatta meg, hogy pacienseim legnagyobb része jobblétre szenderült. Mindenki akceptálta, hogy „későn került a kezem alá”. Mindettől függetlenül akadtak néha nehéz perceim, mikor valami szakkérdéssel kapcsolatosan adtak fel kér-déseket, hála Istennek azonban ilyenkor mindig sikerült kívágnom magamat egy „nem értem” -mel, (nye ponyemaj) amit ott megértéssel vettek, hiszen mind-nyájan jól tudták, hogy nem születtem oroszoknak...

Szegény tehénké, cocák és lovak! Ezúton kérek tőletek bocsánatot, mert — igaz — hogy talán az én tudatlanságom miatt kellett eltűnnötök ebből az árnyék világából, de... ez nem volt túl rossz nektek sem... Így legalább megszabadulhat-tatok ti is a fejadagtól, munka teljesítménytől, ütésektől, szóval mindattól amit akkor sokan nyugaton is „munkás paradicsomnak” neveztek.

*

Valószínűleg a sors ironiája, hogy ha az embernek a rossz sora egy kicsit is megjavul, az sokáé ne tartson. Ilyenformán az én tábori életem sem számíthatott kivételnek.

Már kezdetét vette a forró, szibériai nyár, mikor a „felsőbb rendeletre” Ma-rinszkba szállítottak egy sereg, hozzám, hasonló szerencsétlennel egyetemben. Itt, a „gyűjtőben” azután már több, régi ismerőssel is összeakadtam, még az első mezőgazdasági tábor magyar brigádjából... Mindnyájan naphosszat azon tör-tük a fejünket, hogy mi lesz most velünk? Az egész csoport összeállításából, elejétől fogva tisztán látható volt, hogy csupán rólunk, „politikai foglyokról” van szó. Aki ezt a „rab-paradicsomot” nem ismerte meg, az könnyen azt mond-hatta volna, hogy rab, az csak rab, sok különbség nem lehet egyik elítélt meg a másik között, legfeljebb csak annyiban, ahány évre ítélte őket a bíróság. A „rab-ság hazájában” azonban nem így áll helyzet! Itt, mint a szabad embereknek, úgy

a raboknak is megvan a maguk külön társadalma. Megvannak az ő külön törvényeik és ami a legfontosabb, megvannak a külön kasztrendszerű szociális csoportjaik is. Az első, talán legfontosabb választó pont az, hogy „politikai”-e az illető vagy „bandita”? Mármost hogy politikai okok miatt lett az egyén elítélve, vagy rablásért... gyilkolásért...

A politikai terén nem sok a különbség, de annál több a banditák terén. Ők egy láthatóan teljesen különálló társadalmat alkotnak még a rabtársadalomban is... Ennek az újszerű gengszter-társadalomnak az arisztokráciáját alkotják az úgynevezett „törvényes betörők” (zakonnij vor). Ezt a csoportot azok a valóban „hétpróbások” alkotják, akik be tudják bizonyítani, hogy az apjuk, sőt talán a nagyapjuk is rablásból, lopásból élt, börtönöket járt, vagy éppen ott pusztult el. Hogy miért hívják őket „törvényeseknek”? Csupán azért, mert az életformájuk három, számukra alapvető törvényen alapszik. Ezeket nekik minden körülmények között be kell tartaniuk:

Az első ilyen törvény az, hogy dolgozniuk nem szabad, hanem magukat rablásból, lopásból kell fenntartaniuk.

A második törvény szerint, nem csak ők maguk nem dolgozhatnak, de másokat sem szabad munkára kényszeríteniük, sem pedig a rendszert semmi módon nem támogathatják. Ez a törvény kizárja, hogy bármiféle munkavezetői, brigádfelvezetői állást is elvállaljanak.

A harmadik törvény azokra vonatkozik, akik az előbbit megszegték, és egy jobb élet érdekében hajcsárrá lettek, vagy munkavezetői állást vállaltak. Ezek ettől a pillanattól kezdve már nem „törvényes rablók” csak „szukák”, azaz hogy „nőstény kutyák”. A harmadik törvény szerint minden „vor”-nak kötelessége az ilyen árulók ellen fizikailag is harcolni és őket elpusztítani.

A „törvényes rablók” jelvénye a kereszt, de a teljes mértékig össze-vissza tetovált testük is ismertető jelük. Számtalan gitárral kísért „hősköltevényüket” hallottam, amelyek mind egy-egy híres banditáról szólnak. Többnek leírják a halálát és ezzel állítanak örök emléket azoknak, akik a rendszer ellen küzdve megmaradtak hű „törvényes rabló”-nak. Egy ilyen hősköltevény szereplőjévé válása az álma minden banditának, bármi áron, ha kell, még a halál árán is... Számuk nem hogy csökkenne, de állandóan emelkedik, mert a dalok szinte nemzeti hőssé teszik mindazokat, akik dacolni mernek a vezetőséggel...

A „szukák” csoportja állandó létért való küzdelemben van az előbbiekkal. Nekik is tetovált a testük, az ingüket szintén kieresztve hordják, és egy táborban vagy az egyik, vagy a másik maradhat csupán életbe, de egymást meg nem tűrik. Késhadjárataik történetét táborszerte ismerik, azért a mindennapos táborlakó egyik csoportot sem szereti; mert egy-egy ilyen verekedés esetén nemegyszer öltek meg már olyanokat, akiknek sem egyik, sem másik csoporthoz nem volt semmi közük sem...

Rajtuk kívül van még az „urkák” csoportja, amely legfőképp idegen gengszte-

reből áll. Ők is fel vannak késekkel fegyverkezve, de mindig háttérben maradnak a „vor”-okkal szemben.

Felvetődik mostmár a kérdés, hogy ki vagy mi hozta létre ezeket a csoportokat? Talán a rendszer, hogy ilyen úton ritkítsa azt a jó pár millió banditáját, akikről immár híres a Szovjetunió? Nehéz lenne erre választ adni, annyi azonban biztos, hogy a kasztosodás ezekkel még közel sem ért véget...

Meg kell ugyanis, hogy emlékezzünk a „piros övesek”-ről, akiknek a zömét a volt világháborút megjárt tisztek alkotják. Ők nem hadakoznak, mert hiszen erősen kisebbségben vannak, de erősen összetartanak és ha egyet is sérelem ér közülük, mindnyájan segítenek. A verekedéstől nem félnek, de addig nem támadnak, amíg nem provokálják őket...

Az „urkák”-ról már az előbbieken is röviden szóltam. Ez egy újabb, kisebb egység, melynek a tagsága az idegen fajú csibészekből kerül ki. Akadtak közöttük magyarok, németek, franciák, tolvajok, zsebmetszők, gyilkosok... Egyben azonban megegyeztek — éspedig, hogy büszkéek voltak a „szakmájukra” és arra, hogy ők „nem fasiszták”...

A táborok lakosságának a zöme alkotta azonban az utolsó kategóriát a bűnözésért elítélt csoportnál is. Ezeket közös néven csak „frajjeroknak” nevezték. Ezek az előbbi csoportok által kihasznált, rendszeresen kirabolt munkások voltak. Emiatt a munkás tömeg miatt vált szükségessé a mi elkülönítésünk is, mivel ezek a „bandita pontosok” még használható elemeivé válhattak a szovjet társadalomnak — a vezetőség szerint. Ilyenekből kerültek ki például a második világháború idején Rokoszovszkij marsall „büntető hadosztályai”. Maga a marsall is banditizmusért volt elítélve és a marinszki táborból szállították egyenesen a sztálingrádi csatába. Ezekre az emberekre tehát a rendszer még mindig számított. A politikaiakkal együtt tartva azonban könnyen „megromolhattak”, mert azoknak az elbeszélései könnyen megrendítették bennük a rendszerbe vetett hitet... Ezért hát Moszkva kiadta a parancsot a politikai rabok elkülönítésére... Mivel ebben a rendszerben nincs magyarázkodás, várakozás, a bürokrácia gyorsan, begyakorlottan intézkedett és már utaztunk is. Már robogott is a szerelvény velünk kelet felé...

Vagy egy heti utazás után érkeztünk meg rendeltetési helyünkre. Megint jegyzőkönyvi pontjaink ellenőrzésével raktak ki bennünket a vagonokból, majd mikor már mindenkivel elkészültek, az őrség parancsnoka kiadta a parancsot az indulásra. Alig tíz percnyi, megfeszített gyaloglás után azonban már feltűntek a tábor őrtornyai. Szokatlan csend és némaság ült a környékre, sehol semmi életnek nyoma... Az őrtornyok is üresek. Nem tudtuk megérteni a helyzetet. Igazából azonban csak akkor állt el szemünk, szánk, mikor végre a kapun belül engedtek bennünket. Mindenhol az elhagyatottság, lakatlanság jelei. Itt már vagy egy éve nem tartózkodtak emberek — állapítottuk meg mindnyájan. A barakkok ajtai, ablakai tárva-nyitva és az ablakok legnagyobb része üveg nélkül,

vakon mered a világba. Sem ivóvíz, sem tüzelő semerre. Az őrséget azonban mindez nem nagyon izgatta. Nyugodtan, minden izgalom nélkül foglalták el megszokott őrhelyeiket a tornyokban. Hogy mi mit csinálunk a falakon belül? — ez nem az ő problémájuk volt. Így hát nekiláttunk a „mi problémáink” megoldásához:

Először is tüzelőt kellett hogy szerezzünk. Ez minden nagyobb baj nélkül sikerült is, mert megbontottuk az egyik félre eső barakk fazsindelyes tetejét és a felhasogatott zsindellyel világítottunk egész éjjel. A vízszerezés azonban sokkal komolyabb problémának bizonyult. Végre is, a megérkezésünket követő napon, egy kétkerékű talyigát szerzett valahonnan a tábor parancsnoka és ez a talyiga — egy kis boncos mongol ló segédletével — megkezdte a tábor vízellátását. A baj csak ott volt, hogy mi majd' ezren voltunk, míg a lovacska meg csak egyedül és egy-egy fordulóra csak két hordó vizet hozott, ami nem volt több ötven-hatvan liternél... Mindettől függetlenül, hivatalos szemmel, a vízellátás is működött... A helyzet azonban nem javult, csak napról napra romlott... A vízhiány miatt mindenki a nagykaput leste a táborban. Amint az kinyílt, mintha csak ellentámadásba indult volna az egész tábor, ömlött ki a barakkokból a sok ember, csupokkal, köcsögökkel, tányérokkal és neki a kordénak. Még két perc sem tellett bele, már üresek is voltak a hordók... Arról szó sem lehetett, hogy valaki is ellenállt volna ennek a rohamnak... Az első két napban még egy kondérra való nem sok, de annyi víz sem jutott el a konyháig. Végre a harmadik napon megtelt a kondér, azt felforralták és délután „teát” (csaja), azaz hogy teának csúfolt meleg vizet osztottak ki a népnek.

A vezetőséget a fejlemények egyáltalán nem látszott, hogy valamennyire is izgatták volna, de egy váratlanul bekövetkezett fordulat véget vetett ennek az általános nyugalomnak, és a vezetőséget cselekvésre kényszerítette:

Volt közöttünk egy jobb sorsra érdemes festőművész is, aki — természetesen — egyáltalán nem volt meghatva az erdőirtó munka előre látható egészségügyi előnyeitől és itt is, mint festőművész szeretett volna működni. Igen ám, de a festéshez ecsetre is szükség van! Az övét meg a szállítás idején elkobozták, mivel efféléket az idevonatkozó törvények nem engedtek meg a rabnak magánál tartani szállítás idején. A mi festő barátunk azonban nemhiába volt már jó pár éve táborban s leleményes embernek is számított, így hát hamar leküzdötte ezt az akadályt is... Miután látta, hogy a táborunk „szemefényének” a kis mongol lónak milyen szép sűrű és selymes a farka, elhatározta, hogy abból „kölesönöz” pár szálát az ecsetnek.

Így — gondolta — mindketten jól jönnek majd ki — a lovacskának marad még majd éppen elég szőre amit cipeljen, öneki meg a problémája meg lesz oldva... Sajnos azonban számításába valami kis hiba csúszott be s ebből is tisztán látható, hogy mennyire igaz az a régi szép magyar közmondás, hogy „ember tervez — Isten végez”... Ugyanis a mi művészünk láthatóan nagyon izgulhatott,

mikor a történelmi aktus ideje elérkezett, mert igen is sokat akart levágni a pacink farkából. Olyannyira, hogy az „elevenbe vágott”, amit még a békés „mongolka” sem volt képes sztoikus nyugalommal elviselni, hanem fájdmának és felháborodásának harsány nyertéssel és vadul rugdosó polkázással adott jelet... A szokatlan jelenség, és a velejáró váratlan csődület felkeltette az őrseg érdeklődését is és neki is azonnal feltűnt a „szürke” megcsontított farka. Az ezt követő nyomozás nem tartott sokáig és eredménye előre látható volt: a „szürké”-t azonnal elvitték az állatvóshoz, utána pihenőbe a festő barátunkat meg — dutyiba... Mi pedig ismét vízfordó nélkül maradtunk... A tábor vezetősége azonban láthatóan nem akart lemaradni leleményesség dolgában a mi festő barátunktól, mert váratlanul gyorsan döntött ebben az ügyben: tíz embert jelöltek ki, akik — négy ór kíséretében — jártak ettől kezdve vízért... helyettesítve a „szürkét”...

Igaz, hogy a kút majd két kilométernyire esett a tábortól, de így legalább ők nem panaszkodhattak — tele ihatták magukat vízzel, ami az akkori helyzetünkben, nagyon is sokat jelentett.

A víz problémáját még nem is oldottuk meg s máris más oldalról fenyegetett bennünket veszély. Lassan olyanformán alakult az élelmezés sora, hogy nem volt mire inni... Megérkezésünk idején naponta kaptunk hatvan deka kenyéret egy darab sózott hallal, meg egy negyed kanál barna cukorral. A cukor azonban hamarosan elfogyott s ez egyszerűsítést jelentett a menünkben. A kenyérnek is a végére értünk Isten kegyelméből s annak helyettesítésére jelent meg a színen a „kétszersült” (szuharé), amely valójában megszáritott fekete kenyér volt. Mire hozzánk eljutott, a szikla darabok puhábbak voltak, mint a mi kétszersültünk. Ebből naponta kaptunk — előbb két szeletet — majd' mikor már ez is fogytán volt — napi egy szeletet. Végül, mikor a hal is elfogyott — már csak félszelet kétszersülnél tartottunk. Mivel azonban ezen a nyomorult sárteken semmi sem tart örökké a mi készleteink is elfogytak egy szép napon és most következett a „legérdekesebb” része a rabéletnek: a koplalás...

Az első napon még csak dühöngtünk, járkáltunk össze-vissza, vezető azonban nem jött be közénk, tehát csak egymásnak panaszkodhattunk. A második napon azonban már nem nagyon mozgott a nép, csak gunnyasztott a pricseken és a mind jobban elborult arcok nem sok jót ígértek. Vagy harmadnapra azután vilámcsapásként hatott a már nagyon is várt örömhír... kenyéret hoztak. Az egész tábor felbolydult, mint a megzavart méhkas. Senki sem lelte helyét, a várakozás nyugtalansága átragadt mindnyájunkra. Estére azután egy egész napi izgatott várakozás után megkaptuk az első harminc deka kenyérünket. Megint hiba csúszott azonban a parancsnokság számításaiba, mert csak talán a tábor felénk jutott kenyér, mivel pár, „ügyesebb” brigád kétszer is vételezett, sőt páran még háromszor is... Talán ez megdöbbenően hat ma azokra, akik egy kielégítő vacsora után olvassák ezeket a sorokat, de ott, akkor ezért senkire megharagudni

nem lehetett. Ott, akkor szó sem volt még a holnapról, csupán a ma, ez a pillanat maga számított. A híres szovjet közmondás fejezi ki talán legjobban ezt az érzésvilágot: „...„Amit ma megehetsz ne halaszd holnapra. Amit holnap megehetsz, meg ne tedd máma”...”

A következő nappal azonban táborunkban megkezdődött az „aranyélet”. Egymás után osztották ki az elmaradt fejadagokat és egyik napról a másikra mindnyájan jobban éreztük magunkat. Igaz, hogy sok esetben a kiosztott kenyér nem volt más, mint egyszerű megsütött, nyers tészta, de mi kiéhezett farkasok ilyen „csekélységre” nem néztünk...

Az éjszaka folyamán két öregebb társunkat vitték bélcसारodással a kórházba... „Tele zabálták magukat”... csóválta a fejét a „szabad orvos” mintha a szerencsétlenek egyáltalán tehetek volna a dolgról. A következő hajnalon továbbították őket a vonattal, de az egyik nem jutott túlságosan messze, mert — mint később hallottuk — meghalt még a vonatra jutása előtt. A másiktól sem hallottunk többet, talán kibírta a kórházig...

Már vagy harmadik hete voltunk a lakói az új tábornak, mikor végre elterjedt a híre közöttünk, hogy a táborunk száma 05-ös „speciális kolónia”. Így született meg a szovjet rab-igazgatás jóvoltából a rabok államának egy új kategóriája: a „Speciális kontingens”, vagy ahogy röviden szokták csak nevezni, a „Spec. kontingent”. Ez az úgynevezett „veszélyes politikai foglyok”-nak a csoportja volt és én, mint „különösen szerencsés egyén” a legelső között kerültem ide. Akkor még azonban egyikünk sem tudta ott a 05-ön, hogy hova is kerültünk valójában... de ez jobb is volt így...

*

Körülbelül már egy hónapja lehettünk a 05-ön és töltöttük semmittevással a napjainkat, mikor váratlanul megindult innen is a szállítás.

Csoport csoport után tűnt el a nagy kapu mögött és mindnyájunkon a már jól ismert bizonytalanság érzése vett rőt. Ki tudja mikor, ki tudja hova?...

Végre azután egyik estefelé reám is sor került. Vagy negyvenünket hívtak és a hivatalos vizsgálatok után kihajtottak a vasútvonal mellé és bevagoníroztak. Egész éjjel, meg a következő napon délig dőcögött velünk a szerelvény. A mellettünk lévő cellájában a rabszállító „szteljapin”-nak női rabokat szállítottak. Az úton ők szórakoztattak bennünket és az örököt orcátlan viccekkel és történeteikkel. Végre azután elérték az új állomáshelyüket és lerakták őket...

Már délutánba hajlott az idő mire ismét földet ért a lábunk. Mindjárt a vasúti sínek mellett terpszkedett egy hatalmas tábor — az új „otthonunk” A sínek túlsó felén — nem messze — még egy másik hatalmas faépítmény meredt az ég felé, tetején tíz-tizenkét kémény okáda a füstöt, gőzt. Mindjárt a tábor mellett hatalmas földtöltés... Úton, útfélén kórákások, földtúrások. Mindenhol a már Szibáriában megszokott kapkodó munka jelei. Amerre csak a szemünk ellátott

dolgozó rabok. Mireánk sem hedetítettek azonban, ügylátszik már hozzászoktak az állandóan érkező s távozó csoportokhoz...

A kapunál minden nagyobb ceremónia nélkül számoltak le bennünket és már mehettünk is befelé...

Az első éjszakát az óriás tábor „kulturtermében” töltöttük a padlón. Alig, hogy ideérkeztünk s leraktuk a cökmökünket, mindjárt indultunk ismerkedni... Nem tellett sok időbe megtudnom, hogy egy „hidépítő tábor”-ba kerültünk. A jövőre hatalmas vasúti hídkolosszus csupán pár száz méternyire a tábortól készült a sebesvízi Angara folyamon keresztül. A továbbiakban azt is megtudtam, hogy az a sínpár, amin mi ide érkeztünk, nem más, mint az új ága a híres „-Transzszibériai vasútvonalnak”, amelyet még a háború alatt kezdtek el építeni a „katorzsnikok” (láncos rabok), de a munka nagyrészét mégis japán hadifoglyok végezték el — a második világháború befejezése után. A táborunk, ahová érkeztünk, még ugyan nem „politikai” tábor, de már az itteniek tudtak arról, hogy őket — minden valószínűség szerint — rövidesen átviszik a túlsó partra, mivel innen, a hídtól visszafelé vagy háromszáz kilométeren csak politikaiak lesznek... Ekkor hallottam először az új elnevezést... „Spec. kontingent”...

Másnap azután mi is megkezdtük a munkát. Itt a munkát az tette egy kissé érdekesebbé, hogy a raboknak pénzt is fizettek... Nem sokat, csupán 2 %-át annak, amit egy „szabad” keresett, de legalább mégis adtak valamit. Igaz, hogy a legújabb rémhírek már arról is tudni véltek, hogy nekünk politikaiaknak nem fizetnek, de ezt senki sem hitte el, legalább is egyelőre nem.

Az első pár napban itt is, ott is takarítottunk, végtére is azután bennünket is befogtak a „hajrá”-ba. Nap, nap után a hatalmas töltésre jártunk földet lerakni a vagonokról. Két szerelvény is hordta ide állandóan a töltést, amiket meg exkavátor rakott, amilyen gyorsan csak tudta. A tervek szerint ugyanis itt lett volna az egyik hídfő és a töltés még nem volt elég magas. A napi munkaidőnk tizenkét óra volt, ami alatt még szusszanni is alig maradt időnk... Az egyetlen lehetőségünk egy kis pihenésre csupán akkor adódott, ha az egyik, vagy másik vagon lerakó csoport előbb végzett mint a többi. Csoportonként, számozva kaptuk a vagonokat, így senki sem mondhatta, hogy vele, vagy velük bárki is kivételezik. Őrségnek itt sehol nyomát sem láttuk, később azonban megtudtam, hogy az egész munkahely őrláncolattal van körülvéve, így a különböző csoportokat külön-külön nem ellenőrzik. Este 7 óra körül gözdudák bűgása jelezte a munkanap végét. Ilyenkor minden csoport a lehető legsebesebben abbahagyta a munkát és igyekezett mielőbb a kapun keresztül a táborba jutni. Úgy fél nyolc körül ismét felbőgtek a dudák, ebből tudták meg az örök, hogy a rabok immár a kapun belül vannak és ők is mehetnek pihenni.

Már vagy három hét telt el így, megerőltető, túlajtott munkában. Még az étvágyunk is elment, annyira fáradtak voltunk, csak zuhantunk a priccse, mihelyt egy pillanatnyi szabad időnk volt. De azután ennek is a végére értünk sze-

rencsésen. Egyik napról a másikra váratlanul kihelyezték csoportunkat a 314-es kőbányába. (Mivel a 314-es kilométeren volt) Ez a munkahely veszélyességben és nehézségben alig különbözött az előbbiektől. Itt, a majdnem merőleges, meredek sziklafalból kellett egy polcot kifaragni, vagy 250-300 méterrel a folyó színe felett. Itt ezen a polcon fog majd a vasútvonal haladni. Ez az emberfeletti nehézségeket követelő munka még egészen kezdeti stádiumban volt akkor, mikor mi ide kerültünk és bizony, sokszor elátkoztuk azokat a kényes vasúti utasokat, akik miatt nekünk naponta számtalanszor kellett a halállal szembenézniük — csupán csak, hogy ők a lenyűgöző panorámában gyönyörködhessenek... Egymás után zuhantak a mélységbe a hatalmas kőkoloncok és így elejével elég jól kijöttünk a „normával” (napi követelmény). A munka azonban csak nehezebb és nehezebb lett, míg másrésről meg a norma állandóan emelkedett.

Közben azonban mind újabb és újabb „politikai szállítmányok” gyarapították a táborunk létszámát, míg a „bandita pontosok”-at meg egyre nagyobb szállítmányokban vitték át az Angara túlsó partjára. Végre azután egy ragyogó, augusztusi napon, mikorra már csak mi, politikaiak maradtunk a tábor egyedüli lakóiként, megjelent a „speciális őrség” is, és átvette felettünk a parancsnokságot. Ez az új őrség, mely majdnem teljesen közép-ázsiai katonákból állott, még az eddigi őrségeken is túl látszott tenni durvaságban. Kék tányérsapkájukban, a lehető legmodernebb fegyverzettel felszerelve és a végelenségig kiképezve mint a lelketlenség légiója vigyáztak reánk. Kétségtelen, hogy náluk megértésre, az emberi érzés legkisebb szikrájára sem számíhattunk. Betanított, kegyetlen ember-gépek voltak ezek, akik a szó legszorosab értelmében gyűlöltek bennünket. Nem volt különbség köztük és a mellettük kaffogó farkaskutyák között. Talán a kutyáktól még nagyobb megértést várhattunk, mint a kísérőinktől... Nekik mi, a rendszer „veszélyes ellenségeinek” számítottunk, akiket talán a legokosabb lenne „csendesen eltenni láb alól”. Éreztük, tudtuk mindnyájan, hogy ha alkalmuk nyílik erre, „emberséges őreink” egy percig sem fognak gondolkodni, hogy éljenek-e a lehetőséggel. Éreztük, hogy most, ezekkel az örökkel még csak jobban kell, hogy vigyázzunk, ha még élve ki akarunk kerülni innen...

Az új őrséggel az egész tábori rend is megváltozott. Reggelenként, ha a körzeten kívüli munkára mentünk, mint például a kőbányába, ötösével, karonfogva kellett a kapun kiügetnünk, majd azonnal, törökülésbe leültünk. Mikor már a csoport minden tagja a kapun kívül ült, jött a felállásra szóló parancs. Ezt az őrség parancsnokának szónoklata követte, hiszen ő, személy szerint volt mindnyájunkért felelős. Ez pedig hangzott a következőképpen: Rabok, figyelem! Most az őrség hatásköre alá kerültök és az őrség minden rendelkezését kötelesek vagytok teljesíteni, minden újabb figyelmeztetés nélkül. A sorból jobbra, vagy balra való kilépés szökésnek számít és az őrség tüzet nyit minden figyelmeztetés nélkül! Előre kilépés, vagy hátul lemaradás szintén szökésnek számít s az őrség szuronyt használ... Mindezek után felcsattant az „Őrség harcba!! (Konvoj boju), amit a „Rabok előre!” követett. Ezzel egyben meg is indult a menet, senki

sem tudhatta, hogy számára — személy szerint — nem utoljára-e? Hiszen az őrség majdnem teljesen szabadkezet kapott...

A munkahelyén először az őrség helyezkedett el, utána eresztettek csak szét bennünket, előtte azonban ötösével leszámoltak mindnyájunkat. Dél előtt meg egyszer megszámláltak bennünket, úgyszintén délután is, amit az esti, hazamenés előtti számolás követett. A kapunál egy újabb számolással győződtek meg arról, hogy nem szaporodtunk-e meg valamennyivel ezalatt a munkanapon. A biztonság kedvéért azonban vacsora után is megszámláltak mindenkit, amit ezután a takarodó-számolás követett, mielőtt még reánk zárták volna éjszakára a barakk ajtaját. A barakk-zárás szintén az „új szabályzat” újítása volt... Szóval számolásban hiány nem volt nálunk: számolás reggel, számolás délben, számolás este... számolás nappal... sőt még néha éjjelente is. Idegölő várakozások, éjjel-nappal, esőben, hóban (közben fekete legyek, szúnyogok rágtak, ettek bennünket) számtalanszor semmiért, ugyanis csupán azért „hiányzott” valaki, mert őreink nem tanultak meg jól számolni — még ötösével sem. Néha órákig bóbiskoltunk vagy éppen fagyoskodtunk, mert valamelyik őrpáncsnoknak, vagy pár ember hiánya, vagy éppen meg tíz-húsz ember többlete volt.

— Hiába — csóváltuk ilyenkor a fejünket — ezeknek a számtan tudása csupán csak addig tart, amennyi ujjuk van a kezeiken, lábaikon. Azon túl azután már megáll a tudomány...

*

Egyik délutánon, váratlanul riasztó lövéseket adtak le az őreink és sietve kezdtek csoportba terelni mindnyájunkat. A tábori őrség főparancsnoka vágatva érkezett meg alig pár perccel belül, de alig hogy habos lováról leugrott, mindjárt a mi őrpáncsnokunkhoz sietett, akivel azonnal izgatottan tárgyalni kezdett. Alig pár perc múlva meg már mi útban is voltunk — a már megszokott számolás után — a tábor felé. Csupán csak a táborba érve tudtuk meg a váratlan riadalom okát: Eszerint az Angara túlsó partján egy egész munkás csoport (20-40 fő) megszökött. Lefegyverezte az öröket és a fegyverekkel bevette magát a tajgába (öserdő). Este azután az őrség laktanyájában dolgozóktól azt is megtudtuk, hogy a laktanyából minden nélkülözhető katona — a parancsnokkal az élen — átkelt a folyón, hogy a túlsó partiaknak segítségére legyen a „nagy ember-vadászatban”...

A fáradtság azonban még a legfelcsigázottabb idegeken is győzelmet arat végül s a mi táborunkban sem történt ez másként. Mire az éjszaka mindent eltakaró, sötét leple reánk borult a tábor is lassan elcsendesedett. Váratlanul azonban még korom sötétben géppuska kelepelésre, lövöldözésre riadtunk fel. Pár percig mindnyájan szinte dermedten hevertünk fekvőhelyeinken, nem tudva mire vélni ezt a szokatlan „ébresztőt”. Csupán pár perc múlhatott el így azonban, mikor kintről dobogást hallottunk, majd kivágódott az ajtó és nagy robajjal, káromkodással pár fegyőr rohant be a barakkba. Vad dühvel rángatták le a

takarót az emberekről és lökdöstek tuszkoltak mindenkit az ajtó felé. Aki csak egy kicsit is megkésített nem kerülhette el a hátbaverést, vagy jól célzott rugásokat. Amikor végre mindenki az udvaron didergett, ötösével összeállítva számolni kezdtek bennünket, a viharlámpák bizonytalan fényénél. Alighogy ezt befejezték, mint egy rossz álom már el is rohantak a szomszédos barakk irányába.

— „Senki sem mozdulhat el egy tapodtat sem — hangzott még a parancs — a toronyórség tüzet nyit a legkisebb mozgolódásra minden további figyelmeztetés nélkül!”...

Elgémberevedve dideregtünk az éjszakai hidegben, fogalmunk sem volt arról, hogy mi, vagy ki idézhette elő ezt a nagy kavarodást. Rövidesen azonban újabb számológ érkezték, de azok is izgatottan siettek tovább... Kapkodás, ijedtség. A sötétben mindenfelé viharlámpás árnyékok kavargtak... Mire egy újabb számoló különítmény megérkezett, már a lábaink egészen elgémberedtek, mozogni is alig tudtunk. A szoba parancsnokunk kérését azonban, hogy legalább felöltözni engedjenek be, csupán egy hideg „várjatok”-kal intézték el. Még futtában egyik a fegyőrök közül cinikusan visszaszólt: „Ti ráérték.” Elkéseredetten, reményvesztetten dideregtünk hát tovább, szidva, átkozva kínzóinkat. Így legalább ha csak egy kicsit is felenyhült a lelkiünket mardosó kiszolgáltatottság érzése... Egyesek közülünk még idegesen fel is röhögtek, mondván, hogyan is lehetünk annyira naivak, hogy ezektől az emberbőrbe bújít vadállatoktól bármi jót, emberséget is reméljünk...

Végre, a következő számoló csoporttal a táborfőnök őrnagy is hozzánk érkezett és az ő engedélyével azután betámolyoghattunk, hogy felöltözzünk. A dühösen kaffogó fegyőröknek ez nem tetszett és ott is állandóan a nyomunkban voltak, hogy még csak egy percet sem melegeghessünk. Állva bóbiskoltunk hát tovább, hiszen a fáradt emberi test, még a Szovjetunióban is megkívánja a magát.

Lassan keletről az ég szürkülni kezdett, hajnalodott. Most már vagy hatan érkeztek ismét számolni, csak talán a jó Isten tudná megmondani hogy hányadosor.

— „Itt mindenki megvan” — állapította meg nagy önelégülten az egyik. Erre azután már mi is megélnékültünk. Nem mutattuk, de mindnyájan minden ideg-szálunkkal figyeztünk. Mi történhetett? Valami fontos, az már a jelekből látszott. Egyesek szökést gyanítottak, biztosan azonban még senki sem tudott. Lassan azonban teljesen kivilágosodott. Egy újabb csoport fegyőr érkezett és úgy sorban, ahogy voltunk a kapuhoz vezettek bennünket. Itt azután, váratlanul minden érthetővé vált. A vastag kapu roncsokban hevert és az összezúzott deszkák halmazából egy gépfegyver csöve meredt reánk figyelmeztetően. Körül az őrtornyokban szintén gépfegyverek, amott az egyik torony alatt vagy hatvan-hetven ember kuporgott...

— „Ezek közül szöktek” — suttogja valaki a háttérben. Mint egy megvadult

mozielőadás képei... rohannak az események, gondolkodni, felfogni jóformán nincs időnk...

— Így jár mindenki — szónokol a táborfőnök — innen senki sem szökhethet meg... A többiek is csupán napok kérdése. Mint mikor szél borzolja a tó vizét, fut végig a kérdés a sorainkon. Hát többen is voltak? Hányan, kik? De ezzel az elrettentés „magasztos cirkuszának” egyben vége is van és mindenki mehet vissza a barakkba. Csoportok alakulnak, mindenki érdeklődik — mi lesz azokkal akik még mindig a torony alatt ülnek? Hogy és mint történt? Pár perc alatt azután már tisztábban látok magam is:

Tizenegy mandzsuriai őrosz (fehérorosz) volt benne a szökésben. Mivel fejéknél huszonöt évük volt, láthatóan úgy érezték, hogy nekik nincs sok veszteni valójuk. A szervezés mellett lassan készültek fel, élelmet tartalékoltak, adatokat szereztek. Terveiket sietteték a legújabb rémhírek, amelyek szerint, mint „Spec. tábor” még nagyobb szigorításoknak nézhetünk elébe, sőt még a nevünket is el fogjuk veszíteni s csupán egy számot kapunk a helyébe... Megtudták, hogy szombaton későn még egy teherkocsi krumpli érkezik majd a konyhára, elhatározták hát, hogy ezzel a kocsival szerencsét próbálnak. A körülmények csupán nekik látszottak kedvezni, mikor az őrség nagyobb része eltávozott. Kiszöktek hát szerencsésen a barakkjaikból és készenlétben vártak. Miután a lerakodás befejeződött hatalmukba kerítették a kocsit, a sofőrnek felajánlották, hogy vezesse maga a kocsit, de ő csak nem akart kötélni állni. Így őt is, meg a kísérőjét (mindketten kisidős rabok voltak) megkötözték és a szájukat betömve, őket egyik sötét sarokban hátrahagyták.

A kocsi, a kapuhoz érve dudaszóval kért kibocsátást, ami rendszerint minden nagyobb ellenőrzés nélkül szokott megtörténni a múltban. Ez volt a tervük sarkalatos pontja. Most azonban — nyilván a túlsó parton történtek hatására — a kapus kijött, hogy az ellenőrzést lefolytassa. Gondolkodásra itt már idő nem maradt, cselekedni kellett, de azonnal. A teherkocsi tehát váratlanul meghát-rált, mintegy lendület vételre, majd bűgő motorral nekirohant a nagy kapunak. Az öreg kocsi azonban nem faltörő kosznak készültek s így a kocsi hűtője megsérült és a motor azonnal le is állt. A lendület még átvitte őket a kapu roncsain és legurultak pár méternyire a domboldalán. A váratlan roham az őrséget láthatóan meglepte, mert csak akkor nyitottak az őrtornyok tüzet, mikor már a szökevények kezdtek a tehetetlen teherkocsiról leugrálni. A géppisztolyok azonban a sötétben nem tettek kárt senkiben sem, sőt még a saroktorony géppuskája sem...

A táborunktól nem messze, a vasúti töltés túlsó oldalán folyt az Angara és a terveikben megzavart szökevények — elhagyva a teherkocsit — a folyó irányába menekültek. Igen ám, de a töltés túlsó oldalán, a folyó melletti ideiglenes villanytelep mellett egy éjjeli favágó brigád dolgozott, amelynek az őrei a fegyverropogás hallatára felkészülten figyeltek és mikor észrevették a töltésen egye-

sével átugráló szökevényeket, szintén tüzet nyitottak. Itt lőtték le Miskát is, akinek a hulláját oly' nagy „diadallal” mutogatták nekünk a kapunál. A későbbiek folyamán még kiderült, hogy szintén itt kapott sebet egy másik szökevény is, akit csak „amerikai”-nak hívtunk egymás között, mivel azt beszéltek róla, hogy amerikai születésű. Ő még vagy négy kilométernyire elvonszolta magát és csak késő délután fogták el, a nyomozó kutya segítségével. Páran, akiknek sikerült a folyópartot elérniök egy kis parton talált lélekvesztőben nekivágtak a habzó, dübörgő folyamnak... Az Angara, az egész világ egyik leggyorsabb, legveszélyesebb folyama. Kiváltképpen ezen a részen, ahol tele van fél-vízesésekkel, ahogy az oroszok nevezik „porog”-okkal (kűszöb), melyeket hatalmas sziklák tarkítanak. Körülöttük állandóan tajtékozva örvénylik a habzó víz. Nekivágni ennek a folyónak, pláne még éjjel, valóban Isten kísértés volt, de ha valaki nyerni akar, a kockázatot is vállalnia kell!... A mi menekültjeink vállalták és nyertek. Az üldözésükre küldött katonai motorost az örvénylő folyam egy kimeredő sziklához csapta és a „kéksapkások”-at örökre elnyelte a feneketlen örvény. De a menekülőkről sem hallottunk többé...

A többieket, akik nem mertek nekivágni az Angarának, előbb-utóbb elfogták és visszahozták. A legutolsóknak majd' száz kilométernyire sikerült elvergődniök, mikor is az utolsó őrláncolatnál őket is elkapták. Hiába, aki a szerencsére bízza magát, annak hinnie kell a saját szerencsecsillagában. Lassan feledésbe merült a „nagy szökés” csupán a rabtáborok mitológiája gazdagodott a történetével. A kapu előtt, innen is, túl is az őrség egy sorompót állított fel, hogy hasonló kitérés kísérletre ismét sor ne kerüljön. Egy újabb tapasztalattal gazdagodtak hát ismét a rabtartóink...

Az idő kereke azonban nem állt meg és a mindenség nagy homokóráján továbbra is szünet nélkül peregetek a semmibe az újabb és újabb homokszemek. Korábbi szenvedéseinket újabbak felejtették el velünk, a halál, szinte minden napos útitársunkká vált. Éreztük, tudtuk, hogy mindig csak egy lépéssel jár mögöttünk, mégis mindnyájan hajlandóak voltunk arra, hogy mindent kockára tegyünk ha lehetőség megengedi a szabadságért...

*

Mivel a rabszolgák élete sohasem mondható egyhangúnak és a táborban az embernek mindenre készen kell állania mindenkor, a legújabbban elterjedt rémhírek sem tűntek fel már elrettentőnek. Mind többet és többet hallottunk a számokról... Arról, hogy azután már csak szám szerint és nem név szerint fognak bennünket hívni... Először senki sem hitte, hogy efféle valamikor is sor kerüljön, majd mindinkább elkomorodtunk, beláttuk, hogy itt semmi sem lehetetlen.

— Meglátjátok, hogy ezek a disznók, még egy szép napon eltűntetnek mindnyájunkat a föld színéről — vélekedett egy öreg ukrán, valami Navalcsuk nevű — mert ezektől minden kitelik...

Mind kevesebben lettek a hitetlenkedők és nevetők és mind többen a gondterhelten töprengők. Végre már több hetes találgatás, suttogás után, váratlanul „lehullott a lepel”...

Egyik este, alig, hogy munkáról hazaérkeztünk, kutatást rendeltek el, és mindenkit kitereltek az udvarra, még a betegeteket is. A „kutatás”, vagy ahogy a mi ruszkijaink nevezték a „smon”, közel sem volt ismeretlen vendég nálunk, mert efféle gyakran szórakoztatta az őrséget az éber vezetőség, csupán máskor az efféle munkaidő alatt ejtették meg. Felsorakoztunk tehát az udvaron és — vagy egy szakaszra való martalóc — szétrajzolt a lakó barakkokban az „ellenőrzés” megejtésére. Azt, hiszem azt mondanom sem kell, hogy az efféle ellenőrzés a lehető legjobb alkalom volt az őrség számára, hogy jól kitombolja magát és így általános rombolással is egybe volt kötve. Nekik minden „gyanús” lehetett most és büntetlenül törhettek, zúzhattak. Míg ezek az épületes munkálatok folytak a szobákban, mások — hogy időt ne veszítsenek — velünk, azaz, hogy inkább a mi zsebeink tartalmával kezdtek el foglalkozni. Dehát mit is tartalmazhattak a zsebei egy rabszolgának, itt, ahol mindenkinek a gyomra kongott az ürességtől? Mahorka (dohány szár), egy-két rongydarab, talán egy saját gyártmányú kés, talán egy fából faragott kanál. Nekik mindegy volt, ami megtetszett azt már vitték is.

— „Nincs megengedve!” — (Nye polozseno!) vágta ki a „polgártárs” nagy elégedetten és már el is tűnt a tárgy a zsebében. Most, kivételképpen pénz után kutattak a legerősebben. Ahol még csak a legkisebb gyanús zörejt is hallották, irgalmatlanul feltépték a ruha bélését, sőt még ha kellett a kabát ujját is leszakították. Mások a kabátra tett foltokra koncentráltak, abban a hitben, hogy alattuk majd csak találnak valamit. Mondanom sem kell, hogy nem nagy szerencsével jártak, mert hát közöttünk bizony kevesen voltak olyan szerencsés helyzetben, hogy hazulról csomagot kapjanak, még kevesebbnek voltak a hozzátartozói képesek arra, hogy — ha csak pár rubelt is — pénzt küldjenek...

Végre azután a nagy kutatásnak is a végére értünk, de most — a már bevett szokástól eltérően — nem engedtek bennünket szabadon, hanem mindenkit a saját barakkjába tereltek és reánk zárták az ajtót. Erre azután kitört a nemulass közöttünk. Mindnyájan azon törtük a fejünket, hogy mi is lesz ennek a vége? Mit akarnak velünk tenni? Az idegfeszültség azonban mindnyájunknál másképp nyilvánkozott meg...

— Mi az, hát ma még vacsorát sem kapunk? — érdeklődött melegen Juon, a hatalmas termetű moldovánunk. Őt egyedül csak a vacsora érdekelt. Még meghalni is csak jóllakottan szeretett volna, mondta nem egyszer. No, de az „igyekező vezetőség” nem hagyott bennünket sokáig kétségek között hanykódni. Lépések közeledtek, csikorgott a zár és az ajtóban megjelent a tábor „mindenható” politikai tisztje pár fegyőr, meg a tábor rab-festőművészenek a kíséretében. A festő egy csomó szalagokra vágott fehér rongyot is hozott magával, meg egy kis

ívgeben tüsszerű feketét. A politikai tiszt utasítására azután brigádonként sorba álltunk, majd rendben járultunk egyenként az asztal elé. Mindegyikünknek be kellett mutatkoznia — azaz hogy meg kellett mondania a nevét, ítéletének idejét és a paragrafusának számát vagy számait. Erre azután a polit. tiszt egy nagy listáról pár betűt és számot olvasott fel amit a festő avatott kézzel rajzolt a fehér szalagra. Mindenki három példányt kapott. Így került végre reám is sor s mikor elmondtam a „mondókámat”, az „oper” (orosz neve a polit. tisztnek) már diktálta is az „új nevemet”: E-649. Nem telt két percbe és már a kezemben is volt a legújabb, szovjet rendszerű névjegyem, három példányban.

Mikor azután nagysokára mindenki megkapta a névjegyet, a polit. tisztünk nagy ünnepélyesen felállt és egy papírlapról olvasni kezdett. Abban azonban amit felolvasott, nem volt köszönet. Magam is egészen elkábultam a szavaitól, melyeknek mindegyike egy bunkóütsésként hatott mindnyájunkra. Minden szó, minden kitétel mint egy-egy hasító ütés ért bennünket, szinte bele-bele rándultunk mindegyikbe... „A legfelső szovjet bíróság elrendelte... minden politikai elítélt a speciális kontingensen belül számot köteles hordani a hátán, a nadrágjának combrészén, a térd felett, a sapkán a homlok felett... és ezek nélkül a számok nélkül szigorúan büntetés terhe mellett sehol sem mutatkozhatik... Minden aláírásnál, megszólításnál csak ez a szám veendő alapul a mai naptól kezdve”...

Mindnyájan megdöbbenve meredtünk egymásra és szinte észre sem vettük, hogy mikor osontak ki a szobából az új „keresztstülőink”. Így állunk hát? Nincs már nevem, nincs már jogom aláírni a nevemet sem. Ettől az utolsó értékemtől is meg akarnak rabtartóim fosztani... Már csak ZS-654, vagy éppen D-340 lehetek... Nem elég, hogy elvették a szabadságomat, szüleimet, még a nevemtől is megfosztottak, legyenek érte ezerszer átkozottak...

Másnap reggel már mindenkinek a hátán, nadrágján, sapkáján virítottak a számok. Most éreztük csak valójában megint, hogy mennyire kicsik, gyengék és kiszolgáltatottak vagyunk... Egyben azonban rabtartóink tévedtek, amikor azt gondolták, hogy meg tudnak bennünket törni. Megaláztattak, kiszolgáltatottak ugyan voltunk, de egy érzés megmaradt, fűtött és táplált minket továbbra is. Ez tette még a legnagyobb nehézségeket is elviselhetővé. „Még jöni fog, mert jönni kell, egy jobb kor”... s akkor, akkor mi a bőrükre fogjuk égetni ezeket az átkozott számokat... Ez, a bosszú érzése maradt meg nekünk. Ez vitt előre mindnyájunkat, és ezzel, ennek a tudatával lettünk legyőzhetetlenekké, még nyomorúságunkban is. Mostmár tisztán láttuk, hogy mire számíthatunk. Rabtartóink úgy látszik belátták, hogy mi már soha sem fogjuk az ő szekerüket tolni... Éreztük, tudtuk, hogy a kocka immár elvetetett és közöttünk és közöttük örökre meg van húzva a határ. Ez az átkozott szám, mint egy égető pecsét állandóan figyelmetetett bennünket arra, hogy mi „számosok” halálra ítéltjei vagyunk a rendszernek és velünk szemben — adott esetben — nem lesz pardon...

*

De, mint mondják — „mivel minden csoda csak három napig tart” a számokkal is megbékéltünk, végül meg már úgy megszoktuk őket, hogy nélkülük nem éreztük teljesen felöltözöttnek magunkat. Míg azonban mindez így elrendeződött, az idő kereke nem állt meg és szinte egyik napról a másikra, arra ébredtünk, hogy ismét beköszöntött a tél... Régi „ismerősünk”, a hideg északi szél vérszenesuhogtatta meg ostorát felettünk, de a vezetőség — jó meleg subákba burkolózza — nem látszott tudomást venni róla... Nekik még nem volt tél! A legfelsőbb moszkvai utasítás szerint ugyanis a tél október 15-ével kezdődik csak — jelentette ki magabiztosan a táborfőnök őrnagy, — azelőtt nincs jogomban kiadni a téli ruhákat és szőricsizmákat!...

Ömiatta ugyan fújhatott az északi burán (szélvihar), vacoghattunk mi a vékony, nyári nadrágban. Ő nem fázott, s az, hogy mi majd' megfagyunk: kit igazított?

Végre azután egy szép reggelen, sziporkázva, minden földi szennyet eltakarva — leesett az első hó. Csöpörgelő orral, vacogó fogakkal értünk ki a kőbányába. Alig azonban, hogy az örök vége szétengedtek bennünket, végetvetettünk a fagyoskodásnak. Pár talicskát percek alatta felaprítottunk és már lobogott is a hatalmas máglya. Együttal azt is elhatároztuk, hogy lesz, ami lesz de addig nem dolgozunk, amíg meleg ruhát, kesztyűket nem kapunk. No, ugyancsak meghökkenent a munkavezető „szabad” mikor mindezt a tudomására hoztuk, de ő is csak ember volt, s be kellett látnia, hogy igazunk van. Így telt el egy félnap égő talicskák mellett. Délután azután az őrség hazaindított bennünket. Először, a kapunál nem akartak beengedni, mikor meg vége bejutottunk azonnal kezdetét vette a „purgatorium”... Fenyegetőzés, ijesztetés, de kitartottunk s végül is megkaptunk mindent amire szükségünk volt.

Pár hét múlva azután véglegesen beköszöntött a tél. A táborban újabb hírek szállongtak, miszerint a hídépítést folytatni akarják, s a „keszon”-ba (búvárharang) keresnek munkásokat. Itt valójában nem eredeti búvárharangról volt szó, csupán a hídlábak negatívjáról, amiket belülről sűrített levegővel töltöttek meg és így nyomták ki belőlük a benyomuló vizet. 15-18 méterrel a víz alatt kellett volna dolgozni, de nálunk a „jobb koszt, több kenyér”... nagyon komoly kísértelet jelentett, aminek nehéz volt ellenállni. Igaz, hogy az ember kb. három atmoszféra nyomás alatt dolgozik, de ki törődött ilyesfélével nálunk. Itt mindenki kész volt egy darab kenyérért még az egészségét is feláldozni...

Én az elsők között jelentkeztem. Orvosi vizsgán estünk át mindnyájan, ahol a lehető legegészségesebbeket válogatták ki. Én is megfeleltam. Pár napon belül meg is alakult az új brigád, a „keszon brigád”... Azonnali hatállyal a jobb koszt is a kezdetét vette, sőt a munka megkezdése előtt még majd egy hét pihenőt is kaptunk, hogy kissé jobban felerősödjünk. Azután eljött az első munkanap is. Négy órai, szünet nélküli munka után, nyolc órai pihenő, amit másik négy órai

küzdélem követelt. Mikor első ízben csapódott be mögöttünk a hermetikus csapóajtó, mintha mindnyájunknak egy hatalmas szikladarab zuhant volna a mel-
lére... A tüdők zihálva küzdött a levegőért, a fülünk sípolni kezdett, szédeleg-
tünk, mint a legyek ősszel. Végre azután csak letelt a négy óra és leváltottak
bennünket. Mikor a szabad levegőre értünk, akkor meg zúgni kezdett a fejünk,
mintha mindegyikőnk közelében láthatatlan harangok százai zengtek, bongtak
volna... A gyakorlat azonban bennünket is meggyógyított lassan, azaz hogy
kezdtünk mindenbe belejönni, mint a „kiskutya az ugatásba”...

Már több mint egy hónapja dolgoztunk a víz alatt, mikor — egyik napról a
másikra — a vezetőség kijelentette, hogy — bár megvannak a munkánkkal elé-
gedve — de Moszkva nem bízik bennünk (lévén „veszélyes politikai foglyok”) s
elrendelte a mielőbbi leváltásunkat, mielőtt még a hídlábak egyikét felrobban-
tottuk volna s ezáltal nagy kárt okozhattunk volna a „nép államának”. Ezzel
egyidőben, a moszkvai főmuftik azt is elrendelték, hogy a mi táborunknak az
egész hídépítést haladéktalanul át kell adnia a szomszédos „bandita táborok”
egyikének. Ez, rövidesen meg is történt és mi munka nélkül maradtunk és az
egész tábor végre pihenhetett, amennyit csak akart...

Alig egy hétre rá, hogy utoljára léptem át a No 3-as keszon csapóajtóját, úgy
délután váratlanul felbőgtek a villanytelep dudái. A környező erdős sziklás
hegyek véstjósloán verték vissza riasztó bögésüket... Az egyik öreg mandzsú-
riai szerint... „a halál szaga érzett még a levegőben is”... Csak késő délután
terjedt el azután közöttünk a híre, hogy a No 3-as keszon légsűrítője váratlanul
felmondta a szolgálatot és a keszon — még mielőtt bármit is tehetek volna —
előntötte a víz. Az odalenn dolgozó nyolc rabmunkás és egy munkavezető az
életüket veszítették...

Egy percig arra kellett, hogy gondoljak, hogy vajon ez ugyanígy bekövetkezett
volna, ha Moszkva nem úgy rendelkezik, ahogy rendelkezett? Akkor... talán
magam is ott pusztultam volna... Istenem, Atyám köszönöm, hogy megtartottad
a Te szolgádat...

*

December közepén azután ismét munkát kaptunk Moszkva jóvoltából. Sztálin
elrendelte, hogy a Komszomolszkhoz felvezető vasúti mellékágot haladéktala-
nul be kell fejezni. Mivel pedig a mi hajcsárjaink nagyon is jól tudták, hogy
Moszkva ugyan kilométerekben messze van, de Moszkvával packázni nem a ján-
latos — mert a „keze messze elér” az előkészületek azonnali hatállyal megin-
dultak. Szerelvény szerelvény után keresztezte a folyót — egyelőre még csak
kompon — megtömve hozzánk hasonló rabokkal. Ezek a szerencsétlenek voltak
hivatva végrehajtani a moszkvai utasítást, esőben, hóviharakban, ha kell, még
az életük árán is. Az ő feladatuk volt a földmunkákat előkészíteni, törtetni előre,
még néha derékig érő hóban is, sátorban dideregni, éhezni, de betegen, félholtan
is dolgozni, előkészíteni a helyet a fényes sínpároknak. Még akkor is, ha esetleg

a saját csontjaikat is alájuk kellett rakni támaszul...

Bár a végleges hó már réges-régen leesett, és a kisebb folyók már mind befagy-
tak, de az óriás Angara, még mindig „élt” és dübörögve hömpölygött tova széles
medrében, hatalmas jégtáblákat táncoltatva a hátán. De a jégtáblák mindig job-
ban és jobban szaporodtak s már-már úgy látszott hogy győzedelmeskednek,
mikor ismét megenyhült egy kicsit az idő és a folyóóriás megint kiszabadult
jégbilincseiből...

A subákba csomagolt vezetőség izgatottan figyelte az elemek harcát és már
alig bírta kivárni, hogy végre-valahára elcsituljon a folyó. Egy hideg, borús reg-
gelen azután ez is eljött. A hatalmas folyamóriás elhallgatott, siváran, holtan
hevert partjai között a pár centiméteres jégpáncél alatt. Délután már végelát-
hatatlan vagon sorok érkeztek talpfával megrakva, melyeket egyenesen a mere-
dek partoldalra és a jégre hányatott le a vezetőség. A száz meg ezer talpfa mesz-
sziről úgy nézett ki, mintha csak valami pajkos gyermek szórt volna ezer meg
ezer gyufaszálat a sziklás oldalra... A szerelvények azonban csak jöttek és jöt-
tek... Mindig újabbak és újabbak, az éjszaka is a lezuhogó talpfák dobogásától
volt hangos... Igaz azonban az a jó régi közmondás, hogy „Ember tervez — Isten
végez” — még láthatóan a Szovjetunióban is, bár itt az Isten „nincs elismerve”.
A vezetőség nagy öröme ugyanis váratlanul üremre változott... Egyik napról a
másikra a nap kikukkantott a felhők mögül és az idő felmelegedett. Víz szivár-
gott a vékony jég tetejére és a talpfák egyrészt is elfedte. Az ezt követő éjszaka
meg ismét hideget hozott, a jég megszilárdult... sőt még a felszivárgott víz is
jéggé vált, jégbe fagyasztva a vezetőség talpfáinak százait... ezreit... A követ-
kező napon, brigádok egész sora kezdte meg a küzdelmet ezzel a „talpfa teme-
tővel”, hogy miattuk a főnökséget esetleg baj ne érje. A szegény rab véres verí-
tékével feszegette ki a jégből azokat a talpfákat, amiket az üresfejű vezetőség
hanyagossága, a terv rabszolgáinak butasága szóratott oda meggondolatlanul.
Persze, azért a politikai foglyot sem kell féltetni, mert csak ott kísérleteztünk,
ahol valami eredményre is volt kilátás. Ahol meg már úgy láttuk, hogy úgy is
„kár a gőzért”... gyerünk a fűrésszel... Ha kérdeztek, hogy ki csinálta? Ki tudja?
Mi nem. ez volt az egyedüli amit megtehettünk, hiszen itt úgy sem volt az „di-
vat”, hogy valaki, valamiért is felelősséget vállalt volna...

Még két napba sem telt el és már az összetorlódott jégtáblák között széles
utak kötötték össze a két partot, melyeken haladéktalanul megindultak a lóvon-
tatású kis szánok, megrakva alátéttel, szeggel. Mások meg csak úgy szán nélkül
vontattak síneket, kettesével, hármassával. Úgy délután azután a már türel-
metlen vezetőség útnak indította az első teherkocsit is. Ennek a példáján fel-
buzdulva, rövidesen már kocsit ért a jégen. Persze, az túlsó part sem akart
a nagy versengésben lemaradni s onnan meg az élelem szállítók jöttek, amik már
rég vártak erre az alkalomra. Sajnos azonban, „tél tábornok” csak nem akart
közreműködni a szovjet hatóságokkal, mert délutánra az idő megint felmelege-

dett egy kissé. Emiatt két-három óra körül egy a túlpartra megrakottan hazatérő teherkocsi alatt megnyílt a jég és az pár perc alatt el is tűnt az örvénylő víz alatt. A kocsi sofőrjének csak a legutolsó pillanatban sikerült kiugrania a biztos halálból... Erre, persze mindennemű közlekedés azonnal leállt. Igen ám, de a vezetőség úgyis erősen rágta már a körmét a tervtől való lemaradás miatt, így hát másnap — annak ellenére, hogy a hőmérséklet változatlanul enyhe maradt — ismét megindultak az autók, lovak, emberek...

Úgy tíz óra felé délelőtt, azután egy újabb katasztrófa megint keresztül húzta a „napi tervteljesítés álmát”. Itt az áldozat egy hatalmas rönkszállító teherkocsi volt, ami vagy tizenégy új sínrel megrakva tűnt el a jég alatt, magával víve a vezetőjét is a hideg, hallgatag halálba. Fejét vakargatva vette körül a léket az egész „nagy vezérkar”. Mit tegyenek hát mostmár? Nem annyira a kocsit, legkevésbé a sofőrt, mint inkább a síneket sajnálták, mivel ebből az utóbbiból nagy hiány mutatkozott. Végre is, a szállítás vezetője, szívhez szóló káromkodás közepette „megoldotta a gordiuszi csomót”...

— „Még ma kivesszük — ha a kocsit nem is, de a síneket, azokat feltétlenül!” — jelentette ki magabiztosan. A kocsi senkit sem érdekelt, sem a nyomorult vezetője, akire talán négy-öt apró gyermek várt odahaza... Őket csak a sínek érdekelték, nekik csak azok voltak fontosak! Úgy látszik a „világrengető kapacitású szovjet nehézzipar” csupán papíron termel oly’ „világrengetően”... hiszen a felhasználásra kerülő síneknek több mint a háromnegyed része régi. Ezek is — akár csak mi, rabok — a világ mindenféle idegen nyelven „beszéltek”... Volt itt magyar sín, román sín, meg német is. Emitt kínai sínek, melyeket még a dicsőséges mandzsuriak hadjárata folyamán sikerült a mindent felhasználó szovjet hadseregnek „felszabadítania”. Hogy azonban Anglia, mint az egyik nagy vasútépítő ország se maradjon ki, angol feliratú sínek is szép számmal voltak képviselve...

Végre, úgy látszik „tél tábornok” mégis csak kibékült régi szövetségeseivel, mert pár nap alatt beállott a végleges fagy és ezzel megkezdődött az Angarán átvezető vasútvonal lefektetését is. Vastag fatörzseket fagyasztottunk a jég felületére, egymástól kb. egy-két méternyire. Ezekre hosszában vékonyabb szálfaakat fektettünk befaragással. Ezekre jöttek azután a talpfák, amelyeket hosszú vasszögekkel rögzítettünk. Az irgalmatlan hidegben ezeket a szögeket is át kellett tüzesítenünk, hogy a fagyott fában elmenjenek. Mindezek után aztán jöhettek a sínek...

A hőmérő higánya azonban, ha már egyszer elkezdte az esést, láthatóan nem is akart többé megállni. Mínusz negyven fok után jött a negyvenöt, később az ötven, de itt sem állapodott meg sokáig, míg végül is mínusz hatvan fokot mutatott... Mint érdekességet, meg kell hogy jegyezzem itt, hogy a Szovjetunióknak van idevonatkozóan egy törvénye, ami szerint mínusz negyven fok alatt nem szabad kinn dolgoztatni senkit sem, mikor azonban ezt szóvá tettük a munka-

vezető ezredesnek, ő fanyarul elmosolyodott és — mintegy magát mentetve — a következő magyarázattal szolgált:

— Tudjuk, tudjuk, de újévre el kell készülnünk ezzel a darabbal a terv szerint. Ez a magyarázat mindent megmondott! Egyben azonban az „ezredes elvtárs” azt is megígérte, hogy ha „jól dolgozunk”, ad fejjenként egy fél csomag „mahorkát”...

Hogy mi az a „mahorka”? — kérdezhetné már most valaki. Nem más, mint apróra vágott, zöld dohányszár. erős, mint a mérge, no meg bűdös is, hogy majd’ elszédül tőle az ember, dehát a Szovjetunióban ez nagyon „divatos”, mert olcsó. Roncsolja a tüdőt, mérgezi a gyomrot, de ez éppen nem baj, mert „jó üzlet” az államnak...

Így néz hát ki az a híres „közegészségügy”, amelynek híres „arany mondasát”, milliók ismételték máig nagy áhítattal szerte a földtekén, mint az emberiség egyik alapfogalmát. Szól pedig ez a következőképpen: „Nálunk a legfőbb érték az ember!” Sajnos, a „hívők” azonban nem ismerik ennek a mondasáknak a befejező függelékét, amit mi gyakran utána gondoltunk ott, a táborban: Nálunk a legfőbb érték az ember... amíg dolgozni tud!”

*

A sínfektetés legutolsó napján mínusz hatvankettőt mutatott a hőmérő. Az őrseget csupán csak egy kis „vodka ráadás” ígéretével tudták a kijövetelre rávenni. Az egész környéket sűrű, hideg köd takarta, amelyben az ember még az orrahegyéig is nehezen látott el. A hideg, fagyos levegő minden lélegzetvételnél folytotta a tüdőnket s amint a barakkból kiléptünk, mindnyájunkat fullasztó köhögési roham kezdett folytogatni. A hideg szinte csípte a bőrünket s úgy éreztük magunkat, mint aki télen, váratlanul a jeges vízbe esik. Alighogy a munka-helyre kiértünk, mindjárt hatalmas tüzeket gyújtottunk előbb az őrsegeknek, azután magunknak. Néha-néha a folyó majd kétméteres jege ágyúlövészerű dörrenéssel repedt meg alattunk, amúgy csend, halálos csend volt mindenfelé...

No, de a „munkások államában” a szegény politikai foglyoknak nem igen hagynak időt a tűznél való sütkérezéshez, végtére is neki kellett állni a munkának. Ez persze kezdetben nehezen ment, de azután már mind inkább „belemelegedtünk”. Később már a nagykabátok is lekerültek és már csak úgy kis kabátban, ujjnélküli mellényben húztuk a síneket, vertük a nagy szegeket befelé. Persze az őrsegek közel sem volt ilyen jó lehetősége a megmelegedésre, ők hát mást nem tehettek, mint dideregtek a hatalmas máglyáik mellett. Háromnak is elfagyott aznap a lába...

Jóformán észre sem vettük az idő múlását s mire a korai szibériai est előlopakodott, már el is feledkeztünk a hidegről. Lehetett úgy négy óra körül délután, mire az utolsó szeget is bevettük és végre elkészültünk. A kipróbálásra küldött sínautó már a váltónál várakozott, a három fagyos földdel megpúpozott vagonjával. Először csak maga a sínautó tette meg az utat a két part között, majd nagy

óvatosan nekiindult a három vagonnal. Lassan, óvatosan kúszott előbbre és előbbre míg végül is átjutott szerencsésen. Visszafelé már vígan robotgott... A váltónál azonban már várta a „kukuska” — ahogy mi szoktuk nevezni — a régi divatú kis gőzmozdonyunkat. Azután ez is rámerészkedett nagy óvatosan a sínekre. Minél beljebb ért azonban, annál jobban rákapcsolt a sebességre... miközben meg a sípja állandóan süvöltött vészjelzőlőn, mintha csak segély jeleket akarna adni...

Mi mindnyájan — rabok ép' úgy, mint rabtartók kimeredt szemekkel, remegő orrcimpákkal figyeltük az egészet. Vajon sikerül-e? És sikerült! Hurrá! — ordítottuk együtt kirobbanó örömmel. Nekik — a vezetőségnek — volt miért örülnök, hiszen jól tudták, hogy a hajcsármunka díja nem fog elmaradni, de mi — volt miért nekünk örülni? Dehogyan volt, de mi mégis örültünk, tiszta szívből, mert a mi kezünk munkája volt az, ami nem hagyott cserben bennünket. Ember! Csak az tudja ezt megérteni, aki valaha is konstruált, épített valmit is. Bármilyen csekély is volt az és bárkié is volt az, de mikor végre elkészült, örült, boldog volt, mert az ő izzadsága, verítéke, az ő elgondolása volt az, ami az eredményben kirajzolódott... Ezért voltunk mi — bár igavonó barmok és rabszolgák voltunk — mégis büszkék... Ó, emberi balgaság...

*

Izzadás és megfeszített munka közben — szinte észrevétlenül — surrant tova a karácsony és ájult, kábult pihenésben követte azt az újév is. Az idő hatalmas óráján a mutató ismét egyet fordult és már 1950-et írtunk. Ismét munka nélkül teltek a napok, a hetek, sőt még a hónapok is. Elmúlt január a hidegeivel, követte február, megjött végre március is és az idő is kezdett mind' jobbra fordulni... Így köszöntött be április, de ez egyben véget is vetett nyugodt tétlenségünknek. A hónap elejére a „moszkvai főnökség” látogatása volt jelezve, tehát már több mint egy héttel az előirányzott nap előtt kezdetét vette a takarítás, súrolás, padló kaparás, csak úgy zengett, zúgott bele az egész tábor. Váratlanul, pár napra a koszt is megjavult, hogy azután a későbbiek folyamán annál rosszabb legyen...

A jóltáplált „grazdaninok” (polgártársak) meg, — átnézve rajtuk, mint az ablaküvegen — szóba nem álltak volna velünk a világ minden kincséért sem. Körbesétáltak a táborban s miután illetéknéppen „jól informálták magukat”, mint kik dolgukat jól végezték, továbbálltak... Már el is feledtük őket, mikor — váratlanul — nagy szenzációra ébredtünk:

Az egyik álmos, várakozással teljes délutánon, hirtelen az egész tábor felbolydult. Futkosó fegyőrök zavartak mindenkit ki az udvarra. A kapunál — idegen örök között — egy szakállas képű, rongyos ruhás rab ácsorgott az összeteretelt „érdeklődők” gyűrűjében. Mikor azután már láthatóan mindenki jelen volt, a szakállas — az őrparancsnok intésére — a lábánál heverő zsákba nyúlt és onnan a szőrös emberfejet húzott ki s azt a hajánál fogva felemelte, hogy mindenki jól

láthassa, s lassan, fáradt hangon elkezdett beszélni... Színtelen hangja megtört, benne csengett a nagy „minden mindegy”... Elmondta, hogyan szöktek meg együtt a barátjával (a fejjgazdájával). Az üldözők elől a járatlan tajgába (őserdő) vették be magukat, ahol rájuk szakadt előbb az ősz, majd a tél... Tavasszal majd továbbmennek, reménykedtek. Csináltak egy földalatti gunyhót és amíg csak az igazi „zimankós tél” be nem köszöntött, csak megvoltak valahogy. A velük hozott lopott élelem azonban mind veszélyesebben fogyott... Remélték, hogy majd csak sikerül valamit fogniok különböző csapdákkal, de a szerencse láthatóan ellenük szegődött és a csapdáikat mindig üresen találták... Végre is beköszöntöttek az éhezés napjai...

— Már három napja éhezünk, vagy lehet, hogy több volt — folytatta — mikor éjjel váratlanul felriadtam. A maró éhség nem hagyott nyugodni. Mind többször és többször villant az agyamba, hogy Miska — mutatott a fejre — talán meg akar ölni, hogy tőlem megszabaduljon, vagy, hogy meg is egyen. Talán egyikőnk úgy ki tudná húzni tavaszig... Miért ne én? — vetődött az agyamban a gondolat... Váratlanul, mintha Miska megmozdult volna, felugrottam... Ő is ébren volt, felugrott... Én a fejszét, ő meg az ásót kapta fel és megindult köztünk a harc életre-halálra... Én gyorsabb voltam...

Mikor látta, hogy a társa halott, előbb megrettent, majd határozott. Ő így is, úgy is halott, legalább én életben maradok, talán csak történik közben valami... Semmi sem történt. Végül is, kijött az erdőből és feladta magát. Vallatni kezdték a barátja felől... Hol látta utoljára, mikor? Mit tud róla? Tagadott, azt állította, hogy Miska már irányba ment. Először el is hitték ezt. Végül is kivitték a helyszínre, hogy meggyőződjenek a szavai igazságáról. Ott találták meg a fejét... Most azután — büntetésből — táborról táborra viszik és mindenhol el kell mondania a történetet... Mikor vége elhallgatott, pár percig talán még a légy zümögését is meg lehetett volna hallani a nagy csendben. Akaratlanul is talán mindegyikőnk fejében egy és ugyanazon kérdés vetődött fel: *Mit tettem volna én az ő helyében?* Mindjárt utána a tábor főnöke kezdett beszélni:

— Így jár mindenki... — mondotta — senki sem menekülhet ki a mi kezünk-ből”...

Gazemberek! Valósággal hancegnek ezzel a szerencsétlennel. A mi elrettenésünkre akarják felhasználni, mert *félnek*. Félnek, hogy egyszer majd csak megunjuk ezt a „kutya életet” és megmozdulunk... S akkor, akkor jaj, ezerszer jaj lesz nekik... Talán tízet, talán százat, vagy talán még többet lefektetnek közülünk a géppuskák, de a többi... Akkor azután majd, rajtuk lesz a sor és akkor, akkor *sem* lesz irgalom”...

*

A tavasz meghozta magával a friss, üde levegőt, a levegő meg ismét felébresztette a szabadságvágyat is... Kétszeresen nehezzé vált a rabság... Megint csak megpróbálták páran elérni közülünk a szabadságot...

Egy Olenov nevű orosz volt a szökevények vezetője, egy volgai német, meg két ukrán voltak a társai... Az ő brigádjuk javította tábor kerítését. Délutáni számolás után elbújtak a kerítés túlsó felén s mikor besötétedett, elindultak a semmibe, a szabadság felé. Hová? Ez őket nem érdekelte, hiszen itt számukra minden ismeretlen volt... Őket csak a szabadság érdekelte és ennek az érzése megrészesztette mindnyájukat.

Az esti számolásnál nem vették észre hogy hiányoznak, mert páran az ismerőseik közül „segítettek”... A reggeli számolásnál azonban már nem lehetett a dolgot tovább titkolni. Nosza, lett is erre futkosás, kapkodás, káromkodás a vezetőség összes vonalain.

Már szürküllött, mikor megint csak mindnyájunkat az udvarra zavartak. A kapun egy teherkocsi gördült be, tele katonákkal. Még csak le sem nyitották a kocsi oldalát, úgy hajították le a két, — majd a felismerhetetlenségig összevert, összerugdosott — embei roncsot. Olenov volt az egyik, a „volgai német” a másik. Mindjárt melléjük meg nagyot huppanva a keményre taposott földön — vágódott le a két másik társuk hullája...

Némán, hangtalanul, de összeszorított fogakkal és öklökkel álltuk körül őket... Az egyik halott mellén hatalmas szuronyseb tátong. A bitangok, nyilván úgy szúrták le közvetlen közélről...

Az inaink megfeszültek, a fogak megcsikordultak... Óh, milyen keservesen éreztük a kiszolgáltatottságunkat...

Igazság Istene! Hát mikor jön el már vége az igazságtétel ideje?

*

Már járhatott úgy június körül az idő, mikor — egyik percről a másikra — váratlanul megváltozott a helyzetünk. Láthatóan, a „mindenható vezetőség”-nek már elege volt a mi pihenésünkből és elhatározták, hogy feloszlatták a táborot. Váratlanul, minden előzetes rémhír nélkül, megkezdődtek a szállítások. Ide két-háromszázat, amoda százötvenet vittek. Még jól fel sem ocsúdtam a meglepetésemből, már én is útban voltam — vagy kétszázad magammal — egy ismeretlen cél felé... No, de nem kellett, hogy sokat szenvedjünk kétségek között... egy újabb állomás, villanó szuronyok, ugató kutyák, kerítés, őrtornyok és már meg is érkezünk a 0.3-as Spec. táborba, azaz hogy „kolóniára”. Itt már beszélni sem lehetett „munkanélküliség”-ről. A fő „foglalkozási ág” az erdőirtás volt. A tábor képét közel sem lehetett biztatónak mondani: rossz koszt, az emberek legnagyobb része tönkre menve, a kórház telve...

— Hm — jól nézünk ki — állapítottam meg magamban.

Kezdetnek, én a fatelepre kerültem, ami az itteni körülmények között a „jobb munkahelyek” közé számított, ahogy ezt később megtudtam. A brigádvezetőm, egy idősebb orosz volt, aki mint repülőtiszt szolgált a második világháborúban. A munkásainak majd a felét észtrabok alkották, akiket a táborban majd min-

den brigádban szerettek (a brigádvezetők), mert gyakran kaptak hazulról jó csomagokat. Ilyenkor persze ők, a brigádvezetőről sem feledkeztek meg... ellenszolgáltatásképpen azonban elvárták, hogy könnyebb munkát kapjanak és mégis meglegyen a mindennapi „nagy kenyér adagjuk”. Én, aki közel sem számítottam valami „nagy szám”-nak, mivel mindenki tudta rólunk magyarokról, hogy mi *soha* csomagot nem kapunk, csak mint „potyamunkás” jöhettek számításba, aki örülhetett ha élt és dolgozhatott teljes erejéből, hogy a brigádnak a sok „előmunkása” mellett valami százalékot is szerezzen. Ez ugyanis feltétlenül szükséges volt a „nagy kenyér adaghoz”... Azt hiszem azonban mondanom sem kell, hogy ilyen alapon nem tartott sokáig a békés állapot ebben a brigádban. Alig pár nappal az érkezésem után alaposan összerúgtam a port az egyik nagyon is felvágós „kule”-val (észtrab: barát) ami sok „jó vért nem szült”, mert ezzel megindult az áskálódás ellenem, mindaddig amíg csak át nem helyeztek az egyik — lehető legrosszabb hírű — erdővágó brigádba. Mire azonban eddig eljutottunk, megint csak tova suhant pár hét és a 0.3-asra beköszöntött az ősz.

Az új brigádom szinte az egyik legnagyobb volt az erdőn s bár több, mint a felét olyanok tették ki, akik már alig éltek mégis nagy teljesítményt várt el tőlük a vezetőség. Borzalmas volt látni naponta ezeket az emberi roncsokat, akiktől még az is sok volt, hogy egyáltalán kivánszorogtak az erdőre, este meg az örök kellett, hogy rugdossák őket szüntelenül hazáig...

Mivel én még elég jól álltam a lábamon, a fadóntókhöz kerültem. De a csonttá aszott nyomorékok látása intő mementóként hatott reám és így elhatároztam, hogy *nem dolgozom!*

Első reggel sokan voltunk újjak, és mindenkinek a legnagyobb igyekezete abban merült ki, hogy egy erős, „jó munkás” párt kerítsen magának, aki majd — még helyette is — fogja húzni a fűrészt... Így hát, amint az őrség szétengedett bennünket, mindenki „ész nélkül vetette magát” a szerszámokra.

Ez az enyém, nem, ez az én fejszém! Hazudsz, én már több, mint egy hete ezzel dolgozom! Itt az én jelem! Add ide! S azután piff-puff, adj neki!

Én, a háttérben állva vártam meg míg mindenki elkészült a másikkal és elcsörtetett, hogy a vastag fákat el ne „halásszák az orra elől”... Csak ketten maradtunk a „csataterén” egy kis vézna, alacsony koreaival, Kan-kju-van-nal. Azt, azt hiszem mondanom sem kell, hogy a szerszám, amit nekünk hagytak valóban „mesébe illő” volt; egy alig méteres, foghíjjas fűrés, meg egy öreg, számtalanszor kicsorbult fejsze...

— Akarsz dolgozni? — vetettem fel a kérdést a kis mandulaszeműnek — mert akkor nem illünk egy párba!

— Nem én ültettem ezt az erdőt, de vágni sem akarom! — jött erre a nagyon is „megfelelő” válasz. Nekem éppen csak ez kellett, felszedtük hát a szerszámainkat és megindultunk szép lassan, komótosan. Mentünk, mendegéltünk

amíg csak egy nagy száraz fához nem értünk. Ezek a „szuhasztoj”-ok a legjobb tüzelői Szibériának. Miután megállapítottuk, hogy egy nagyon is célunknak megfelelő fával van dolgunk, sebesen munkához is láttunk és vagy tizenöt, húsz percen belül már dőlt is lefele...

— Bojsza! — bőgtük elégedetten a megszokott erdőirtási figyelmeztetőt, mintegy a saját magunk megnyugtatóására. Olyan lendülettel dolgoztunk, hogy a szegény, foghíjas fűrészünk egészen belemelegedett. No, de ezután úgyis volt alkalma a pihenésre, mert ezzel számunkra a napi munka a véget is ért. Hamarosan leágaztuk ami még a törzsön maradt és már lángolt is a tűzünk, hívogatóan, csábítóan. Le is ültünk, mint akik dolgukat a lehető legjobban végezték és elkezdtünk beszélgetni.

Igaz, hogy Kan nem nagyon látszott kultiválni az orosz nyelvet és nehézségei voltak az én tájszólásom megértése terén, de végül is be kellett látnia, hogy mivel én abszolút semmit sem értek koreaiul, mégis csak jobb ha törjük „Tolsztoj örökségét”, mert anélkül már csak a néma kézjelek maradnak... A hiányos orosz tudás azonban abban nem gátolt meg bennünket, hogy meg ne egyezünk, hogy a fűrészelés „nem tesz jót az egészségünknek”. A továbbiakban meg még abban is egyet értettünk, hogy a jövőben is igyekezni fogunk ezt a „sportot” — amennyire csak szerény erőnkől telik — mind kevesebbet üzni...

A későbbiek folyamán azután az otthon is szóba jött; mesélgettünk egymásnak ő Koreáról én meg Magyarországról...

A mi érdekfeszítő foglalatosságunk — természetesen — nem került el a szomszédaink figyelmét sem és rövidesen újabb éreklődőkkel szaporodott meg számunk a tűz körül... Az ő „jó példájuk” másoknál is követésre talált, úgy hogy mire beesteledett, már egy szép számú csoportot talált a „lefűjás” tűzünkénél...

Nemsokkal munka befejezés előtt a brigádvezetőnk is megjelent, hogy a napi „termelést” átvegye és ugyancsak nagyot nézett, mikor érdeklődésére, a füstölő zsarátnokra mutattunk. Mi a normánkat teljesítettük, mert a száraz fánkból csupán csak hamu maradt. További megnyugtató munkára szolgált még — ha éppen lelkiismeret furdalások kezdtek volna gyötörni váratlanul — az a jó öreg közmondás, amit a táborban annyit hallottunk, hogy „Egynapi lógás — egyhónapi élet” (Djenty kantovka — meszjety zsznyij).

Ezek szerint hát a mai napon *csak mi nyertünk*...

*

Igy ment ez változatlanul jó pár napig, míg végül is a brigádvezetőnk is kezdett a keresztényi béketűréséből kijönni. Előbb, megpróbált „okosan” beszélni velünk, elmagyarázva töviről-hegyire, hogy „be kell, hogy lássuk, hogy itt, a táborban muszáj dolgozni, hiszen mindenki dolgozik, ez az egyedüli életlehetőség”...

Az efféle „lelki fröccs” azonban rajtunk nem sok eredményt mutatott. Én,

kijelentettem, hogy nem érzem magamat egészségesnek, még ha esetleg annak is látszom és így a nehéz erdei munkán én dolgozni nem tudok... Ezzel kapcsolatosan, — hogy szavamat ne feledjem — meg kell, hogy jegyezzem, attól a pillanattól kezdve, hogy én az erdővágó brigádba kerültem, megkezdtem az orvosi rendelő mindennapos látogatását. Itt, pár napig nem sokat törődtek velem, később azonban csak elkezdtek vizsgálgatni. Az eredmény azonban negatív volt, de ez nem látszott reám semmi hatással lenni, mert továbbra is folytattam töretlenül mindennapos „zarándoklataimat”. Mikor pedig végtére azzal „hoztak ki a sodromból” hogy azt állították, hogy nekem a „...munkaundoron kívül nincs semmi bajom sem”... azzal fenyegettem meg a raborvost, hogy a táborparancsnokhoz megyek panaszra...

Erre, persze újabb vizsgálatokra került sor, amik azonban eredményükben változatlanul kitarítottak az első mellett...

Közben a brigádvezető is megunta a dolgot és megkaptam az első „büntető adagot”, ami állott harminc deka kenyérből és egy meleg lötyyből naponta — amit erre mifelénk „levesnek” szoktak titulálni. Én azonban mindezek ellenére sem tágítottam! Az egyik büntető adag követte a másikat, amit még számtalan további követett. Tudtam, hogy most kell, hogy erős legyek és kitartsak. Ha most megíngok még csak egy kicsit is, kár volt az egészbe bele is kezdenem... Nem volt tehát megállás és jártam szünet nélkül az orvoshoz. Mivel rohamosan romlottam (a sok büntető adagtól) végtére is az orvos ingott meg s „diétás kosztra” írt... ami a diétát illeti, ebben ezideig is éppen elég részem volt a büntető adagokon keresztül, de ez a diétás koszt kiírás mégis nagyon nagy eredménynek számított, hiszen csak még két ember kapta az egész táborban. „Diétásnak” a mai értelemben közel sem lehetett volna mondani — de sokkal más, élvezhetőbb volt a „rendes kosztnál”...

Reám azonban már ez sem volt nagy hatással, csupán megnyugodva éreztem, hogy kitartásom kezdi már megteremni a gyümölcsseit...

— „Mit csináljak hát magával?” — töprengett az orvos, mikor végre is belátta, hogy a diétás kosztól sem hatódtam meg, hanem továbbra is fogyok, mert még az ehető kosztot sem eszem meg. Végtére is összedugta a fejét a „szabad orvos-sal”, aki ugyancsak felcser volt, de mégis a főnök szerepében pompázott és elhatározták, hogy megszabadulnak tőlem és elküldenek a kórházba felülvizsgálatra...

A következő nap hajnalán azután ki is kísért két ór a hajnali vonathoz párunkat, sajnos azonban a vonaton nem volt hely s így vissza kellett jönnünk... Tudtam, éreztem, hogy ha célt akarok érni, úgy most kell a legjobban vigyáznom. A következő napon ismét kiküldtek dolgozni a tábor legöregebbjeivel, de nem az erdőre, hanem egy közeli építkezéshez. Az aznapi teljesítményem nem haladta meg a harminc százalékot... Harmadnap délutánján meg „gyomorgörcsben fet-rengtem” és egy külön ör kísért vissza később a táborba...

Az elkövetkező hajnalon megint a vonathoz mentünk, de a szerencse megint elhagyott bennünket... Vagy két nap múlva azonban ismét megkíséreltük a dolgot és... sikerült! A vöröskeresztes vagon ajtajából boldogan néztem vissza egy pillanatra, hogy búcsút mondjak magamban ennek az elátkozott helynek... Isten veled 0.3-as remélem soha sem látlak ismét viszont...

*

A kórházban majd egy teljes hónapot töltöttem el „isteni semmittevésben.” Mire ismét „alkalmassá” váltam a munkára, már bizony jól benn jártunk a télen. Alig, hogy kiírtak a kórházból és felöltöztem, már szállítottak is bennünket. Igaz, hogy ami most már a „szállítás fogalmát” illeti, jobb lenne ha inkább úgy helyesbíténém az előbbit, hogy „elszállították velünk magunkat”; ugyanis a magunk lábán baktattunk el, a majd hét kilométernyire fekvő 0.7-es „invalidus kolóniára”. Itt, — ahogy a neve is már mutatja — csupán öregek, vakok, sánták és hülyék fogyasztgatták szorgalmasan a szovjet állam kenyereit. Nekem már nem számított újságnak ez a hely, de mégis — az első napokban — egész kellemtlenül éreztem magamat közöttük, de azután lassan beleszoktam, mint „kis-kutya az ugatásba”.

Dolgozni, egyelőre nem jártunk, mert alig pár héttel az érkezésünk előtt volt egy szökés és az őrség még mindig nem vett át munkára senkit. Egyetlen elfoglaltságunk volt a konyhának tüzelőfával való ellátása. Erre csupán akkor került sor, ha a tábor területén már nem akadt semmi eltüzelnivaló, ilyenkor azután kizavartak minden épkézláb embert. Vagy két-három kilométernyiről cipeltük haza a hátunkon a rönköket. „Nincs azonban olyan hosszú kolbász aminek a végére ne lehetne érni” mondja a jó magyar közmondás, így — hát egy szép napon — mi is a végére értünk a tábor fakészletének. Nem maradt hát más hátra, mint újabb készletről gondoskodni. Ezt a „magasztos feladatot” rótták ki a mi brigádunkra, amelyben még pár épkézláb ember is akadt rajtam kívül.

Nemsokkal karácsony előtt, erős őrség kíséretében s hörögve ugató, kaffogó rendőrökutyák társaságában vonultunk ki tüzelőt készíteni. Karácsony napjára nekem sikerült „megbetegedni” és így megünnepelhettem ismét a „szeretet ünnepét”. Bár körülöttem a szenvedő világ semmi ünnepit nem mutatott, nekem mégis ünnepies volt a hangulatom. Nálam — ott belül — zúgtak a karácsonyi harangok és... szinte láttam — ha csak pár percre is becsuktam a szemeimet — a gyertyafényben úszó karácsonyfákat... Láttam az éjféli misére ballagó embereket s hallottam — még a barakk zaján keresztül is — tisztán, amint zúgva éneklük: „Halleluja... örvendjetelek, a kis Jézus ma született!”... Óh, boldog világ... vajon látlak-e még valaha is? Állhatok-e még én is fénylő szemekkel a csillagszórós karácsonyfa alatt?... Hallhatom-e még ha csak egyszer is a karácsonyi angyal csengettyűjének szavát?...

*

Még csak pár nap és az ó év halotti torán egy újabb év fog megszületni... az ezerkilencszázötvenkettes esztendő...

Akaratlanul is újból meg újból felvetődik mindnyájunk előtt a kérdés, hogy mikor lesz vége a szenvedéseinknek? Vagy az emberi szenvedésnek nincs határa? — Láthatóan nincs, mert bár gyakran úgy látszik, hogy elértük a határt és nincs tovább, de rövidesen még nehezebb megpróbáltatások arra döbentik rá az embert, hogy az előbbi határ semmi sem volt a jelenlegi nyomorhoz, keserűséghez és lám, még mindig élünk és remélünk...

Az újév mindjárt bemutatkozónak rosszat hozott. Január első napjaiban, Ormody Laci, egy Pécsről származó fogolytársunk, beugrott a „tiltott zónába” és az őrség lelötte... Szegénynek már alig pár hete maradt csak a fogságban és kiszabadulhatott volna... Nem bírta tovább... Istenem! Légy velünk és adj erőt...

Majdnem az egész, hideg, zimankós január munka nélkül múlt el, de mindjárt február elején megjött az orvosi ellenőrző bizottság. A felülvizsgálat eredményeképpen — pár nappal később — vagy harmincunkat elszállítottak... erdővágó kolóniára... Túl jó kondícióban voltunk ahhoz, hogy itt, az invalidusok között maradhassunk... Az indulásra egy hideg, zimankós reggelen került sor. Az elmaradhatatlan kutatás után tehergépkocsira raktak mindnyájunkat és elindultunk. Az éles, északi szél már alig tíz perc után teljesen átjárt bennünket és mindnyájan egészen elgémberedve gubbasztottunk egymás ölében (az előírások szerint), de ez — láthatóan — a vezetőséget egyáltalán nem aggasztotta. Mire végre — vagy két órai autózás után — megérkeztünk már majdnem elfagyott kezünk-lábunk. Számomra azonban, a hideg mellett — még egy kellemtelen meglepetést is tartogatott ez a nap. Ez pedig nem volt más, mint az, hogy megint a 0.3-as kolónián találtam magamat... Hiába, igaz, az hogy „az ember a sorsát ki nem kerülheti”. Megint a fakitermelésre kerültem, de most még csak szót sem emeltem ellene.

— „No — te sem fogsz sokra menni velem” — néztem végig cinikusan a fiatal brigádvezetőmön...

A következő reggelen azután ismét kezdetét vette a már ismert módszerem. Kezdődött előlről a tüzelés, beszélgetés s így ment ez majd egy hétig, de a „büntető adag” csak nem akart megérkezni. Pedig, minden lehető megtettem annak érdekében, hogy a brigádvezető lássa, hogy én nem akarok dolgozni... Ennek ellenére is csak kaptam a rendes fejadagot. Végére is az én türelmem fogyott el és félrehívtam Vanját, a brigádvezetőt. Kérdésemre minden teketória nélkül kivágta:

...és nem is írok magának büntető adagot. Majd ha akar dolgozni, dolgozik... S evvel ott is hagyott. Bár csak valami durvaságot mondott volna — gondoltam én magamban — így azonban nem maradt más hátra részemre — ha csak nem akartam ingyenélő lenni — mint, hogy elkezdtem dolgozni... Többet

soha nem csináltam, mint csak a „normát”, de azt megcsináltam becsülettel minden nap. Egyben azután el is kezdtem ostromolni a munkavezetőt is, hogy tegyen engem át mielőbb a „rakodóbrigád”-ba. A válasza először természetesen egy határozott *nyer* (nem) volt, mert, hát most is — mint mindig — favágókra nagy szükség volt. De engem sem faragtak olyan fából, hogy belenyugodtam volna csak egyszerűen a sorsomba. S mivel már éppen elég „rabszolga-tapasztalattal” rendelkeztem — cselhez folyamodtam. Ismertem már azt a módszert, ami a rabszolga-hajcsárjainknál biztos eredménnyel kecsegtetett. Így akcióba léptem a lehető legrövidebb időn belül...

Ez a vállalkozás, vitán felül nem volt veszélytelennek mondható, de így legalább nem kellett megkárosítanom hozzám hasonló szerencsétleneket, csupán csak az államot, az meg már úgy is éppen eleget lopott tőlem — tehát veszíthet is...

Naponként — a társammal — ledöntöttünk két-három szép, vastag fát, de ezek együtt a normának még a felét sem adták ki, így hát a már átadott törzsek, megjelölt végeinek a lefűrészelésével pótoltuk a hiányt. Így azonban nem száz százalékot termeltünk, de messze, túlszárnyaltuk azt és így mindenkit... A tervbe a brigadérosom is be lett avatva, aki ukrán létére, boldogan segített ott, ahol csak a hajcsárjainkon egyet is lehetett ütni. Lassan a rönkvég fűrészelést mi egész művészetté fejlesztettük úgy, hogy szinte már lehetetlenné vált az, hogy ránk tudjanak valamit is bizonyítani. Még a már behavazott törzseknél is olyan élethű nyomokat csináltunk, hogy végül magunk is alig hittük volna el, ha valaki azt merte volna állítani, hogy ezt a rönköt pedig már ő döntötte le, vagy két-három nappal ezelőtt... Igaz, hogy a rönkökről a hó ügyes letakarítása, új fűrészpork hozatala, stb. szintén nagy „szakértelmet és körültekintést” igényelt, de azért csak könnyebb volt, mint az egy és fél méteres hóban faóriásokat döntögetni... „A korszó is — azonban — addig jár a kútra míg eltörik”... s így a mi „hatalmas termelési előnyünk” is véget kellett hogy érjen egy szép napon. Az „irigység” végül is feljelentett bennünket. Bizonyítani semmit nem tudtak, mert ha éppen ellenőrzésről volt szó, mindig könnyen megcsináltuk a feladatot, de végül is a munkavezető — félve az esetleges köbméter deficitektől — dühöngve, fogcsikorgatva ugyan, de megadta az engedélyt, hogy áttegyenek az erdőről a rakodóbrigádba...

*

Felvetődhetik mostmár a kérdés, hogy — miféle csoport volt az a rakodóbrigád és kikből állott, hogy ilyen harcot kellett folytatni azért, hogy egy halandó, földi rabszolga oda bekerülhessen? Talán ott nem kellett dolgozni? — Dehogy nem — sőt, néha napján talán sokkal többet, mint bármelyik másik csoportban, de itt legalább a mindennapi kenyér biztosítva volt és a közös állandó életveszély egységgé kovácsolta ezt a kis csoportot. Több magyar is dolgozott itt, ami szinte vonzóvá tette számomra ezt a brigádot.

A kis Horvát Ferkó, Nagykanizsáról, bűvészműtávjányaival néha egészen elkápráztatott bennünket. Halász Lajos, akit mi mind „bácsiztunk” pedig alig pár évvel volt idősebb nálunknál... Ő valójában borbély volt, de mivel túl fiatal és egészséges volt arra, hogy a meleg fürdőben dolgozzon, a vezetőség úgy határozott, hogy számára jobb és egészségesebb hely nem is található a széles világon, mint a rakodó csoport. Munka után — esténként — meg még mindig segíthet a fürdőben, hogy az esetleges „szabadnapok”-ról ne is beszéljünk...

A kis termetű Herman Jancsi volt, nemcsak a brigád, de egyben a tábor „táv-évésze” is. Kropocsev, a mindig jókedvű brigádvezetőnk, csak hüledezett azokon az adagokon, amiket Jancsi képes volt eltüntetni. Végül is Kropocsev elhatározta, hogy végére jár Jancsi „ürméretének” és ezt a szakáccsal is megbeszélte. Jancsit azonban a „levesfolyók” és „kásahegyek” közel sem tudták kilendíteni nyugalmából, lassan de biztosan tányért tányér után ürített ki. Mikor pedig az elé rakott élelemtömegnek ilyenképpen, szerencsésen a végére járt, nagyokat szuszogva ugyan, de haza ballagott és lefeküdt. Még szegény Kropocsev izgult hogy jaj nem lesz-e valami baja?... Dehogy lett! A bélcसारodást és hasonló „jókat” nem Herman Jancsinak találták ki...

Nyugodtan aludt majd tizenegyig, majd felneszelve, hirtelen felült. Mondanom sem kell, hogy az este ő lévén a közfigyelem tárgya, ez — a nála szokatlan eset — még majd a szót is belénk folytatta. Ijedten, kissé büntudattal néztünk össze mindnyájan. Talán még sem szabadott volna ezt megtennünk?...

— Hogy vagy — fordult hozzá szorongva Kropocsev — talán nem jól érzed magad? Hívjunk orvost?

— Nem, motyogta Jancsi félig alva — csupán, a kenyéremet keresem. S megtalálva az esti fejadagját, neki is látott szorgalmasan és nem tellett bele tíz perc, már „be is törölte az egészet”... Minderre még egy jó adag hideg vizet is lehajtott és már „húzta is tovább nyugodtan a lóbört”... A főnökünk mindezt látva, alig akart hinni a szemének. Majd mikor — végtére is — közelről is meggyőződött arról, hogy Jancsi barátunk nemcsak hogy nem kapott bélcसारodást, de a lehető legegészségesebben alussza az igazak álmát, hüledezve meredt ránk és egész megdöbbenve motyogta maga elé, a köztünk oly jól ismert, itt nagyon is aktuális tábori mondást: No, téged könnyebb eltemetni, mint megetetni...

*

Mindjárt az első nap megtaláltam a helyemet az új csoportban, mintha már évek óta dolgoztam volna ott. A „teherkocsi rakodók”-hoz jártam az első hetekben, Kropocsevvel, a „nagy főnökkel”. Az általános vélemény szerint, itt és ezekben a hetekben vált el az új emberről, hogy lesz-e rakodó a Kropocsev brigádjában, vagy sem... No, belőlem lett! Négy óriási rönkszállító kocsi járt a mi csoportunkhoz, és rajtuk állt, hogy milyen gyorsan rakjuk meg őket és pihe-nünk-e utána, vagy lassan kínlódva végzünk velük és nem marad időnk még egy kicsit szusszanni sem. Voltak olyan napok, hogy semmit sem dolgoztunk, mert

valami baj volt — vagy a kocsiikkal, vagy a sofőrökkel... Ez utóbbi rendszerint csak fizetés idején fordult elő (majd minden alkalommal). Ilyenkor ugyanis ők voltak a falucska leggazdagabb emberei és vagy két-három napig (amíg a pénzből futotta) feléje sem voltak hajlandóak nézni a kocsijaiknak. Ilyenkor „ünnepeztünk” mi. Később azután eljött ennek a „bőjtje” is, mert olyankor még az ebéd löttyöt is menetközben hajtottuk le, szerszámmal a kezünkben. Mindettől függetlenül azonban panasza okunk különösebben nem lehetett, mert hiszen már csak ilyen a rakodó munka...

A brigád egységekre volt felosztva, hat-hat emberből állt egy egység. Mindehhez jött még a vezető és egy „tartalék”... Felvetődhetik most már a kérdés, hogy nem futballcsapatról lévén szó — mire kellett nekünk az a bizonyos „tartalék”?

A mi brigádunknak soha sem volt pihenője — mi éjjel, nappal, hét nap egy héten jártunk dolgozni. Mivel azonban mi is csak húsból, vérből való emberek voltunk — nekünk is szükségünk volt pihenőre, ebben az esetben a „tartalék” helyettesítette a pihenő embert. Ennélfogva érthető, hogy ennek a tartaléknak kellett az egyik legsokoldalúbb embernek lennie, mert őneki mindegyik külön poszton egyformán jól meg kellett állnia a helyét. Amikor én a csoporthoz kerültem, egy Soome nevű izmos észt töltötte be ezt a hivatalt. Sokszor megcsodáltam az erejét és alkalmazkodó képességét...

A tartalék másik feladata sajnos már csak sokkal tragikusabb időkben vált láthatóvá. Mivel mi kézzel és kézi szerszámokkal rakodtunk, ez a munka számított az egyik legveszélyesebbnek az összes erdei rabmunkák között. Nagyon is gyakran követelt áldozatokat és soha, egyikőnk sem tudhatta, hogy mikor kerül őreá a sor, és kerül összeroncsolt tagokkal vagy a kórházba, vagy pedig a fagyos szibériai földbe...

A munka azonban még tragédia esetén sem állhatott meg, s ilyenkor a tartalék feladata volt, hogy a kidőlt munkás szerszámát felvegye...

Így jött el megint a tavasz. A forró napsugarak ostorként súlytottak le a havas földre és csapásaik nyomán egyik napról a másikra eltűnt a hó. A levegő felmelegedett és még az irtások is kizöldültek. A meleggel együtt azonban megérkeztek a mi nem kívánt nyári „vendégeink” — a „maskák” is... Kik, vagy mik voltak azok a „maskák” — kérdezhetné mostmár valaki.

Masa a Mária név becéző változata az oroszban, de nagyon is nehéz lenne megmondani, hogy miért éppen Máriáról nevezték el a tajga egyik „legvérszomjasabb ragadozóját” — a fekete legyet. A maskák újabb megpróbáltatást és szenvedést jelentettek mindnyájunk számára. Ezek az apró kis fekete legyek rendkívül szemtelének és — még talán a rabtartóinknál is irgalmatlanabbak. Sem a tikkasztó forróság sem a gémberítő hideg nincs rájuk komolyabb hatással. Késő ősszel, amikor néha már pár centiméteres hóra ébredünk, a maska még él és éppen hogy csak kipislant a beteges napfény s már a legyek akcióba is léptek...

Ilyenkor — mintha csak a vesztüket éreznék — még sokkal elszántabbak mint máskor, nyáron. A kánikulai forróságban jobban be kellett, hogy bagyuláljunk magunkat, mint a téli hidegekben, mert a maska bebújt még a nadrág alá is és mart irgalom nélkül. Az egyedüli a szél volt az, amit nem bírtak, de sajnos efféle szelek nagyon ritkán akadtak nyaranként, mert hát amolyan kisebb szellőre fittyet hánytak... A légycsípések által okozott dagadások, sőt a néha jelentkező láz, a vezetőséget is védekezésre ösztönözték és így — pár nappal a szezon kezdete előtt — kiosztották a „moszkító hálókat”. No, azért tévedés ne essék, senki se képzeljen maga elé egy normális szúnyoghálót. Ez túl sokba került volna és annyira közel sem törődtek velünk... A mi „szúnyoghálónk” egy fehér anyagból készült zacskóból állt, aminek az arc részét egy kis darab tüllel pótolták ki, hogy az illető kiláthasson. Ez azt a tévhitet igyekezett támogatni, hogy efféle „szúnyoghálóval” az ember még dolgozni is tud a nyári forróságokban... Sajnos ez közel sem volt igaz, amire pár perces munka után is rájöhetett az ember. Választéka azonban nem sok volt, vagy megfőlt a saját veritékében, vagy ajándékoz kicsit a fekete legyeknek a véreből. A „szabadok” és az őrség persze lószőrből szőtt hálókkal pompázott közöttünk. Nekik — láthatóan — sokkal nagyobb szükségük volt ezekre a hűvös hálókra, mert ők nem dolgoztak... Ezekbe a lószőr hálókba nem tudott bejutni a fekete légy, de a mienk legalább tízszer olcsóbb volt és ez volt a döntő pont! Így a „kecske is jól lakott — mert a felső rendelkezésnek is eleget tettek — meg a káposzta is megmaradt” — mert olcsó is volt... Igaz ugyan, hogy nem volt megfelelő, de ez nem volt fontos...

Néha esténként, mikor munkáról özőnlött be a nép a kapun, egyeseket alig ismert meg az ember, úgy „meghíztak” napközben... a fekete legyek jóvoltából...

A szúnyoghálónk, bármilyen tökéletlen is volt, de egyben büntető eszközül is szolgált, a legyekkel egyetemben. Ha véletlenül ugyanis valamelyik őr éppen ballábbal kelt fel azon a napon és úgy találta, hogy az egyik rab nem dolgozik elég erősen, az illetőt magához hívta, elvette a szúnyoghálóját és a delikvensét — minden védelem nélkül — kiállította egy tuskóra. Egyben figyelmeztette, hogy „tiltott zónával” van körülveve és számára minden mozgás tilos. Ha esetleg meglepedezne erről ő, az őr löni fog minden figyelmeztetés nélkül...

Az ilyen szerencsétlen azután néha órákig ki volt szolgáltatva a legyek kényének-kedvének, és azok éltek is az alkalommal s nem kegyelmeztek, akárcsak a mi rabtartóink sem kegyelmeztek senkinek...

A rabtáborokban mindenhol plakátok hirdették a híres szálló ígét: „Nálunk a munka a *becsület* dolga”... Lám, lám ezt a becsületet néha még a fekete legyek is kell, hogy „támogassák”...

A rönkrakások közepette kivételesen szerettek bennünket a „maskák”. Számtalanszor még nyomorúságos ebédünket sem tudtuk megenni, mert alig, hogy leültünk, máris tömegesen csapongtak körülöttünk s pár percen belül, nemcsak az ember arcát, de még magát az ételt is ellepték. Részünkre a nyár

csak addig számított nyárnak, míg a „fekete legyek szezonja” be nem köszöntött. Utána többet szenvedtünk, mint a hideg tél zimankóiban. Nemhiába, tudták rabtartóink, hogy miért is hoztak bennünket ide...

Így értük meg végre a nyár végét is, mikor egyszerre csak ismét egy emberrel kevesebben lettünk... Egy rabszolgával kevesebb fogyasztotta a 0.3-as fekete kenyérét...

Már a munkával, izzadsággal teljes munkanap a végéhez közeledett... Az utolsó teherkocsi várt csak megrakásra s az őrség izgatottan sürgetett bennünket, nekik is már éppen elégük volt a fekete legyekből... A brigádvezető a legvastagabb rönkök rakásához irányította a kocsit. Az itt tárolt hatalmas törzsekkel valóban másodpercek alatt végezhetünk a kocsival. Először ment is minden mint a karikacsapás, hiszen már mindnyájan tudtuk, hogy mit, hol s hogyan kell tenni. Már csak két törzs volt hátra... már csak egy, amikor — váratlanul — bekövetkezett a tragédia. Az utolsó, végzetes rönk egy majd' 60 centiméteres vörös fenyő volt, amelynek a vastagabb vége majdnem egy méteresre nőtt...

— Póthajtófákat! — rendelkezett a brigádvezető.

— Minek? — okoskodott az őrparancsnok — majd én is segíték...

— Én is segíték — biztatott a sofőr, akinek már szintén nagyon mehetnékje volt. Az általános izgatottság mireánk is átragadt... sietni, kapkodni kezdtünk... Végre azután megindult az utolsó rönk a kocsira — minden biztosítás nélkül. Már vagy félúton jártunk, mikor egy recsenés s mint egy óriás, bosszúálló ököl, a hatalmas fatörzs a vastagabbik végével lesúlytott a földre... Egy borzalmas halálsikoly és Kitagava, egy kis japán rabszolgatársunk már nem volt többé. A hatalmas fatörzs rázuhant... Nosza, lett erre kapkodás, miután az első másodpercek bénasága feloldódott, sajnos azonban minden próbálkozás hiabavalónak nyilvánult... Mire kihúztuk a rönk alól, már nem volt benne élet... Úgy feküdt ott előttünk, mint egy véres felkiáltójel... Egy újabb áldozat, a terv oltárán...

Persze, azt hiszem mondanom sem kell, hogy *senki* sem volt hibás az áldozaton kívül, dehát itt, a „felelőtlenség hazájában” ez mindig is így volt.

Íme hát a sors iróniája — éppen azokért kellett meghalnia a császár volt katonájának, akiket legjobban gyűlölt. De nem baj Kitagava-san (úr) lélekben ve-lünk maradsz. Egyszer még talán a te halálodat is számonkérlek... Banazaj!

*

A rövid szibériai ősz után ismét beköszöntött — immár régi ismerősöm — a „jó öreg télapó”. Meghozta magával a havat, a dermesztő hideget, sőt meghozta üvöltő „buranja”-it is (szibériai szélvihar). De felettem sem jártak el az elmúlt hetek nyomtalanul, mint „szakképzett rakodó”, már „váltóként” dolgoztam magam is. Kitanultam csinját, bínját a rönkrakásnak. Már vagy négy különböző életveszélyes helyzetből menekültem ki ép bőrrel, de — végül is — az „én órámanak” is el kellett érkeznie...

Az első hó esett le azon a napon, szüzi fehérséggel fedve el mindazt ami szenny és piszok volt a földön. Ez a fehérség azonban nekünk közel sem jelentett örömet, mivel a takarékoskodó vezetőség még mindig nem akarta kiadatni a szőr-csizmákat, s a gumitalpú cipőkben meg csak csetlettünk-botlottunk, ami viszont a mi munkánknál megengedhetetlen. Dehát ki vitakozhatik a „mindenható táborfőnök”-kel, aki csak egy ideológiát ismer a rabokkal kapcsolatosan — takarékoskodni... Éppen ebédre csengetett már az őrség, mi meg éppen egy kocsit fejeztünk már be. Az utolsó rönköket teljesen a földről kellett feltolnunk a kocsi tetejére s így, valóban mindnyájunk teljes erejére szükség volt. Mindehhez még az is hozzájárult, hogy még a lábaink szilárdságában sem bízhattunk. Váratlanul a kocsi elejénél megvillant a már, már teljesen fennlévő fatörzs, majd nagy sebességgel megindult visszafelé... Én csak annyit láttam, hogy jön! Rohan, pontosan én felém. Sem időm, sem helyem nem volt a kitérésre, mert még az utolsó pillanatban meg is csúsztam. Csak arra emlékszem, hogy egy borzalmasan fájdalmas ütést kaptam a hátamra, azután semmi! Hason fekve eszmélkedtem, de az első mozdulatra embertelen fájdalom hasított az oldalamba, hátamba. Képtelen voltam még csak felülni is. A munka azonnal abbamaradt és mindenki rohant rajtam segíteni, mások meg a környékről futottak meglátni, hogy élek-e még. Elsőnek Van-szin-vin, a csoportunk öles kínaija ért hozzám, felölelt a földről és mint egy gyermeket viett egyenesen az ebédhozó kocsinhoz. Még leírni is nehéz a fájdalmakat amiket éreztem, míg az ebédes szekér döcögött velem majd' két kilométert tuskókon s hepehupás talajon keresztül. Végre azután megérkezünk a táborba. Egyenesen a kórház-gunyhóhoz vittek és mindjárt az orvos elé kerültem. Ő meghallgatott, megtapogatta a hátamat s mivel mást tenni úgy sem tudott kiadta az utasítást, hogy mielőbb mosdassanak meg és dugjanak ágyba. Ő, maga sem tudta, hogy mi is lehet a bajom, de a fájdalmaimról belső zúzóadásra gondolt. Hiába hozták a vacsorámat, sem enni, sem inni nem kívántam semmit. Ez, itt a rabkórházban a biztos jele volt annak, hogy a „beteg” valóban „rossz bőrben van”. Állapotom az elkövetkező napon sem javult, behúnyt szemmel, magatehetetlenül csak feküdtem az ágyamon. Egyszerre csak lépések közeledtek... Szemeimet továbbra is zárva tartottam, de a többi érzékemmel annál élesebben figyeltem.

— Hogy hívják? — kérdezte egy számomra nagyon ismerős hang. A szempil-láimon keresztül felpislantottam, hogy utána még erősebben lezárjam őket. A kérdezősködő a táborparancsnok ezredes volt.

— Melyik brigádból? — folytatta a kérdezősködést.

— A nyolcasból. — válaszolt az orvos.

— Megmarad? — folytatta az ezredes.

— Úgy hiszem meg, de hosszú ideig nem fog tudni dolgozni. — szinte suttogta az orvos.

— Nem baj — válaszolt az ezredes — nem kell kórházba küldeni, mert onnan

soha sem kapunk fiatal mukaerőt vissza... — s a lépések eltávolodtak s ismét egyedül maradtam a gondolataimmal. Így állunk hát? Döböntem meg egy pillanatra, hát csak ennyit ér itt a szolgálta? Inkább szenvedjen, talán pusztuljon el, csak ne kerülhessen máshoz... Ez hát a jó munka jutalma?

*

Több mint egy hónapja voltam már a kórház lakója, de az egészségi állapotom nem sok javulást mutatott ezen idő alatt. Igaz, hogy közbe azt is megállapították, hogy a jobb térdkalácsom meg van repedve, no meg sejtették, hogy körülbelül két bordám törhetett el, a gerinc oszloptól nem nagyon távol. Ennél az utóbbi pontnál azonban az orvosok véleménye különbözött, senki sem tudott semmi biztosat. A magam részéről nem sokat törődtem mindezzel, a nap legnagyobb részét végig fekéüdtem unalmas egymagamba, mivel a fájdalom miatt mozgani nem volt kedvem. Így teltek el napok, hetek.

Egyik nap azonban nagy sürgésre-forgásra ébredtem. Később hallottam csak meg, hogy valami felsőbb orvosi szemlét várnak s azért állítottak mindent a feje tetejére. Rövidesen a raborvosunk is felkeresett és felajánlotta, hogy... „a saját érdekemben nagyon jó lenne, ha az orvosi ellenőrzés idejére kiköltöznék valamelyik barakkba”...

— „Azután — természetesen — visszajönne haladéktalanul ide, a kórházba, de tudja, szóval *kereten felül sok a beteg...*”

Különös ország ez, ahol mindenre van „keret” és még ahol az is meg van szabva, hogy „hányan lehetnek betegek egy munkanapon”. Ha mégis többen akadnak lázas betegek (mert hát *csakis* a lázas ember beteg) csupán *érkezési sorrendben kaphatnak szabadnapot...* aki későn érkezik — mikor már a keret betelt — még ha meghal, sem maradhat otthon...

Mivel átláttam a szándékukon, elhatároztam, hogy nem engedek. Csökönyösen megkötöttem magamat.

— Mondja meg őszintén — fordultam az orvoshoz — beteg vagyok-e, vagy csak szimulálok?

— Kétségkívül beteg, de tudja, néha tekintettel kell lenni... motyogta maga elé megszegyenülten.

— Beteg vagyok s maradok! — vágtam rá és egyben a fal felé is fordultam. Rab létére, az orvosunkat nyilván felbosszanthatta a csökönyös álláspontom, de tenni semmit sem tudott, így hát maradtam. Gondolom a szabad orvosnak később nem sok jót referálhatott rólam. Mindketten minden lehetőt megtettek — amikor a nagy nap eljött —, hogy az ellenőröket más irányba elvezessék, ez azonban nem sikerült. Az egész kórházat látni akarták s így végül hozzám is eljutottak, nem lévén az egész épület nagyobb, mint egy felnagyított gunyhó.

Mikor a bizottság vezetője, egy orvos századosnő megtudta, hogy szerencsétlenséggel kerültem ide és hogy már mennyi ideje vagyok itt, elrendelte azonnali

elszállíttatásomat...

Másnap hajnalban azután fel is pakoltak egy lovas szekérre egy másik hozzám hasonló szerencsétlennel együtt, és a hajnali szürkületben megindultunk a vasútvonalhoz. Nem volt azonban szerencsénk, még a szekér zötyögése által okozott kínjaimmal sem tudtam a sikeres elutazást megváltani. Harmadnapra ismét útnak indítottak, mostmár egyedül csak engem, mivel a másik beteg „megtréfálta a vezetőséget” és meghalt. Most a szerencse velem volt, mert nagy alkudozások után, a vöröskeresztes vagon végül is felvett. A hideg ellenére, a veríték csak úgy ömlött az arcomon mire végre elnyúlhattam a betegvagon padlóján. Egyben pedig ünnepélyes fogadást is tettem, hogy ha törik, ha szakad, de ide, ebbe az eleven pokolba többet élve vissza nem kerülök!

*

...Több mint két hónapot töltöttem el a kórházban. Igaz ugyan, hogy ebből körülbelül csak egy és fél hónapig voltam betegállományban, a többi alatt mint munkás dolgoztam a kórház munkástelepén.

A kórházszobából kikerülve először „villanyserelő” lettem. Hogy az igazat megvalljam, soha semmitől úgy nem félttem életemben, mint a villanyáramtól, de nem is értettem sokat hozzá. A legkisebb javításnál is majd' hideglelést kaptam s így, végül is elhatároztam, hogy egy kevésbé veszélyes munkakör után fogok nézni. Így lett belőlem rövidesen „meszelő”. Pamaccsal a kezemben, karomon egy nagy vödör mésszel — a fülem hegyéig meszesen — jártam ki naponta a kerítésen kívülre, a „szabadokhoz”. Határozottan „elsőrendű beosztás” volt ez az utóbbi munkám. Sehol, semmi felelősség, hol it, hol ott kaptam pár rubelt, amott meg egy vödör krumplit. Igaz az is, hogy volt olyan eset is, amikor meg csak az „állam esett le”, de ez — szerencsére — csak ritkán fordult elő. Kosztos társam egy P. Imre nevű, pécsi fiú volt, akivel itt a kórházban hozott össze a szomorú rabsors. Öles, szélesvállú legény volt ez az Imre. Az élelmiszer-raktár rakodóinál dolgozott és soha sem jött üres kézzel haza munkából. Szóval, minden nagyobb baj nélkül teltek a napok, de a „mézeshetek” nem tartottak sokáig. Mivel „minden jónak egyszer vége kell, hogy szakadjon” nálam is változás köszöntött be váratlanul.

Egyik reggelen az örök nem engedtek ki dolgozni. Később tudtam csak meg, hogy a kórház munkástelepe túl zsúfolttá vált és elrendelték az elszállíttatásukat. Nekünk, az „öregek lakók”-nak mennünk kellett! Búcsúzásunkkor még Imrével férfiasan kezét szoritottunk s megegyeztünk, hogy a szabadulás után feltétlenül találkozni fogunk. Hol? Megkeressük egymást bármibe teljen is. Nehéz, nagyon nehéz volt ez a búcsú, de hiába ez a rabszolga sorsa. Mindig csak búcsúzni és soha sem tudni ma, hogy mit is hoz a holnap...

Az „új” tábor ahova áttereltek bennünket, egy újabb invalidus kolónia volt, a 0.32-es, ahová egy fél napi gyaloglás után érkezünk meg. A mi szállítmányunk legnagyobb része is idősebbekből állt, így megnyugodtam affelől, hogy itt nem

igen lesz szó erdőirtásról. Alighogy az őrség átadott bennünket, mindnyájunkat a nagy pajtaszerű „étterem”-be tereltek és az ajtókat fegyörök szállták meg, hogy senki se hagyassa el az épületet. Egyenként, névsor szerint kezdtek bennünket egy másik épületbe átkísérni. Mi, vagy ki lehet abban az épületben? — ez furdosta mindnyájunk oldalát.

— Biztos valami orvosi vizit — találgatták az „okosok”.

No, de jómagam nem kellett, hogy sokáig várjak, mert hipp-hopp már útban is voltam az ajtó felé. A küszöböt átlépve egy kis szobában két egyenruhás NKVD tiszt várt már rám — egy őrnagy meg egy főhadnagy.

— Hogy hívnak? — szegezték nekem mindjárt az első kérdést, amit gyors egymásutánban mások is követtek.

— Milyen nemzetiségű vagy? — kérdezte az őrnagy, s mikor megmondtam, hogy magyar, felvillant a szeme a főhadnagynak és olyan igaz jó magyarosat káromkodott, hogy a csodálkozástól nem tudtam, hogy mitévő legyek. Elhűlt képem nyilván mutatta, hogy mindenre, de erre nem számítottam, amin ők meg jóízűt nevettek. A főhadnagy azután röviden elmesélte, hogy ő több mint három évet töltött Magyarországon és ott tanult meg ilyen jól káromkodni.

— No, „földi” — fordult azután hozzám tréfásan — „mit akarsz dolgozni?” ... „hogy rakodó munkás?” ... Ilyenféle munka itt nálunk nincs, itt csak öregek vannak. Az ács, vagy asztalos munkához értesz valamit? ... Dolgoztál már ácsként? ... Rendben van, ács leszel! ... S egyben intett is, hogy mehetek.

Így kerültem én a tábor legnagyobb ács brigádjába, mint ácsmester. A brigádvezető, egy Orlov nevű orosz volt, aki valamikor a szovjet hadseregben kapitányi rangot viselt. Rajtam kívül, ő volt az egyedüli fiatalabb ember a csoportban. Mint „specialistát” ő mindjárt meg is tett egy három emberből álló csoport vezetőjének. Két lettből és egy litvánból állott a csoportom, és nagyon jól megértettük egymást. Igaz, hogy ők mindnyájan szakemberek voltak az ácsszakmában, míg az én fogalmaim ezen a téren nagyon is ködösek voltak, de ők megértéssel segítettek ott, ahol csak tudtak és ezért nagyon sokat köszönhetek nekik. Ez, hogy tudatlanok vezettek „tudókat”, amúgy is mindenhol így volt a táborokban. Mi legalább tanultunk egymástól — én ácsságot tőlük, ők az itteni élet lehetőségeit tőlem, mivelhogy a három öreg még jóformán az első évét sem töltötte le a rájuk kiszabott huszonötből. Alig múlt el azonban pár hét nyugalomban, mikor újabb szerencse ért és egy még jobb állásom akadt.

A mi brigádunk több más öregekből álló csoporttal együtt egy traktorgyár és egyben javító üzem építésén dolgozott. Ez a munka aránylag nem volt nehéz, mivel majdnem mindent előre elkészített elemekből állítottunk össze. Igaz, hogy ezek az előre elkészített részek (faldarabok, stb.) kapkodó, „norma munka” eredményei voltak és mint ilyenek sohasem passzoltak az előírt helyükre. Ilyenkor azután egyikből tíz-tizenöt centimétert le kellett fűrészelni, míg a másikhoz öt-tíz centimétert hozzá kellett adni. Még a betonoszlopokat is hozzánk hasonló

„szakemberek” csinálták, mert mikor a fazsaluzatot végre lebontották — az oszlopok hetven százalékát el kellett dobni.

Mindezek ellenére is azonban a munka haladt — lassan de biztosan. A rab munkavezető, az én brigádom főnöke volt s így a munkáért a teljes felelősség az ő vállaira nehezedett. Neki a legtöbb gondot a rajzok okozták, mivel senki sem akadt aki rajta kívül valamit is konyított volna hozzájuk. Pár hét alatt azután rájött, hogy én szívesen foglalkozom velük és járok utánuk s így egyszer csak — egyik napról a másikra — a nyakamba varrta az egészet. Így lett belőlem „szeszjertozsnyik” azahogy rajzoló (bár én a magam részéről soha, semmit sem rajzoltam). Minden reggel a hónom alá kaptam egy föliánsra való rajzot és egész nap csak azokat ellenőriztem Volodjkával, a brigáderusunkkal. „Arany életem” volt ezekben a hetekben, csak éppen az volt a baj, hogy nem tartott sokáig...

Egyik este, éppen hogy csak bértünk a táborba, mindenkit orvosi vizsgálatra tereltek a fegyörök s rá három napra már útban is voltam „új állomáshelyemre”. A kísérő őrsegtől sikerült megtudnunk, hogy rendeltetési helyünk egy erdőirtó tábor... Azt hiszem mondanom sem kell, hogy ez a hír egyikőnknek sem jelentett örömet... Végre, késő délután megérkeztünk! A tábor egy magas, kopasz hegy oldalán épült és a többiekkel ellentétben, nem oszlopokból összerótt kerítés, de tüskés drót kerítés vette körül, úgyhogy még a barakkból ki sem léphetett anélkül, hogy arról az őrség azonnal tudomást ne vett volna. Később rájöttünk, hogy mindezek mellett volt egy másik nevezetessége is „új otthonunknak”: ez volt a 0.35-ös kolónia, az összes „spec. táborok” közül a legrosszabb hírű ezekben az időkben...

*

Megérkezésünk után a táborparancsnokság nem vesztegette az időt, de azonnal brigádokba osztottak bennünket, hogy másnap már mehessünk is munkára. Én — többedmagammal — egy nagy, „kombinált brigád”-ba kerültem. Rab éveim alatt úgy tapasztaltam, hogy a „kombinált” kifejezés nagy kedvence a szovjet rendszernek. Láttam „kombinált bakancsot”, amelynek csupán az orra volt bőrből, a többi része meg vászonból. Ez különben „garantálta a vizes lábat”... Ettem „kombinált kását”, amelyben minden magfajta meg volt található, s inkább egy magtártakarítás eredményéhez, mint bárminemű ételhez hasonlított. Volt alkalmam találkozni „kombinált munkabeosztással” melyben természetesen abban állt a „kombináció”, hogy mi minél többet dolgozzunk és nekik minél kevesebbet kelljen elszámolni... Megismerkedtem „kombinált normákkal” amiket inkább egy darab gumihoz lehetett volna hasonlítani, amelynek egyik végén a „teljesítményellenőr”, vagy ahogy mi neveztük „normás” trónol, míg a másikat izzadva húzza a munkás. S most, íme, egy „újabb ismerős”, a „kombinált brigád”. Hamarosan rájöttem, hogy ez sem különbözik a többi „kombináltaktól”...

Az új brigádom termelése „komplett”. Csak a raktárba leszállított, kész fa-

anyagot számolhatja el. Favágók, vontatók, görgetők, mind ehhez az egy brigádhoz tartoznak és ha egyik csoport is lemarad, az összes szenved. Felvetődhetik mostmár a nagy kérdés, hogy mit fizetnek ezért a vérrel, verítékkal öntözött munkáért? Tíz deka jó fekete kenyeret! Fekete is, ragadós is, de kenyér, ami itt életet jelent. Szépséghibák elkerülése végett, még pár kopekot is adnak néha, de csak papíron, mivel Moszkva rendeletéből, a „speciális kontingens”-nek nem „jogos a pénz használata”... Így, papíron elszámolják a „keresetet”, ami átszállítás esetén mindig nyomtalanul eltűnik. Két-három hónaponként egyszer azután megjelenik a táborban a „bolt”. Ilyenkor a jog nélküli politikai rabnak lehetősége volt megvásárolni mindazt a drága, luxus árut, ami a szabadoknak nem kellett és a boltos nyakán maradt. Megromlóban lévő csirkét, cukorkát, mindent borsos áron. Öltözetét is gyarapíthatja, vehet inganyagot, sőt, még meg is varrathatja, csupán nem viselheti! Mivel szintén Moszkva rendelte el azt, hogy „spec. rabok” csak rabruhában járhatnak. Mindez azonban minket nem izgatt. Megvettük volna még az eleven ördögöt is, ha hozták volna, hiszen mi jól tudtuk, hogy ez a „vásárosdi” csupán egy játék az idegeinkkel és mi soha sem tudhatjuk, hogy mikor unják meg rabtartóink ezt a játékot és vonják meg ismét tőlünk ezt a kis engedményt, amit amúgy is csak 1953 elejétől engedtek meg...

Így jött el az első esténk a 0.35-ösön, fekvőhely és takaró nélkül, hogy ágyról azaz hogy félreértés ne essen, priccscről ne is beszéljek. Pár hitvány szalmazsákot is csupán akkor kaptunk — már késő este — miután káromkodva bejelentettük a brigadérosainknak, hogy a padlón való alvásba és a holnapi munkára menésbe nem vagyunk hajlandók belenyugodni. Már éppen a szoba sarkában lefeküdni készültem, mikor — váratlanul — a brigádvezető helyettese ült le mellém és elkezdett érdeklődni arra vonatkozóan, hogy mit szeretnék dolgozni.

— „Szeretni?... Dolgozni csak a bolond szeret!” — vágta én rá.

— Dehát dolgozni csak kell itt a táborban? — rökönycdött meg az én emberem — nálunk jól keresnek a villanyfűrészesek, nem szeretnél hozzájuk menni?

— Én — mértem végig öt sértődötten — nem ültettem — nem is vágom ezeket a fákat... s nagy nyugalommal kezdtem a vetkőzéshez. Magamban már tisztán felmértem a helyzetet: ebben a brigádban csak tönkre mehet az ember, el hát innen mihamarább...

— A lovagnál is jól lehet keresni, ha valaki dolgozik — ajánlgatta kissé megnyúlt képpel a lehetőséget a jótáplált „szervező”. — „Hallod — fordultam hozzá — a lónak négy lába van s valaki egyet azokból eltör, tíz évet kap érte. Én, magam sem tudom, hogy miért kaptam tíz évet és nem akarok egy másikat meg egy lópatáért leülni”...

Ezzel, mintegy a beszélgetés végét jelezve, magamra húztam a kabátomat.

— Jó éjszakát! — búcsúztam el tőle barátságosan. Kissé meghökkenve oldalgott el mellőlem és szinte magamban hallottam, hogy hogyan számol be rólam a brigádvezetőnek.

...Ez nem más mint egy csibész, munkakerülő, jobb ha mielőbb igyekezzünk megszabadulni tőle... Ez utóbbi ellen nekem nem is volt semmi kifogásom...

Másnap reggel mikor reggelizni indultunk csak odasompolyog ám hozzám egy másik jótáplált „segéd brigádvezető” és nagy öntudatosan bejelenti, hogy:

— Te nem velünk reggelizel, mert áthelyeztek a tizes számú brigádba...

Lám, úgy látszik nem hiába húztam le jó pár hosszú évet a „szovjet egyetem”, már annyit megtanultam, hogy — ha egy kicsit is — de tudom irányítani a saját sorsomat...

*

Mindezek után, a következő eléggé fontos, megoldandó kérdés volt, hogy *hol* is van az a bizonyos tizes brigád? Kérdezősködéseimre az egyik ásítóza munkára készülő „dolgozó” rámutatott a szomszédos, eléggé ütött, kopott barakkra.

— Ott vannak, a hármásban. Végre — gondoltam — legalább helyben vagyok. Belülről a hármás barakk sem nézett ki különkül, mint a többiek. Egy picit, megszokottan piszkos előtér után a „nagy szoba”, a fal két oldalán húzódnak meg az emeletes priccsek. Az ágyakon, a barakk közepén terpeszkedő asztal mellett, mindenhol reggeliznek. Láthatóan mindenki a lehető legteljesebb odaadással adózik az evés örömének. Alighogy éppen körül pillantottam, nagy robajjal ölel át valaki... Hát, ahogy jobban megnézem, megismertem én is, az egyik ácsom volt, még az invalidus koloniáról. Mindjárt meg is ragadtam az alkalmat az érdeklődésre:

— „Te — nem tudod, hogy a tizes brigád ebben a barakkban van?”

— Miért — meredt rám a litvánom — s mikor kiböktem, hogy engem is abba brigádba osztottak be, azonnal örömmel a ajánlotta fel, hogy dolgozzunk párban, mivelhogy ő is a tizesbe került.

— Párban? — hökkentem meg — hát mit csinál ez a brigád?

— Mi vágjuk az őrség számára a vágásokat... („vágásnak” vagy „allee”-nak nevezték azt a körülbelül 30 méter széles zónát, amellyel az erdőn dolgozó rabok munkahelye volt körülveve. Ezeknek a vágásoknak a szélén ültek az örök. A vágások teljesen meg voltak tisztítva a bokroktól, ágaktól és azokra még kilépni sem volt szabad raboknak, mert az ör lőtt minden figyelmeztetés nélkül. Ezeket ép’ ezért „tiltott zónáknak”, vagy „halál zónáknak” is nevezték.

No bizony — gondoltam magamban — ezzel az állással sem nagyon dicsekedhetek, de gombház, volt ez már rosszabbul is...

Közben sikerült megtalálnunk a brigád vezetőjét is és „bemutakoztam” mint a legújabb munkaerő. Erre, természetesen, nem illemteni okból volt szükség, hanem csak azért, hogy később, az ételosztásnál is tudjon rólam és ne zavarjon el. Az új főnököm, mint egy tört szárnyú sas gubbasztott az ágyán. Mindjárt az első pillanatban láttam, hogy fél karja van. Szótlanul mustrált engem végig, majd feltápázkodott és fekvőhelyet keresett a számomra. Ez kimondottan az

ő brigádvezetői kötelessége volt. Pár percen belül azután futhattam a holmimér', mert így is éppen csak feldobtam a batyumát a helyemre és már rohanni is kellett munkába, mert megcsendült a sín, ami a kapunál lógott. Ennek a szavára pedig a rabtábor minden épkézláb rabszolgájának észnélkül kellett munkába igyekeznie (akár tetszett, akár nem), a saját testének épsége érdekében...

Hej, bizony hosszú volt ez a nap, de azért Isten segítségével sikerült ennek is a végét meglátnom. Az esti leves-lötty után, fáradtan döltem végig a priccsemen és már egy kicsit el is bóbiskoltam, mikor a szomszédom — a litván — hazaérkezett. Szokatlanul beszédes hangulatban volt s így ha félig szunyókálva is figyelemmel kellett hogy kövessem amit mond.

— Tudod, — kezdte — hogy nem vagyok babonás, de azért egy kicsit hiszek az álmokban. Tegnap is, mikor itt az új helyen először lefeküdtem, megszámláltam a szobasarkokat és el sem képzeled, hogy milyen érdekes álmot láttam... Őszintén, a szívem legmélyéről magam is azt kívántam, hogy bár csak valami érdekes, vagy éppen érdektelen, álmot láthatnék most, de a „tábor illeme” megkívánta, hogy továbbra is érdeklődést színeljek és nagyokat hümmögetve figyeljek.

— Mintha éjjel lett volna — folytatta az én Litvánom — és kinn lettünk volna az udvaron mindnyájan. Az égen fényesen ragyogtak a csillagok, de a hold nem volt sehol. Helyette egy nagy, fordított ötös ragyogott az égen. Egyszerre, váratlanul eltűntek a csillagok is, csak a fordított ötös maradt látható s úgy nézett ki, mintha apró kis villanykörtekből lett volna kirakva. Váratlanul hatalmas dörrenés rázkódtatott meg mindent s mi mindnyájan leborultunk... mindenki arról beszélt, hogy itt a világ vége... Az égről pedig eltűnt még a fordított ötös is, sötétség borított el mindent. Közben többen a szomszédok közül is felfigyeltek és alighogy a szomszédom befejezte a beszédet, kezdetét vette a találgatás. A tábor népe mindig hitt az álmokban és minden álomnak a magyarázatát kereste.

— Érdekes, nagyon érdekes álom — vélekedett valaki valahonnan az alsó priccsekről — „fordított ötös”...

— Biztos háború fog kitörni öt éven belül — magyarázott a túlsó szomszéd nagy izgatottan — vagy talán nem is öt év, meglehet, hogy csak öt hónap...

Hirtelen az én agyam is felélénkült s az álom tovareppt a szemeimről. Ki tudja, hátha a szabadulást jelenti ez az égi jel? — vetődött fel akaratlanul is bennem a már rég eltemetett vágy... Háború, hiszen *csak a háború* jelenthet számunkra szabadulást, de hát egyáltalán van szabadulás innen?

A kifáradt test azonban végül is megkövetelte a maga jussát s az álom lassan visszalopózott ismét a szemeimre... Magam sem vettem észre, hogy mikor. Álomban azután dörögtek a fegyverek. Magam is harcoltam. Emberek haltak meg körülöttem, majd váratlanul hatalmas repülőgépek szálltak le a tábor mellett, különös egyenruhás katonák vettek körül bennünket. Valaki azt mondta, hogy ezek amerikaiak...

— Önök szabadok! — jelentette ki valami fényesruhás, biztosan tiszt. Szabadok? Nem akartuk hinni. Hiszen az *lehetetlen* hogy mi, az elítélt rabszolgák még egyszer valóban szabadok legyünk... Pedig szabadok vagyunk s már megyünk haza...

S ekkor, váratlanul bamm, bamm, bamm, megszólalt a nagy síndarab a kapunál. Felriadva csalódottan néztem körül, sehol sem voltak katonák, sem repülőgépek, sem fegyverek, csak a reggeliért rohanó éhes rabszolgák tolongtak, tüledtek körülöttem. Nekik már az a szó, hogy szabadság ismeretlen, nem létező fogalom... Úgy éreztem magamat mint a gyermek, akit becsaptak. Szinte sírni szerettem volna... olyan nagyon, de nagyon reménytelennek látszott a helyzetünk, a helyzetem.

*

Így jött el azután végre a várva várt hétfő. Bizony, nagyon nehezen vártam már. Időközben sikerült megismerkednem a tábor többi magyarjaival is.

Pandur Pistával, az alig tizenkilenc éves magyar óriással, aki mindig szinte szégyenlősen mosolygott. Egyszerű, ízig vérig romlatlan magyar volt a Pista, szint élő mintaképe a kis magyar faluk Istent tisztelő nyíltságának. Ő volt az „ételosztója” a tábor egyetlen rakodó brigádjának, a „Pópa-brigádjának”.

Pópa, a brigád vezetője, egy pap-ból pópá-vá változott román ember volt, aki nagyon nehezen beszélt csak magyarul, de azt állandóan törte és büszkén vallotta, hogy a magyar minden népek között az egyik legjobb munkás és az egyik legbecsületesebb a tábor összes népségei között. Magyarok, akik gyakran megtagadjátok a fajotokat egy nagyobb darab kenyérért — szégyelhetitek magotokat! Ez a román ember becsült, tisztelt bennünket és büszke volt arra, hogy benne is folyik egy icipici magyar vér...

A brigád másik „oszlopos tagja” már régi, jó ismerősöm volt, — még a mezőgazdasági táborból — Fékesházy Karcsi. Boldogan öleltük meg egymást. Mikor elmeséltem neki a helyzetemet, mindjárt áthívott a barakkjukba, hiszen én is rakodó vagyok. Igaz, hogy itt nem autókat, hanem csak kis vagonokat kell meg rakni, de a munka majdnem ugyanaz... Legyek csak megnyugodva, ő majd beszél Pópával — mondta. Vasárnap azután magam is beszéltem vele. Ő meg nem sokat teketóriázott és addig járt a munkáelosztó irodába, hogy már a következő hétfőn velük mentem dolgozni. Mindjárt a második héten meg éjjelre osztott be, Karcsival együtt. Aki az éjjeli munkát nem ismeri, könnyen azt gondolhatná, hogy hiszen nem lehet túl sok különbség az éjjeli vagy nappali munka között. Semmi sincsen azonban távolabb az igazságtól. Vitán felül áll, hogy egy kivilágított üzemben ez így is van, de az erdőn, ahová csupán vagy négy-öt kilométernyi botorkálás után jut ki az ember és ahol a megvilágítás nem a munkások, de az örök érdekében van — igen, itt a helyzet nagyon is más. Bizony, éppen eleget fagyoskodtunk, bukdácsoltunk a sötétben, mire végre is beleszoktunk mindnyájan, mint a „kiskutya az ugatásba”. Így éjjel könnyebben kiismertük

az öröket is és talán ők is minket. Bizony, először nem nagyon bízhattunk meg bennük, de később azután mi is rá kellett jöjjünk, hogy — bár ők a rendszert szolgálják — mégis akadnak közöttük „emberek”, sőt talán ezt lehetne úgy is megfogalmazni, hogy közöttük is akadnak gazemberek... Persze, a felsőbb vezetőség előtt nekik is durván kellett lökdösödni, ordítani, de itt kinn, a sötét erdőben azonban emberré alakultak megint. Akadtak közöttük olyanok is, akikben még ők, maguk sem bíztak meg s ezt mi is észrevettük azonnal és minden késedelem nélkül kooperáltunk. Rabok és rabőrök megértettük egymást, hiszen — láthatóan — ők is rabjai voltak ugyanannak a borzalmas rendszernek, mint mi. Az orosz ember akárcsak a gyermek, úgy szereti a mesét, történeteket. Hosszú téli éjszakákon meséltem nekik és megelevenedtek a ropogó tábortűz mellett, a szibériai éjszakában Jókai „Szegény gazdagok”-jának Facia Negrája, hogy Ocskai Lászlóról, Toldi Miklósról ne is beszéljek. Igaz, hogy néha a nevük megváltozott, hogy a hallgatóság jobban megértse, de ezért sem Jókai, sem pedig Ocskai László generális uram nem haragudhattak meg... A szegény, politikával teletömött s minden más kultúr tápláléktól elzárt örök, mint gyermekek, szinte tátott szájjal hallgatták a mesémet. Lassan azonban már minden emlékemre szükségem lett, hogy kielégíthessem őket, mert mindig újabb és újabb mesére volt szükség és — bizony néha már magamnak is meg-meg kellett hogy toldjam valamelyik történetet, hogy reggelig kitartson. Így azután velem az örök legnagyobb része egészen össze is barátkozott. Voltak olyanok, akik mikor megtudták, hogy magyar vagyok, arról érdeklődtek, hogy Magyarország „melyik megyéjében van a Szovjetunió”. Ezek azután elcsodálkoztak, mikor elmagyaráztam nekik, hogy Magyarország soha sem tartozott az Unióhoz, hanem mindig egy különálló, szabad állam volt.

— Hát — akkor te hogy kerülsz ide? — tették fel egymás után, szinte gyerekes naivitással a kérdést.

— Azt magam is szeretném tudni — válaszoltam. Mert igaz is, vajon ki s hol tudna erre a kérdésre megfelelő választ adni? Ki adott el engem, minket és milyen törvény alapján ítélték el bennünket a megszállók? Csupán csak egyedül a hatalom törvénye alapján? Ki is tudna erre a kérdésre egy megfelelő választ adni? Sajnos, sem én, sem senki miközülünk, legfeljebb azok a „Judások” akiknek annak idején minden mindegy volt, csak a saját bőrüket menthessék. Akik mindent eladtak csupán, hogy ők uralkodhassanak — ha csak pár percig is — azok felett akiket soha sem észben, sem integritásban felérni nem tudtak. De hiába volt minden árlás, az igazság előbb-utóbb győzedelmeskedik, s jaj, ezerszer jaj lesz nekik, ha majd eljön a számonkérés órája!

S, mint vádlók, megjelennek majd az Ács Lacik, a Szabolcs Sándorok s a többi, számtalan magyar mártír. Eljönnek majd mindazok, akik most ott pihennek a szibériai fagyos rögök alatt és álmodnak egy szebb, boldogabb jövőről, Magyarországról, Szabadságról... Jaj, ezerszer jaj lesz nektek akkor Magyarországra áru-

lói, mert akkor már nem lesz hova bújnotok! A föld sem fogja bevenni testeteket, sem az ég lelketeket. Gondoltatok-e valaha is arra, hogy hová menekültök az igazságos Isten ítélő karja elől?

*

Az éjszakák sötétjében suhant tova a tél és egyszerre csak arra ébredtünk, hogy a tavasz ismét megérkezett! A hóhegyek alatt csermelyek csörgedeztek és egyik napról a másikra az esték is felmelegedtek. A méteres hó egyik nap még diadalmasan lehelte a mindent megölő hideget, alig másnap aztán már megroggyanva, patakokban folyatta könnyeit, mintegy szánva, bánva előbbi bűneit. Harmadnapra meg már hírmondónak is alig maradt belőle valami... A mocsár is — ahonnan a fát szállítottuk ki — ébredezni kezdett. Még éjjelenként ugyan a fagy jégbilincsbe verte a felcsillanó vadvizeket, de a nappalok már mind melegebbekké váltak s úton, útfélen mind követelőbben sutorogtak a csermelyek, patakok, amíg végül is egész folyókká duzzadtak fel.

A tavasz a munkán is erősen megmutatkozott. Reggel és még kora délelőtt csak cammogtak a szerelvények, de estére már majdnem minden nap „lelépett pár vagon” a sínekről. A talpfák alatt megmozdult a mocsár és fortyogva tiltakozott, mikor egy-egy szerelvény csigalassúsággal átbaktatott felette. Előbb-utóbb azután itt is ot is ki-kifordult egy-egy vagon, és ezeknek a lerakása, majd később a felrakása adott munkát számunkra.

Egyik este is, amint éppen kimasírozunk a kapun, figyelmeztetik az őrpáncsnokot, hogy a nagy „S-kanyarban” három vagon is vár reánk. Megérkezve a „tethelyre” azonnal látuk, hogy itt vagy éjfélig el vagyunk látva munkával. Nekiláttunk hát azonnal, hogy mielőbb túlessünk rajta. Nehéz eset volt, de még a teljes sötétség beállta előtt szerettük volna befejezni s így még az örök közül is páran segítettek. Már az utolsó rönköknél tartottunk, s még mindig nem volt teljesen sötét. Egyszerre csak, ahogy félrenézek, egy nagy, kutyaszerű állatot pillantok meg a zombékok között szaglászni. Szerencsére, éppen pár „barátságosabb” ör volt velünk ezen a napon s így mindjárt a legközelebbihez fordultam:

— Farkas, lödd le!

— Csak kutya — intett lemondóan.

— Mindegy, lödd csak le — próbáltam én rábeszélni.

— Rendben van, ha kihozod — fordult hozzám az végül ingerkedve.

— Rendben van, ha kiengedsz, kihozom...

Erre az ör intett az őrség parancsnokának. Ez talán az egyik „legjobb gyerek” volt azok közül, akik velünk jártak éjszaka. Már számtalanszor szenvedtük át a téli éjszakákat együtt és egyszer még azt is elmondta nekem, hogy valahol az ő apja is le van zárva. Meghallva a kérésemet, még közelebb jött, körülnézett nagy óvatosan, hogy nincs-e valaki „idegen” a közelben, azután intett a kezével az örnek, hogy löhet. Nosza, az sem kérte magát kétszer, hanem rövid célzás után

már el is dörrent a puskája. A farkasszerű kutya a levegőbe szökött egy pillanatra, majd visszazuhant a zombékra. Ott még párat vonaglott, azután elcsendesedett.

Pár perc alatt azután megraktuk az utolsó vagon is. Olyan lendülettel dolgozott mindenki, mintha a szabadulása függött volna ennek a munkának a befejezésén. Végül is, mikor már minden a helyén volt odaszólt hozzám az ör:

— No magyar, mész? Mehetsz!

Kicsit félve léptem ki a „védett zónából”. Többször hallottam már, előfordult, hogy az örök kicsalták a rabot valamilyen ürüggyel a „tiltott zónába”, s ott azután lelőtték. Ők pénzt, karórát és szabadságot kaptak minden lelőtt „szökevényért”... A halott meg már amúgy sem tud beszélni, no meg még ha tudna is, ki hisz egy rabszolgának? Mindezek végigbizsergetek rajtam egy másodperc alatt, de eh, igaz az a mondás, hogy: „Vagy hatot, vagy vakot!” S már a tiltott zónában is voltam. Zombékról zombékra ugrálva sikerült egészen a kinyújtózott állat közelébe férközöm... Már csak majd félméter választott el tőle, mikor meg kellett, hogy álljak. Az állat felső teste egy zombékon feküdt ugyan, de a hátsó része beszakadt a vékony jégen keresztül. Megpróbáltam kinyújtózva elérni és magamhoz húzni, de nem bírtam vele. Közben, az örök is már nyugtalankodni kezdtek, hiszen bármikor jöhetett az ellenőrzés vagy bárki más az úton s akkor jaj nekik! Végre is, más válsztásom nem maradt, mint összeszorítottam a fogaimat és beleléptem a jéghideg vízbe. Mindjárt vagy térdig le is merültem, de a zsákmány a kezemben volt. Vállamra lódítottam a hatalmas állatot és már lábaltam is kifelé. Mire a munkahelyre megérkeztünk már zörgőre fagyott rajtam a nadrág. Itt azután nem vesztegettünk sok időt, alig pár perc és már röpögva lángolt is tűzünk, s száradhatott a nadrágom teljes gőzerővel. A többiek meg nyúlták, vágták, darabolták s főzték a hatalmas kutyát. Mindenki oda volt az örömtől. Nem túlzok azt hiszem, ha azt mondom, hogy először életünkben boldogok voltunk itt, a poklok poklában is. Hogy kutya? Ki törődött itt azzal. Hús volt, amiből csak harminc gramm járt volna nekünk naponta — törvény szerint —, ha persze azt a vezetőség el nem lopta volna.

Azt hiszem mondanom sem kell, hogy a „nap hőse” voltam. De nem ez volt az, ami igaz örömet jelentett a számomra, hanem az, hogy úgy éreztem, hogy jó munkát végeztem. Teljesíttem a tábor iratlan törvényét, adtam, azaz hogy segítettem adni az éhező rabtársaimnak... Emberek! Tudjátok ti mit jelent *adni*? Kapni? Igen, nagyon jó dolog, de higyjétek el, *adni*, ez jelent valóban örömet és ad megelégedettséget. Minél kevesebbed van, annál jobb érzés! Itt, ahol a pusztta életünkön kívül már semmink sem maradt, itt volt valóban bodogság adni... Hogy megbetegedhettem, vagy talán meg is halhattam volna? A tábor iratlan törvénye szerint: „Mindenki egyért — egy mindenkéért!”

Négy éjszakán át „ünnepeltünk” s utána minden áruló nyomot gondosan eltüntettünk. Soha, senki sem tudta meg, hogy hová lett a Sejan nevű mozdony-

vezető kutyája... Azt is, hogy kié is volt az ünnepi ebédünk, csupán majd egy hét múlva tudtuk csak meg, mikor az éjjeli munkának vége szakadt és vasárnap mentünk ki immár nappali munkára. Sejan újságolta azután nekünk, hogy pár nappal ezelőtt elveszett a vadászkutya...

— Elment a tajgába — mondta — s biztosan valami nagy szarvasra akadt és azért nem akar hazajönni...

— Egész biztos valami nagyon is nagy szarvasra akadhatott — bólogattam én is nagy magabiztosan. Mikor azonban fiúkra néztem, majd kirobbant belőlem a nevetés. A többieket is mintha csak csiklandozták volna... Hogy *miért*? Hát, már mosolyogni sem szabad?...

*

Már jól bennjártunk a tavaszban, amikor — váratlanul — a tél, mint egy utolsó kísérletképpen, hogy visszaszerezze elvesztett birodalmát — visszatért. Újra süvítve bögött a „purga” (szibériai szélvihar) egész éjjel, egyre másra tépve ki tövestől a fenyőszájakat... Egyik percről a másikra tél lett megint s jég és hó borított mindent.

Alighogy a fagy ismét megdermesztette a mocsarakat, megint kezdetét vette az éjszakai munka, és így a „tél örömeinek” mi lettünk a „helyszíni élvezői”. A szélvihar televágta a szemünket, a szánkat hóval és a féktelen vihar áldozataiképpen lecsapódó, kicsavart fenyőszájak meg riasztó dübörgéssel csapódtak le körülöttünk. Néha a levágódó ágak még a villanyvezetékünket is elszakították, ilyenkor azután az örök tűzének a fénysávjában kellett, hogy kuporogjunk, amíg csak a vonalát meg nem javították és ismét fel nem gyulladtak az égők. A pokoli vihar eltartott egész reggelig és így egy szerelvény nem sok, de annyit sem kellett megraknunk, mivel az ördögök éjszakájába, rajtunk kívül senki sem merészkedett ki. A mi hasznunk a hóviharból csupán az volt, hogy — így legalább egy félórával előbb indulhattunk haza...

Miután a kapunál megtörtént, a már megszokott ellenőrzés, éppen csak berohantunk a barakkba, hogy ledobáljuk magunkról az átázott felsőruháinkat és egyből siettünk reggelizni. Már magam is éppen nekiláttam a híg zablevesnek, mikor — váratlanul — a reggelizők zsongását egy éles, szokatlan üvöltés szakította meg... Én is a hang irányába fordultam, de bár ne tettem volna — amit láttam azt hiszem soha életemben elfelejteni nem fogom...

Még a barakkba való bejövetelelünkkel feltűnt nekem, hogy a nagy orosz stílusú „boglyas kemence” (ruszki pecksi) mellett egy sötét, teljesen munkára öltözött alak áll, aki láthatóan a hátát melengette. A nagykabátja csupán a hátára volt vetve, amit — orosz szokás szerint — a kezével fogott össze elől (nem volt rajta gomb). Meg is ismertem rögtön az illetőt, hiszen még annak idején együtt érkeztünk ebbe a táborba. Vasjének hívták és huszonöt évre volt ítélve. Ő maga sem tagadta, hogy a „szabadban” banditizmussal foglalkozott, de hogy közénk hogyan került? Erre talán csak a futószalagon ítéletet osztogató katonai bíróság

tdott volna választ adni. Hogy „politikai”-nak számított azonban arról a hátán, a mellén és más különböző helyeken felvarrott számai tanúskodtak. Köszöntésekre rosszkedvűen bólintott csupán... Még úgy gondoltam is, hogy mennyire másképp néz ki, mint amikor ide érkezett...

Most, hogy hirtelen hátrafordultam — Vaszja már a szélső asztal mellett állt. Az arca egészen el volt torzulva, s a szemeiben gonosz láng égett...

— „Elég volt már neked az életből te d...” csattant fel megint a hangja s ugyanakkor már a nagykabátjának a szárnyai is szétcsapódtak és hidegen vilant meg a fejsze vasa a levegőben, hogy azután — mint a bosszúálló angyal pallosa — lecsapjon... Tompa recsenés hallatszott csupán a halálos csendben és a tábor borbélyá véres fejjel bukott le az asztal mellé. Ő maga is majd' tizenöt évet húzott már le a különböző rabtáborokban s úgy tudtuk, hogy már csak alig pár nap választotta el a szabadulástól... Igaz, azt suttozták róla, hogy a politikai tisztnek spiciliskedett...

A lebukó test tompa huppanására azonban az eddig megigézettként meredt tömeg is megmozdult... s mintha csak valami gránát csapott volna közéjük, úgy ugrottak széjjel... Láthatóan mindenkinek csak egy volt a célja: elérni vagy ajtót, vagy ablakot és ki, ki innen! Ez azonban Vaszját közel sem látszott izgatni, közelebb lépett a még vonagló áldozatához és egy gyakorlott csapással elválasztotta a fejet a törzsétől, majd undorral belerúgva a fejbe. Váratlanul újból megvillant kezében a fejsze... Mintegy megigézett, kimeredt szemekkel, kifejezéstelenül nézett körül, majd rekedten megszólalt:

— Így járnak a spiclik mind... a d...ok! Szavai a halálos csendben szinte fe nyegető kiáltásnak hangottak. Ő pedig — kezében a vértől csepegő fejszével — lassan megindult az ajtó felé... Az útirányába esők, krétaszínű arccal, egymást tiporva, húzódtak kifelé előre... A „halál szaga” volt a levegőben. Tudták, érezték, hogy neki már most mindegy, hogy egy vagy talán kettő. Dehát élete, még a rabszolgának is csak egy van és aki ma meghalt, az már nem szabadulhat meg még holnap sem!...

Vaszja pedig ment, ment kicsit meggörnyedve, mintha valami nehéz terhet cipelt volna a vállán... egyenesen a nagykapuhoz az őrházhoz. Ott is minden teljesen kihaltnak látszott, mintha egy élő lélek sem maradt volna a közelben, pedig ők már tudták ekkor, hogy ma egy „veszett farkas” van a táborban... S a következő pillanatban a véres fejsze átrepült a kerítés felett, Vaszja pedig mint egy álomjáró megfordult és lassan becammogott a börtönbe...

Ezekben a vérállító másodpercekben ő volt a központ! A kerítésen belül ép' úgy, mint valószínűleg a kerítésen kívül is. Ajtókból, ablakokból halovány arccal, kikerekedett szemekkel figyelte őt mindenki, mintha csak a bosszúállás angyala járt volna a táborban, hogy felelősségre vonjon mindenkit, az összes tetéért...

Miután Vaszja alakja eltűnt a börtön (karcser) kerítése mögött, az őrség is

megjelent. Pórázon lihegő, hörögve ugató farkaskutyákkal zavartak be mindenkit a barakkjába és sietve zárták rák az ajtókat. Mire vagy pár óra múlva kijöhettünk, már minden el volt takarítva, csupán az étterem tisztára surolt padlóján sötétlett — még hetek múltán is árulkodóan egy folt... Csupán ez az egy folt emlékeztetett arra az emberre, aki majd' tizenöt évet árulkodott keresztül, hogy csak épen szabaduljon meg és éppen a börtön ajtajának küszöbén érte el a sors keze...

A vezetőség pedig igyekezett minden jelét eltüntetni a tragédiának, nehogy egyesek esetleg elkezdjenek gondolkodni... Mert igaz az, hogy a bűn büntetlenül soha sem marad, nagyon is igaz az a régi közmondás, hogy: „Az Isten nem siet — nem is késik, de senkit bottal nem ver!”...

*

Végtére is azonban a tavasz győzött az elemek küzdelmében s evvel az éjszakai munkák is beszüntek egy időre. Az egész éjjeles csoport pedig nappali beosztást kapott.

Emlékezem tisztán... Március ötödike volt, ezerkilencszázötvenhárom március öt... Ezt a napot — úgy hiszem — soha, amíg csak élek elfeledni nem fogom!

Már a nap vörösre festette kiömlő vérével nyugaton az eget, mi meg, egy újabb munkanap terhével a vállunkon ballagtunk hazafelé. Mindeddig, ez a nap is csak olyan volt, mint a többi, robot, szenvedés, s a norma ostora csattogott a hátunkon...

Hazafelé menet csendben emlékeztünk Pópával a múlttól. Nekünk, akiknek semmink nem maradt a jelenre, és akik számára még a jövő sem ígért semmi szépet, vagy jót, nekünk mindig jól esett emlékeznünk a múltra. Amikor még mi is „valakik” voltunk, s amikor még számunkra is a holnap ígért valamit, különbet, emberibbet mint csupán megrakott vagonokat, gyantát izzadó fatörzseket, káromkodást, szenvedést...

Emlékezés közben lélekben hazarándultunk, sőt még néha a jövőbe is elkalandoztunk, persze csak úgy, mint amiről úgy is kár beszélni, mert soha sem fog belőle semmi valóra válni... Álmodoztunk a szabadulásról és annak lehetőségeit boncolgattuk. A hat-nyolc kilométeres út alatt volt idő sokmindenre, hiszen így csak gyorsabban telt az idő. Abban mindketten megegyeztünk, hogy innen bennünket csak egy isteni csoda tud kiragadni...

— Hej — sóhajtott fel keserűen Pópa — „meglátod soha sem fogunk mi innen élve kijutni”... Sötétnek, kilátástalannak tűnt fel a jövő mindkettőnknek, lassan kezdtük elveszteni a hitünket...

A nagy beszélgetésben, kesergésben észre sem vettük, hogy megérkeztünk a már oly jól ismert táborkapu elé. Amint ott a számoló altisztre várunk, egyszerre csak a túlsó oldali szomszédom, Sikorszki, egy mindig reménykedő, élesesű lengyel lök oldalba:

— Nézd csak, ott, nem látod ... a zászló... a parancsnoki épület tetején — susorogta a fülemben nagy izgatottan.

— Elment az eszed... hát csak most látsz először szovjet zászlót? — förmedtem rá.

— Dehogynem, nézd csak, a fekete fölötte...

— Hol? — Ekkorra már azonban Pópa is mozgolódott...

— Nézd, fekete zászló a parancsnoki épület tetején..." A fejek váratlanul összebújtak — mi történhetett? Gyász... azt mindnyájan felfogtuk rögtön, de kit gyászolnak?...

— Biztosan valami „nagykutya” — vélte valaki mögöttem.

— Mikor Kalinin (Közt. elnöke volt) halt meg, akkor láttam utoljára fekete zászlót — suttozta valaki a hátam mögött nagy titokzatosan.

— „Talán csak nem elégelte meg Isten a gonoszságait?”

További találgatásra azonban már nem maradt időnk, mert a kapu csikorogva kitérült és az őrség számolni kezdett.

— Egy, kettő, három — mi pedig futólépésben ügettünk be ötösével a táborba. A barakkban azután minden kétely eloszlott.

— „Megdöglött Sztalin” — borult a nyakamba a munka „párom” az alig tizenkilenc éves Koválcuk. Barakkról-barakkra, oroszul, ukránul, németül, perzsául szállt a nagy örömhír... Táncoltak, ugráltak az örömtől franciák, koreaiak, olaszok, kínaiak... Ez volt valóban az igazi, megmáshíthatatlan „gyászszertartása” a huszadik század egyik legrettegettebb emberének... Olyan, amilyent ő valójában meg is érdemelt a „dicső nevelőnk”... Moszkva urai! Látnotok kellett volna magatoknak is — talán tanulatok volna belőle...

Az egész tábor — egyik percről a másikra — megváltozott. Mindenfelé csak mosolygó, tréfálkozó embereket lehetett látni... Ez azonban, csak közöttünk, a „számozottak” között volt így. A fegyőrök még vadabbakká, dühösebbekké váltak. Egy félreérthető mosolyért két-három napi hideg zárkát is adtak... Mindez azonban bennünket megváltoztatni már nem tudott. A *remény*, váratlanul, újból felcsillant s ennek birtokában már bennünket megtörni szinte lehetetlen volt...

Így telt el ismét két újabb nap. Harmadnap délutánján mindnyájunkat két órával a rendes munkabefejezés előtt hazahajtott az őrség. Alighogy lerakodtunk — a táborfőnök rendeletére — mindenkinek, aki csak a lábán állni képes volt, az udvaron kellett sorakoznia. Ez alól a rendelet alól még a kórházi betegek is csak olyan esetben voltak kivételek, ha már végleg nem bírtak a lábukon megállni. Mi, az ötösével állított rabszolgák, „végső hódolatunkat” kellett, hogy bemutatassuk annak az embernek, aki miatt évek hosszú sora óta szenvedtünk állati sorban, aki miatt bajtársaink ezrei haltak meg, éhen és még számolhatnám azokat a „jótetteket”, amiért neki a hálánkat le kellett volna, hogy rójjuk.

Majd' öt percig kellett levett sapkával gyászolnunk a saját hőhúrunkat, miközben az állandóan cirkáló fegyőrök árgus szemekkel lestek bennünket, hogy

kit is tudnának még csak egy kis ártatlan mosolyon is elkapni... Az általános jókedvet azonban még így sem tudták megtörni. A rab, évek hosszú során megtanulja, kifejeleszti önmagában azt a szinte telepátikus erőt, amivel szó nélkül is meg tudja magát értetni egy másik rabbal... A mai nap nekünk az öröm, nekik a gyász ünnepe volt. Nekünk a remény megszületett, míg az övéké talán haldoklott, vagy meg is halt...

Míg ilyen és hasonló gondolatokkal a fejemben gubbasztottam a priccsem végén, mikor hirtelen — mint ahogy a villám fénye szétszakítja az éj sötétjét — világosodott meg az agyamban a fordított ötös története... Íme, a rejtély megfejtődött: November elsejétől éppen öt hónap és öt nap telt el... Tehát az Isten mégsem hagyott el bennünket! Ez az érzés megnyugtatott... „Ha Isten velünk — kicsoda ellenünk?”...

Már éppen takarodóra kezdtünk készülni, mikor a szomszédos barakkból, egy nemrég érkezett magyar „újonc”, Viczina Jóska futott át hozzám. Róla azt mesélgették a fiúk, hogy — ha ideje engedi — verseket fabrikál, de a munkájából még mindezidáig egyet sem hallottam. Most örömmel újságolta, hogy:

— „A mai, 'nagy nap' tiszteletére írtam olyat, amelyet valóban megérdemelt”... És már olvasta is egy letisztított deszkalapról: „Megdöglött a Kelet hatalmas istene”...

Igazad van Jóska, csak *ezt* érdemelte, vagy talán még *ezt* sem...

*

Lassan azonban a monoton munkanapok egyhangúságában a szép reményeink is elvesztették sokat ígérő hímporukat és a szabadulás megint mind' távolabbinak és elérhetetlenebbnek tűnt. A nagy temetés után minden ment tovább változatlanul, mintha mi sem történt volna... Egyszerre azután megjöttek ismét a fekete legyek (maskák). Talán még soha ilyen korán és még soha sem ilyen nagy számban...

Lihegve, izzadságunkba fürödve — a szűnyoghálóknak csúfolt zacskó alatt — hajtottuk a rönkóriásokat a vagonokra... A sós veríték csípte a szemünket, befolyt szánkba... Istenem, hát *mikor* lesz már elég?...

Vasárnap volt. A nap, mint egy áttüzesedett acélgolyó öntötte magából a forróságot a védtelen földre. Talán a hosszú, szenvedésekkel teljes „szovjet egyetem” ideje alatt még egyszer sem szenvedtem ennyit, mint éppen ezen a napon. Mire nagy keservesen megérkezett az ebéd, annak ellenére, hogy mindnyáján farkaséhesek voltunk, visszautasítottuk, hiszen úgy is fele csak fekete legyekből állt volna...

— „Majd otthon megkapjuk!” — bíztattuk egymást. Igaz, hogy még reggel direkt megkértük a munkavezetőt a táborban, hogy ne küldje ki az ebédünket, de — ha már egyszer kiküldte — visszautasítani... ez már egyenlő a lázadással! S az magától értetődő ugyebár, hogy aki lázadni mer, azt büntetni muszáj! Még

a pár perces pihenők alatt sem tudtunk nyugodni, mert hiába bújtunk a farakás alá, vagy ültünk a rakás legtetéjére — ezek a kis vérszívók mindenhol reánk letek és egy percet sem vesztegették idejüket hiába, már szívták is a vérünket. Végre eljött a már nagyon is várt utolsó vagon és a munkanap befejeződött. ...Hála Istennek — mondtuk, hogy — megint eggyel kevesebb a szenvedésekkel teljes napokból... Hangtalanul, összeszorított fogakkal trappoltunk hazafelé. Ó, hogy gyűlöltünk most mindent, mindenkit még saját magunkat is. Dühvel és utálattal gondoltunk rabtartóinkra a kínokért... gyűlöltük az otthon pihenő rabtársainkat, hogy míg mi itt megfeszített izmokkal, legyeztől véresre marva dolgoztunk, ők a hűvös barakk mélyén pihentek, s végül — gyűlöltük saját magunkat, mert... félünk, féltjük a nyomorult életünket és mindig, újra meg újra megalázkodunk!... Pedig úgy sem szabadulunk ki innen már soha!

Végül is reszkető inakkal és sötét, gomolygó gondolatokkal a szívünkbe álltunk meg a kapu előtt... Azonnal feltűnt, hogy benn a „zónában” ma szokatlanul nagy volt a mozgolódás... Talán már a vacsoraosztás is megkezdődött volna? — néztem akaratlanul is a nap irányába. De, az „öreg égi vándor” még mindig jó magasan állt... Hát akkor mi történhetett? — bökdösött a kíváncsiság. Mert hát a rabszolga, ha ételt nem osztanak, vagy a vezetőség valami más „érdekességgel” (mint pl. ruhavizsga) nem zavarja, nem mozdul ki a barakkjából, hanem alszik, mert úgy sem igen akad efféle módja...

Alighogy végre berobogtunk a kapun, mindjárt körülvettek bennünket többen a főúton ténfergők közül.

— Tudjátok-e mi újság? — Mennek haza...

— Megyünk haza! — ugrott a nyakamba a csoportom kis tömzsi németje, Weffer Karcsi.

— Hova? Haza? Elment az eszed? Ki mondta?

Nem! Ez lehetetlen! — tiltakozott belül egy hang — „ezek csupán be akarnak ugratni minket”... Újból elöntött erre a keserűség... Persze, jó kedvük van... Őket nem marták a „maskák” egész nap... Gúnyt üznek az ember legbelsőbb, legszentebb érzéséből, a ki nem mondott, eltagadott, de mégis oly’ forrón remélt álmából... De, hátha igaz valami? Hiszen az öreg kínai is azt jósolta a múltkoriban, hogy rövidesen hazamegyek... lehetetlen! Igen, ők is tudják a jóslatot, azért gúnyolnak és ismét fellángolt a gyűlölet bennem.

— Takarodj innen! — sziszegtem Karcsira magamból kikelve. Alighogy az ajtón berobbantam, Pópa rohant meg:

— Menni haza!...

— Ugyan Pap bácsi hagyja már ezt az ostoba viccet! — förmedtem rá.

— Nem hiszed? Nézzed én már mindent leadtam, Karcsi is — replikázott öreg brigádvezetőnk a csupasz priccsekre mutatva. Te is jönni velünk. Menj hamar az irodába leadni amit kell... Szédülten támaszkodtam a falhoz. Úgy éreztem, mintha csak a villám vágott volna le mellettem. Hát mégis volnának

még csodák? Szinte a szorongástól nyöszörögve fordultam ismét hozzájuk:

— Biztos, biztos, hogy én is megyek? Hallották a nevemet? Biztos? Belül, az a bizonyos hang monoton konokssággal ismételtette... Ne higyj! Éreztem, tudtam, hogyha most mégis az sülné ki, hogy becsaptak, vagy hogy mások mennek, de én maradok az eszemet veszténem...

— Legyél nyugodt, menjél az irodába! — biztatott az öreg román. Tovább azonban már az én türelmem sem tartott. Mintha nem is dolgoztam volna egész nap, kezdtem rohanni az iroda felé. Valahogy az volt az érzésem, ha nem futok, talán közben betelik a létszám... Hátha mégsem vagyok a listán? Szaggatott megint csak a kérdés. Hátha nem jól hallották a nevemet? Az ajtóban majd’ fel nem löktem a táborparancsnokot... Az öreg irodista kérdően pillantott rám a szemüvege felett...

— A szállítással kapcsolatosan... Az előtte tornyosuló papírhalmazba túrt... Szárazon zizzentek a lapok a keze alatt és a percek ólomlábai szinte koppantak a padozaton... Úgy éreztem, hogy már évek, évtizedek teltek el mióta a küszöböt átléptem, mikor végre is az öreg írnok csak kibökte:

— Aha, igen, itt van... Hamar, hozza a holmijait leadásra, mert még ma éjjel el kell készülnie a listának...

...Istenem! Köszönöm, köszönöm...

*

Ezek után a percek óráknak, az órák napoknak tetszettek. Már két nap pergett le a várakozásban... semmi! Pedig — állítólag — már csak az indulási parancsot vártuk... Már két napja öröklöttünk, hogy hirtelen megint vége lesz az álmunknak és újból kizavarnak dolgozni bennünket. A harmadik nap meghozta ezt is... Vége! — kongtak bennünk a halál harangok — nem megyünk!

— Holnap megint visszakapunk mindent! — jött valaki a legújabb rémhírrrel. De, az órség is tudott már a szállításról.

— Éjszaka visznek benneteket külföldieket — sajnálkozott az egyik ör, akit még az éjszakai mesélésekből ismertem — tőlünk jönnek majd a kísérőitek — árulta el egy másik bizalmasan. Nekünk már teljesen mindegy volt, menni, csak menni kívántunk... Hová? Még a halál torkába is, csak menni... Ha az „ember alatt megmozdul a talaj” már alig képes megmaradni egy helyben... Mindegy hát, északra, délre, mindegy...

A következő napon ismét otthon fogtak bennünket. Már dél is elmúlt, de készlődésnek, mozgásnak jele sem volt sehol... Kétségek között hányódva, idegesen, szótlánul hevertünk a priccseken...

Már járhatott úgy délután kettő felé az idő, mikor egyszerre csak kivágódott a barakk ajtaja és egy fegyőr teli torokkal elordította:

— Felkészülni! Öt percen belül indulás!...

Mintha láthatatlan rugók löktek volna a levegőbe mindnyájunkat, magyarokat, németeket, románokat. Pár otthon lézengő más nemzetiségű izgatottan állt körül bennünket... Barátok búcsúztak, öleltek, talán utoljára... Szegény Pandur Pista az egyedüli magyar, aki itt maradt — csak állt közöttünk szóltalanul, csupán az arcán látszott, hogy nagyon szenved ott belül... Ő nem jöhet — miért? Azt csak talán Moszkva tudja...

— Isten veled Pista! Tartsál ki!...

— Ne feledkezzetek meg rólam! Írjátok meg haza a sorsomat...

— Megírjuk Pistám, hogyne íránk — de ezt is csak az ajtóból kiáltottuk vissza. Már a kapunál állt az egész társaság. Némelyeknek egy kis zacskó a hátán, másoknak meg a kezében...

Hogy mi van ezekben a kis toldott-foldott tasakokban? Amit nyolc-tíz veritékes éven keresztül egy rabszolga szerezni tudott a „dolgozók államában”... — pár egyszerű rongy. De még ez sem mehet ki a kapun kutatás nélkül. Izgatottan turkálnak az örök. Ami nincs beírva a „nagy könyvbe” — hazamenetel, vagy nem hazamenetel — „jogtalan” magyarázattal már el is kobozzák.

— Szerencsétlenek — legyetek hát boldogok vele! — dühöngünk... Hiába, ők nem változtak meg...

Ötösevel, összefogódzva loholunk ki utoljára a nagykapun, semmi sem változott! Most is gondosan ellenőrzi az örparancsnok hajunkat, van-e olyan hosszú, hogy meg lehet húzni? A számaink a helyükön vannak-e? Ismét feltámadnak bennünk a kétségek... Eh, nem visznek ezek haza bennünket... Igaza volt az örök, oda visznek bennünket, ahol még a madár sem jár...

Közben, ismét halljuk a már oly' megszokott figyelmeztetést, hogy aki kilép a sorból azt az őrség lelövi... Végre, megindulunk. A veriték szakad mindnyájunkról rövidesen, úgy loholunk. Közben a fekete legyek sem feledkeznek meg rólunk, láthatóan ők is „búcsúzni akarnak”. Végre elérjük a szomszédos tábor, amely rögtön a vasútvonal mellett terpszkedik. A kapunál megtorpan a menet...

— Állj! — vezényel az örparancsnok, de még jóformán meg sem álltunk, máris nyílik a nagykapu és csak úgy ömlik kifelé a sok számozott rabszolga... Még szót sem válthatunk, máris indulunk tovább a töltés irányába.

— Kik vagytok? — érdeklődik az egyik izgatottan az újak közül — oroszul.

— Nagyrészt magyarok — dörmögöm vissza úgy a „bajuszom alatt”, hogy az ör észre ne vegye.

— Ti is, akkor szüret! — örvendezik a barnára sült képű, szélesvállú szomszédom — „Fejes Zsigának hívnak”...

Lassan a sorok megbomlanak, de az örök mintha nem is látnák... Kisebb, nagyobb csoportok alakulnak, régi barátok, ismerősök találkoznak. Végre, megérkezünk mindjárt a sínek mellé...

Állj! Ülj le!...

Az egyik fiú egyszerű saját gyártmányú citerát húz elő a zsákjából, csak az a nagy Isten tudja, hogyan tudta elrejtetni az örök elől. S a szibériai tajga szélén felsír az örökszép magyar dal: „Darumadár fenn az égen”... A szemek könnybe lábadnak, szinte hihetetlen, hihetetlen, hogy idáig eljutottunk élve...

Az örök szóltalanul, csoportba verődve figyelnek bennünket. Majdnem úgy tűnik, hogy most látnak bennünket először — mint embereket...

A fekete legyeket azonban — a jelek szerint — még az örökszép magyar dal-lamok sem tudják meghatni, mert felhőszerűen keveregnek a fejünk felett... Kis tüzeket gyújtunk amikre zöld füvet szórunk... Igaz, pár percen belül fuldoklunk a füsttől, de még így is jobb, mert a füstöt a „maskák” sem szeretik s meghátrálnak...

Váratlanul megrezdülnek az acélsínek és a távolban felbőg a mozdony szirénája...

— Felkészülni! — rendelkezik az őrség. Kiolttjuk a tüzeket és sorakozunk. Nemsokára a távolban feltűnik a szerelvény, a fényszórók izzó szemei most is kutatóan merednek a szűrületbe... Még egy perc és az egész acél kolosszus nagy sisterséggel, szuszogással megáll. Egy szempillantás alatt megelevenedik minden. Örök ordítanak, kutyák ugatnak telitorokkal... Fejlap szerint, személyenként vesznek át bennünket és lökdösnek fel a körül tuskédrótozott rab-vagonokba. Benn, a kocsiban sötétség, fullasztó meleg... Nem látom, csupán érzem, hogy többen is vannak a kocsiban, de egyelőre még egy hang sem hallatszik...

Végre, egy bizonytalan hang oroszul megszólal:

— Kik vagytok?

— Magyarok — válaszol valaki mögöttem. A kétség még mindig, szinte folytogat... Hátha, hátha csak csalás az egész. Hátha mégsem hazafelé vezet ez az út?...

— Hála Istennek! — örvendezik valaki más a sötétben — „már-már azt hittük, hogy 'ruszlik' vagytok”. Hej, most van ám öröm... Se vége, se hossza a kérdőzködésnek:

— Nem ismered ezt, vagy amazt?... A huszonötösön voltam vele együtt — örvendezik a másik — jó fiú volt... Hát X-et nem tudod hol van?... Meghalt Vinicán, szegény... bizony, szegények, ti akik nem érhettétek meg ezt a rég várt, rég álmodott napot... Ti, akiknek itt kell maradnotok a fagyos Szibéria földjében örökre... Hányotoknak volt az utolsó gondolata a hazamenetel? Hányotokat vár hiába haza egy könnyeszemű anya, testvér, vagy feleség?...

*

Egy hosszú, átbeszélgetett éjszaka után, lassan derengeni kezdett. Most ismertünk csak egymásra igazában. Az egyik sarokból egy öles óriás ragadott nyakon és átölelve úgy megszorogott, hogy azt hittem, menten kezem, lábam törik a nagy szeretetében.

— Imre! Hát te is itt vagy? Azzal mindjárt neki is álltunk beszélgetni — emlékezni. Imre elmesélte, hogy a kórházból való elkerülésem után, nemsokára neki is búcsúznia kellett. A harminckettesre került. Szerinte — „nagyon ócska hely volt”...

— „Nem rosszabb mint a harmincötös” kontráztam én is rá.

— Mikor megérkeztem — mesélte — mindjárt elhatároztam, hogy itt nem maradok. Azonnali hatállyal tehát járnai kezdtem az orvos nyakára és elkezdtem inni a sós, melegvizet... Majd egy hónapi megfeszített kísérletezés után, végre az orvos befektetett a gyengélkedőre... Itt azután minden vonalon amennyire csak tudtak leellenőriztek, de a hőemelkedésem csak megmaradt. Végül is csak visszaküldtek ismét a kórházba... Most is onnan jövök...

Az egész vagon egy zsenés-bongás. Mindenfelé kisebb-nagyobb csoportok emlékeznek... beszélgetnek. A két Pintér testvér itt találkozott össze, majd' tíz év után először a vagonban. A fiatalabbikat még 1944-ben elfogták, míg az idősebbik csak úgy 46 végén került a megszállók kezére... Könnyben úszó szemekkel ölelték át egymást, szavuk sem volt, csak a szemeikből patakzott a könny — meglett ember létükre...

Huszár Lórával is még 1944 decemberében találkoztunk utoljára, később azt hallottam, hogy elesett... S most — láss csodát — „megfogyva bár, de makk egészségesen ugrott a nyakamba”.

— Megnyomott a fa a tizenen — mesélte mosolyogva — s most a kórházból jövök...

...Szegény magyar vér! Mindenhova jutott belőled, a harmincötösre, ép' úgy, mint a 0.3-asra... Kamcsatkára éppen úgy, mint Közép-Ázsiába...

Mintha váratlanul szárnyai nőttek volna minden másodpercrek, úgy repült az idő. Alig, hogy kireggedett, már meg is állt a szerelvényünk.

— Kiszállásra felkészülni! — hangzott a már oly' jól ismert parancs és már döngtek is a vagonajtók... Nemhiába, az alatt a nyolc-tíz esztendő alatt, míg a „szovjet vendégszeretetet élveztük” jól „betanultunk” mert ment minden — simán — mint a karikacsapás... Pár perc alatt felsorakoztunk és — a kutyák csaholásának ütemére — megindultunk.

Látszólag semmi sem változott... kaffogó kutyák, fegyveres örök, hátunkon még mindig virítanak a számok... De mégis, mégis mintha valami megváltozott volna... valami... Mintha a nap is melegebben sütné? Mintha még a kék ég azúrja is kékebbé vált volna a mai nap tiszteletére?...

A töltéstől nem messzire tábor... Betereltek a „zónába” mindnyájunkat, érkezési sorrendben, vagonok szerint. Csak magyarból, németből és kevés románból állott az egész szerelvény. Várnunk kellett, míg mindenki a kapukon belül volt s akkor egy NKVD őrnagy kezdett hozzánk beszélni egy üres vízeshordó tetejéről.

Legelőször is — hallj csodát — bemutatkozott! Ő lesz — mondta — a mi

ideiglenes táborunk parancsnoka. Bizony mindnyájan nagyon elesdálkoztunk ezen. Majd' nyolc éves rabtábori pályafutásom alatt — még egyszer sem fordult elő velem, sem senkivel közülnök, hogy a szabadok közül bárki is bemutatkozott volna nekünk és ezúton próbálta volna a tudomásunkra hozni azt, hogy ember-számba vesz bennünket. De a fenti bevezetőt még érdekesebb újságok is követték:

Kijelentette az új főnökünk, hogy máától kezdve fel vagyunk mentve a szakok viselése alól, sőt — ha valakinek van civilruhája azt is nyugodtan hordhatja. A továbbiakban engedélyt adott hajnövesztésre és bajusz vagy éppen szakáll viselésére is.

...„Ha pedig esetleg valakinek bárminemű követelése lenne bármelyik munkatáborral szemben, azt azonnal jelentse be, mert rövidesen az ügyet felül fogják vizsgálni”...

Mindnyájan, mintegy megigérvé álltunk s hallgattuk, de szinte már nem mertünk hinni a füleinknek. Pedig — ahogy a későbbiekben kiderült, még a csattanója az egésznek hátra volt. Beszédje végén ugyanis az „őrnagy elvtárs” kijelentett, hogy...

...„Mindenki akinek bárholnan is bármiféle pénz is jár, azt a holnapi nappal meg fogja kapni és azt tehet vele, amit akar”...

Befejezésül azt is bejelentette, hogy ebben a táborban körülbelül ket hétig maradunk, és innen tovább fogunk utazni... Senkinek sem jutott meg csak az észbe sem megkérdezni, hogy hova megyünk, tudtuk, hogy ezt csak Moszkva tudja... esetleg. Szavait néma csend fogadta, mindenkinek csupán egy gondolat volt a fejében... Való igaz ez? Lehetséges lenne, hogy innen, a „pokol tornácából” még hazajuthassunk? Pár másodperccel később azonban megmozdult a tömeg, mindenki igyekezett magának pricset foglalni, elrendezkedni... A borbélyok éppen csak lerakodhattak, máris hosszú sorban vártak rájuk a „kliensek”, ma mindenki frizurát akart magának... Igaz, hogy alig akadt közöttünk akinek még csak két centiméteres haja is lett volna. De most úgy sem a haj volt a fontos, hanem az a tudat, hogy egy fokkal kiemelkedtünk a rabszolga sorból... Mindenki szinte úszott a boldogságban, hát még mikor vagy harmadnapra meghozták a pénzt és nemsokkal utána megérkezett a kávé is... Cukorka, nyálankosság... Most nekünk semmi sem volt „drága”...

A parancsnoki épületben NKVD tisztok vették fel a panaszokat és erősen ígérték, hogy mindent ki fognak nyomozni. Negyednapra elterjedt a híre, hogy mindnyájan új felső és alsó ruhákat fogunk kapni, mielőtt elhagyjuk ezt a tábor. Pár napon belül már hordták is be a bálázott ruhákat és vagy egy héten belül már mindenki tiszta újbán pompázott.

Minden nap valami újat hozott! Mintha csak egy megvadult vetítőgép pergette volna örült sebességgel az élet filmjét, s mi csak bámultunk, még csodálkozni is képtelenek voltunk már. Tudtuk, éreztük, hogy a „csodák napjait éljük” és ha

életünkben már soha, semmi megrázó, rendkívüli nem is történik velünk, elmondhatjuk, hogy csodát láttunk s nem éltünk hiába...

Megérkezésünk után a második hét elején elrendelték a román nemzetiségűek elszállítását. Könnyes szemmel búcsúztunk Pópától...

— Sok szerencsét fiúk!... Jó utat... motyogta könnyben úszó szemekkel.
— Isten velük!

Úgy a hét közepe táján, menetkészültséget rendeltek el a németeknél is... Péntek este, azután elkezdődtek a szállítások... Tizesével motozták őket, de hol volt ez a motozás az „igazi” — táborbeli motozásokhoz... ez csupán parodizálása volt azoknak...

Seffer Karsci, meg Hans az „öreg kamerád”, könnyes szemekkel borultak a nyakamba. Karscival már több táborban is együtt voltunk és szinte az idősebb „bátya” szerepét töltöttem be nála s most el kellett köszönni talán örökre.

— Soldatenglück! Glück auf! — búcsúztak még a teherkocsi tetejéről is s pár másodperc alatt eltűntek ők is a kapu mögött... Kongó szobákat, ürességet hagytak maguk után...

Mostmár csak mi, magyarok maradtunk egyedül a táborban. Így telt el egy újabb hét ideges várakozásban és már egyes „jól értesültek” arról vélték tudni, hogy mi már nem is megyünk, mert a hazamenők száma betelt!... Mások arról hallottak, hogy minket csak később fognak vinni, most — elsőnek — a németek mennek...

Az idegesség hulláma mind magasabb és magasabbra emelkedett s már nem álltunk messze a kirobbanástól, mikor váratlanul megjött a már várva várt utazási parancs... Másnap reggelre befutottak a vagonok is és önkéntesek mentek ki, hogy rendbehozzák, kitakarítsák őket. Végre — harmadnapra — ezzel is elkészültünk és a délután folyamán megkezdődtek a motozások is. Nálunk is ugyanúgy ment minden, mint a németeknél. Igaz, most is fehér motozóköpenybe bújít, „szakemberek” zsebeltek bennünket és számozva voltak — mint más alkalmakkor —, de szinte mi választottuk ki magunknak, hogy melyikhez megyünk és az egész motozás magán viselte a szükségszerű kellemetlenség jeleit. Egyedül csak a papírokat (írott vagy íratlan) és az esetleges késeket keresték, nehogy útközben „megszökjünk”... mondogatták. Bolondok! Ki szökött volna meg most közülünk, amikor már mindnyájan szinte a magyar levegő szagát éreztük az orrlyukainkban. Akadt volna csak egy is közülünk, aki a búzatermő Duna-Tisza táját felcserélte volna „kása-országra”?

*

Két héten át robogott velünk a rabvonat, de most már nyugat felé... A túlsúlyos vagonokban most is ép' elég nehézségen estünk át, de ki törődött ilyen csekélységekkel? Igaz, hogy ekkor is rácsok mögül kandikálhattunk kifelé, de most legalább meg volt engedve, hogy kinézezzünk... Vizsgálatok is voltak, de nem

„működött a fakalapács” azok hátán, akik egy kicsit lassabban mozogtak... Az örök is „tovarisok”-ká (polgártárs) váltak és akinek még akadt pénze, szívesen hoztak annak, amit csak kért. A rendszer mindenáron igyekezett elfeledtetni velünk a keserű múltat, de „jaj — feledni oly' nehéz”... még jót is, nem hogy rosszat! Ha pillanatnyilag úgy tetszett is, hogy a jelen „jó”-ja legyőzné a múlt keserű tapasztalatait, az első bizonytalanság jelére feltámadt ismét a halottnak vélt múlt, minden keserűségével, megaláztatásával és szörnyűségével egyetemben...

Fújtatva, hörögve rohant át szerelvényünk Krasznajarszkon, Omszkon és... a távolban már felkéklettek az Ural vonulatai. Ha nagynéha megpihent a szerelvényünk egy-egy állomáson, mindenhol a már megszokott kép fogadott bennünket... Mintha semmit nem változott volna ez az ország az utóbbi nyolc év alatt... ugyanúgy mint egykor — rongyos, kopott tömeg mindenfelé... Az a pár jobban öltözött is a rongyosokkal ropogtatja a tökmagot, a napraforgó magot a „szemecskit” — a „szovjet cukorkát”... Ők azt állítják róla, hogy nagyon tápláló, de nem irigylem tőlük, legyenek boldogok vele...

Még a legkisebb állomáson is külön csap az állomás falán, fölötte dicsekvően hirdeti a felírás, hogy „Ingyenes forralt víz”. Rongyos muzsikok látogatják is gyakran ezt az ingyen csapot, és a szájukba vett cukor darabkán keresztül nyelik, kortyolják a jó, ingyenes melegvizet... Azt kérdezhetné már most valaki, hogy hát ez is élvezet? Élne csak itt, te kedves „valaki” ezekkel, a kolhozokban meghajtott, mindenéből kifosztott orosz parasztokkal, majd te is rájössz, hogy mennyire „élvezet”-nek számíthat még az a pár korty, ingyenes melegvíz is...

Európa s Ázsia határán éjszaka rohantunk keresztül s másnap Cseljabinszk és Penze hatalmas ipartelepei után, elértük a Volgát.

Simán, békésen hömpölygött tova alattunk ez a folyóóriás, mikor a szerelvényünk átrobogott felette... Hála legyen neked, Magyarok Istene, hogy végre, ezt is megérhettük!... De sokan is mentünk el, s de kevesen jövünk vissza...

A rabvonat azonban csak törtetett tovább... Nappal, mind többet szenvedtünk a forróságtól. Mindig csak az esőt lestük, ami egy kis felüdülést jelentett minden alkalommal... Már a búzatermő Ukrajna véráztatta földjén dübörgött velünk a szerelvény... Itt is, ott is, más-más óriás szerelvényekkel találkoztunk, amiken a „Malenkov amnesztia” által kiszabadított 5-6 millió rabszolga igyekezett hazafelé. Boldogan integettünk nekik, de tovább, csak tovább. Szívesen túrtuk a forróságot, de nem szívesen néztük még azt sem, ha a szerelvényünk vízfelvételezésre megállt. Az otthon közeledése mágneses hatással volt mindnyájunkra, szinte húzott, vonzott... Hatalmas gabonatórlák között rohantunk tova, helyente bizony már túlérte az „Isten áldása”, de az aratók még mindig késnek... Seholy egy kombájn... Itt is, ott is, elvéve látunk ugyan kaszálógépeket, de azok is csak olyan lövontatásúak... Legtöbb helyen azonban kézierővel folyt az aratás... Hol késnek hát a „győzelmes szovjet ipar szemefényei” — a kombájnok? Úgy lát-

szik, könnyebb őket a film vásznán felvonultatni, mint a valóságban...

Végre, elértük Ukrajna szívéét és talán legszebb „drágagyöngyét”, a tornyos, kupolás szép Kijevet is. Mindnyájan boldogan és tele szívvel gyűltünk össze az ablakoknál, réseknel, hiszen innen már nincsenek messze a Kárpátok és mögöttük ott a távolban... „*úg az a négy folyó*”... Igaz, hogy közben a „*jólértesült vészmadaraink*” már megint elkezdtek huhogni, mondván, hogy: „...nem erre kellett volna jönnünk, mert Poltavánál eltértünk”, de hát ki figyel ilyenkor órájuk? Itt-ott elvéve akad egy-két renovált templom is... úgy látszik nem régen javíthatták őket... Lám, lám, csak kell egy kis port hinteni a világ szemébe... Arról persze senki sem beszél, hogy ugyan a templomok megvannak, de oda járni nem tanácsos...

Nem sokat késtünk azonban Kijevben és már megint rohantunk tovább nyugat felé. Így értük el végre Lemberget, de itt valóban egy újabb meglepetésben volt részünk: Alig, hogy a kocsik megálltak, látjuk ám, hogy a mozdony húz át a másik vágányra. Ez általában hosszas késésnek volt a jele. Tépelődni azonban nem maradt időnk, mert az őrség már verte is a vagonok oldalát és elrendelték a kirakodást! Mikor a szerelvény parancsnokát kérdeztük, az kitérő választ adott: „Már több hete vagyunk úton, fürödni s tisztálkodni is kell”... Mi azonban éreztük, hogy itt valami másról is szó van. Tenni azonban nem tehetünk egyebet, mint sorakoztunk és indultunk... Az egész állomás környéke üresnek látszott, mintha mindenki meghalt volna a környéken... Nem mehettünk tovább, mint tíz precig, amikor egy kisebb utcába befordulva, váratlanul egy rabtábor kapuja előtt találtuk magunkat. Az őrtornyok ugyan üresen ásitoztak, de benn a kerítésen túl hatalmas tömeg szorongott, ami láthatóan csak miránk várt... Névsor szerint, irataink tüzetes átvizsgálása mellett, egyenként engedtek be bennünket, az őrség kisaajtán keresztül. Mi is alig vártuk már, hogy átjussunk, hiszen kiszűrődő szavakból arra következtettünk, hogy a belül túlekedők szintén magyarok... Alighogy bejutottam, engem is embergyűrű vett körül... Igazunk volt, ők is magyarok voltak, akiket minden érdekelt. Pár másodperc alatt az előbbi rend felbomlott, régi ismerősök ölelgették egymást, amott egy öreg bácsika simogatta könnybenúsó szemekkel a fia fejét... Tíz éven keresztül keresték egymást táborokon keresztül, de csupán most tudtak végre egymásra lelni... Bélának (fiú) közben egy ör ellötte a lábát és most egy kicsit sántít, de mit számít most?

— „Csak, hogy élsz fiam”... simogatja a fejét az öreg. Nekem is akadt ismerősöm, „Fekete Péter”, ahogy az oroszok titulálták a hajszíne miatt. A magyarok meg inkább talán a tábori szerencséje miatt hívták így. Igaz, most inkább „Kopasz Péternek” lehetne nevezni, mert a tábor alig hagyott pár szálat mutatóba a régi frizurájából, de „az ész nem tűri a haját” vigasztalja ő magát... Róla sem tudtam már '44 óta. Hamar magam is fekvőhely után nézek, mert a jelekből az látható, hogy a „fürdés” csupán mese volt a mi félrevezetésünkre s valószínű,

hogy itt jó pár hétig fogunk rostokolni. Motyómat lerakva, elindulok tájékozódni. Csak magyarokkal volt tele ez a tábor. Alföldiek, erdélyiek, délvidékiek, dunántúliak... Földművesek, munkások, katonák, értelmiségiek. A Szovjetunió különböző sarkából hordta őket össze a szállítás szele... Akadnak itt Vorkutáról és az északi hómezőkről, Dzsizgazgan-ról, Alma Atáról s Kazahsztan forró, déli pusztáiról... Amott egy kis csoport hadifogoly Sztálingrádból, többen közülük még 41-42-ben estek fogságba. Nem engedték haza őket, mert „támogatták a német imperialista törekvéseket” (próbálták volna nem támogatni!). Nagy számmal akadtak „elítelt hadifoglyok” is... Hogy miért voltak elítelve? Páran szökésért... Állítólag a nemzetközi jog szerint, a hadifogolynak joga van szökést megkísérelni, de a nemzetközi jog itt nem irányadó! Nálunk csak egy jog volt — az *ököljog!* Másokat semmiségekért ítélték el, huszonöt évre... Egy Turk nevű, sváb származású fiút például, egy csepp vízért ítélt el a hadbíróság húsz évre. Ő, mint hadifogoly egy asztalos műhelyben dolgozott s egyik alkalommal a vezetőség jelenlétében ivott vizet munkaközben, egy csepp víz rácssett egy bepoltírozott asztal tetejére... s ezzel már meg is volt az ok, aminek alapján „szabotázs” paragrafussal elítélhették... A fiúk szerint a németekkel még cifrábban bántak el. Ha egy hadosztályt vagy ezredet bele tudtak keverni valami partizán vadászlatba, vagy hasonló katonai tevékenységbe, úgy annak a hadosztálynak, vagy ezrednek minden tagját a moszkvai Különleges Bíróság (Aszobij Szavicsanyija) huszonöt évre ítélte. Az ítéletet azután minden fogolytáborban felolvasták s akik az említett egység száma alatt voltak nyilvántartva — még akkor is, ha az illető csak pár napig volt ott beosztva — megkapták a huszonöt évet. Röviddel azután pedig át is szállították őket egy büntető kolóniára. Kérdezhetné most már a naív olvasó, hogy miért is történt meg efféle kegyetlen illegalitás? A válasz egyszerű — mert az ingyen rabszolga mindig keresett cikk volt a történelem folyamán. A hadifoglyot végül is haza kell engedni, de az elítelt, arról mindenki elfeledkezik húsz-huszonöt év alatt... Igazság? Manapság csupán akkor érdekes, ha a „hatalmasnak” abból haszna van...

Ahogy az első napon már sejtettük, a fürdés után is ebben a táborban maradtunk. A későbbiek folyamán rájöttünk, hogy itt tartásunknak sokkal fontosabb oka volt, mint sejtettük: Ez a gyűjtő egyben a mi „átnevelésünket” is kellett, hogy szolgálja. A vezetőség itt — akár máshol — soha sem tudott semmit, semmiért felelős nem volt...

Mikor indulunk innen? ... Rövidesen!

Pontosan mikor? „Az csak Moszkva tudja”... Büszke lehetsz „szent város”! Itt minden felelősséget csakis terád hárítanak, vajon egyszer majd tudod mindent vállalni is?

Íme a sors iróniája: Lemberg a kezdet s Lemberg a vég... De valóban véget ér-e majd itt a vesszőfutásunk? Ezt már nem Moszkva, csupán az Isten tudja...

*

Így morzsolódott le egy újabb hónap, idegeskedések, honvágy és véget nem érő rémhírek közepette. Dolgozni nem kellett járnunk, de a semmittevés testi-lelki látszólag felőrölt bennünket. Az állandó „holnap” ígérete, akár a szivárvány hídja, egyre csak távolodni látszott tőlünk. Amíg valamennyi pénz akadt a táborban, csak megvoltunk valahogy, de már az első hónap végén ismét megjelent — régi ismerősünk — az éhség. Ki tudja — talán nem is annyira az üres gyomrunk kínozta bennünket (hiszen azt már megszokhattuk) mint inkább a semmittevés. Ezt ma nehéz lenne megmondani. Itt, a táborokban azonban az ember megszokja, hogy a „betegség” előteremtje a saját orvosságát — így volt ez most is. Egyik napról a másikra az egész tábor feléledt, mindenki érdeklődését a „végnélküli futballmeccsek” kötötték le. Reggel — még a nap alig pislantott fel keleten — már „rúgtuk a bőrt” annak eldöntése végett, hogy melyik szobalakói mossák fel a másiknak a körletét. Ezen „nemzetközi fontosságú kérdés” eldöntése — mivel hogy elég szép számmal voltak szobák a tábor területén — eltartott vagy délig, mert hát vagy egy-két meccsel előnyben is kellett lenni — időszüke miatt — a következő napra... A délután a „bajnoki meccseké” volt... Az estét megint vagy szobaközi, vagy „táborközi” meccsek töltötték ki. Már javában égtek a lámpák, mikor a napot befejező gólok estek. Így ment ez, napról napra, hétről hétre... Végül már az őrség is megjegyezte: „Nemcsoda, hogy ezek nyerik meg az olimpiát, hiszen reggel még napfelkelte előtt kezdik a futballozást, este meg még holdfénynél is hajráznak!... Hát igen, az őrség? Hogyan is esett meg az, hogy nem voltak s egyszerre csak megjelentek (akárcsak a fekete legyek).

Úgy, körülbelül az első hónap közepe táján jelentek meg váratlanul. Persze, mi azonnal kérdésáradattal ostromoltuk meg a tábor parancsnokát, annál is inkább, mert a „vészmadarak” már megint huhogni kezdtek...

— „Moszkva parancsára ügyelnünk kell magukra, nehogy megszökjenek!” — tette hozzá nem kis iróniával főnökünk a magyarázatához.

Nevetséges gondolat, hát szeret a madár a kalitkában? Vagy inkább repülne szabadon... Nem örzi-e meg még északon is az állatkertben a rabul tartott orosz-lán emlékezetében a forró sivatag emlékezetét? És nem kívánczik-e oda vissza élete utolsó pillanatáig? — Igen, ők is tudták ezt, éppen ezért kellett nekik az őrség. Ők, maguk sem tudták, hogy milyen újabb rendeletet hoz a holnap? De bármit is hoz, ők fel akartak készülni rá. Igaz, hogy nem csukták reánk a barakkokat, de ismét kigyulladtak a fényszórók a tornyokban és ismét három óránként nyomozó kutyák járták körül a „halálzónát”. Szórakoztatásunkra azonban hetente egyszer mozielőadást rendezett a vezetőség. A kolhozok „lélegzetállító haladásától” a „Sztálingrádi csatáig” — „Lenin októberé”-től, „Berlin elesté”-ig levetítették nekünk az összes propagandafilmet, amit csak meg tudtak szerezni. Mi, szó nélkül túrtuk s hallgattunk. Megtanultuk rabszolga éveink alatt, hogy „ne szólj szám — nem fáj fejem”... ezt igyekeztünk be is tartani.

Már vagy a második lebergi hónap vége felé támolyoghattak a napok, mikor — váratlanul — a vezetőség elrendelte, hogy fel kell díszíteni a tábort a „béke-hónap” tiszteletére. A semmittevéstől úzve mindnyájan munkához láttunk. A kapu két oldalán két kisebb virággruppot csinált Varga bácsi, egy idősebb katonatiszt, akiről azt rebesgették, hogy valamikor képzőművész volt tíz, tizenegy esztendővel ezelőtt... Virágok hiányában azonban a díszítést, mozaikszerűen kirakott tégladarabokkal és üvegszilánkokkal oldotta meg. A tábor közepét egy másik hatalmas, köralakú virágágy díszítette — egy nagy, szárnyaló „töltött galambbal” közepén, egy jó szál „babérlevéllel” a csőrében, szimbolizálni akarta azt, hogy a Szovjetunió csakis békés szándékokkal van telve... A bejárat két oldalán lévő csoportok egyike a sarló-kalapács jelvényével, a másik pedig a korona nélküli Kossuth címerrel lett díszítve. Bár a vörös jelvények senkit sem hatottak meg valami nagyon, de be kellett hogy lássuk, hogy a hazajutásunk érdekében el kell, hogy tőrjünk őket...

Hanem, a „kulturális ügyek parancsnokának” valami nagyon nem tetszett, amikor inspekcióra bejött a kapun belül. Gondolkozva állt meg a Kossuth címer előtt, majd egy éppen arra csellengőhöz fordult:

— Mi ez? — mutatott kérdően a címerre.

— Magyarország címeré — válaszolt rá a kérdezt minden habozás nélkül.

— Én azt hiszem, hogy maguk tévednek... vetett ellent a „kultúrfőnök” és azonnal az irodájába sietett. Mire azonban, pár perc múlva visszatért, már egy mind inkább növekedő, barátságtalan tömeggel találta magát szembe.

— Ez, a mai Magyarország címeré! — jelentette ki nagy magabiztosan felmutatva egy újságlapot, amin egyfajta köralakú, izléstelenül túlcifrázott, szovjet ízű valami volt látható. Rögtön megállapítottuk, hogy az jobban hasonlít a szovjet felségjelre, mint bármi másra... Hiába díszelgett alatta, hogy „Magyar Népi Demokratikus Köztársaság”... bennünket megingatni nem tudott. Halálos csendben járt kézről kézre, körbe az újságlap... mint egy gyászjelentés... Az ezer éves magyar múlt, a több ezer éves magyar történelem gyászjelentése útját csak félhangos „hazugság”, „nem igaz” felhörkenések jelezték. Betelt a pohár, a hallgatás, a meghunyászkodás pohara a hazajutás érdekében!

De a mi kis parancsnokunk ezt nem látszott észre venni, mert azonnal intézkedni kezdett:

— Rombolják össze hamar ezt és csinálják meg az újat! — Itt hagyom addig az újságot maguknak!

— Rombold össze te — mozdult meg a tömeg, de a hangjából az is kiért, hogy „ha mered”...

— Ha nem akarják szétrombolni, akkor legalább le kell takarni! — vitakozott a tiszta.

— Takard le magad! — morajlott fel a tömeg és a mi kis tisztünk — láthatóan — kezdte egyre kellemetlenebbül érezni magát a körülötte mind összébbszűrő

embergyűrűben. Végül valósággal könyörgőre fogta a dolgot:

— Értsék meg, én nem engedhetek meg itt egy ilyen... ilyen fasiszta jelvényt... Megértik, nem? Mi azonban — sajnos — nem tudtuk megérteni! Mi azt éreztük, hogy eláruljuk, megtagadjuk az egész magyar múltat, ha most meghátrálunk. Megtagadjuk mindazt, ami idáig elsegített bennünket, aminck köszönhetjük, hogy nem veszítettük el az eszünket a rabszolgaság poklában.

Közben azonban az őrszobáról is nyilván észrevették, hogy valami nincsen rendjén, mert három fegyőr is közeledett és mögöttük minden bizonytalansággal idegesen csörgött a telefon esetleges segítségért. Látna a megerősítés közeledtét, a mi „naicsalnikunk” (parancsnok) is „felkapott a lóra” és mind merészebb lett:

— Nem használnak maguknak az ilyen magaviselettel! — jegyezte meg gúnyosan. Összedugtuk hát ismét a fejünket. Igaz, a kezükben vagyunk még... Csikorgó fogakkal, ökölbe szorított kezekkel döntöttünk: pusztuljon mind a két jelvény! Alig egy másodperc alatt már meg is mozdult a tömeg... Tiportuk, rúgtuk az egész nap munkáját és még egy percre sem telt már el is tűntek a jelvények, meg az ágyások is, csupán az összetaposott, rugdosott föld mutatta, hogy volt itt valami... A tiszt és az őrség meghökkenve figyeltek, de minden szó nélkül vonultak vissza az őrszobára.

Igaz, még szavamat ne feledjem, szintén ehhez a történehez tartozik, hogy több mint egy héten keresztül hurcoltak egyeseket az irodára, a „politikai tiszt”-hez, aki arra volt kíváncsi csupán, hogy kik voltak a „felbújtók” ebben az ügyben... Nem volt szerencséje. Itt, már a gyengéket is megerősítette az otthon közelsége, hiszen mindenki jól tudta, érezte, hogy aki még itt is segítené népünk kínzóit, arra ráillenének a vers szavai: „Istennél a bocsánat! S bűnért irgalmazás; Csak egy, mit nem bocsát meg — a hazaárulás!”...

Ez pedig még nem is „csak” hazaárulás — de tesvérárulás is lett volna...

*

Őszi fordult lassan az idő, de mi még mindig csak várakoztunk. Táborunkban, a barakkok alatt hatalmas pincék bújtak meg — mintegy kísértő emlékei a múltnak. Az őszi levélhullással azonban eljött ezeknek a pincéknek a használatbavételének ideje is. A „békés időkre való tekintettel” azonban most csak krumpli tárolására szolgáltak ezek. Ismerve azonban rabtartóinkat, egyikünk sem kételkedett abban egy percig sem, hogy mindenkor készek voltak arra is, hogy ismét szerencsétlenek százait, ezreit zárják beléjük.

A krumpliszállítás megkezdése számunkra is nagy jelentőséggel bírt, mivel ételmezésünk ezekben az időkben már nagyon is éreztette, hogy mi „már terven felüliek vagyunk”... Teherautók, szegényes kolhoztagligák hordták be a környékről a „leadást” amivel minden egyes kollektív gazdaság, sőt minden egyes mezőgazdasági munkás „adósa a munkások államának”. De a „munkások állama” láthatóan nem ismert határt...

— „Már a legutolsót hozzuk” — nyöszörögtek a rongyos, sovány „kolhoznyikok” (kollektív tagok) — „de csak nem elég! Hát mi lesz mivelünk a télen?”... Szánalom volt még csak rájuk is nézni. Hja, ezek nem úgy néztek ki, mint akiket mi láttunk a filmekben. Ezek valódi kollektív tagok voltak. Szakállas, munkában meggörnyedt, kérges tenyerű építői és megkoplalói a munkásparadicsomnak... Lábukon rongyokból összetekert bocskor, toldott-foldott, rongyos öltözetük gyengén takarja kiéhezett, munkában megnyomorított testüket... szomorúan, lehajtott fejjel vonszolják láthatatlan igájukat. Csak akkor csillan fel egy percre a szemük, mikor a múltra emlékeznek. A jövő?

— „Nekünk már minden mindegy”... — legyintenek lemondóan — „de mi lesz ezekből?” — mutatnak a beesettképzű, munkában koravén fiaikra, akik — akár csak apáik — már egy-egy fogattal járnak. Alig tíz-tizenkét évesek, de már dolgozniok kell — mégpedig erősen — mert itt a „dolgozók államában” aki enni akar, annak *dolgoznia kell!* — mégpedig sokat.

A krumpliszézonnal reánk is jobb napok köszöntöttek. Még a tábori tapasztalatainkkal tarsolyunkban — loptuk, főztük a krumplit éjjel, nappal. Hiába volt a vezetőség részéről mindenféle óvó intézkedés, a tábor tespedtségét, váratlanul sürgés-forgás váltotta fel. Egyik napról a másikra eltűntek a „honvágy-betegek” és mint teljes értékű „szakácsok” tűntek fel ismét a porondon...

Igaz, azért esténként változatlanul összeültek a kis csoportok a „szegénelküli asztalok” körül egy kis asztaltáncoltatásra, de ez egyben érthető is volt, hiszen mindenki szeretett volna tudni valamit hazulról, hogy hát *mit* is csinál az asszony, vár-e még? Vagy már régen „más asszonya” lett? A másik, fontos kérdés természetesen az volt, hogy hát *mikor* is indulunk már végre? Tele gyomorral azonban mindent sokkal rózsásabb színben láttunk, mint azelőtt... A vezetőség azonban szintén „nem aludt”. Bár az idő már erősen lehűlt, fát csak nem akartak behozni a táborba, mondván, hogy „fa nincs, no meg nem is jár”. Ha ti nem adtok, majd szerzünk mi! — volt a válasz és ezzel egyidőben kezdtek „érdekes dolgok” történni a táborunkban...

Valamelyik reggelre például eltűnt az egyik illemhely bódéja, nyomtalanul, mintha csak a föld nyelte volna el... Más alkalommal meg egész ajtóknak veszett nyoma. Nosza, erre a vezetőség sem volt rest, s leltitottak mindenféle tüzelést a tábor területén „tűzrendészeti szempontból”... Ennek, természetesen egy másik oka is volt. Ők is jól tudták, hogy mi már elszoktunk a nyers krumpli evéstől és így a tűzgyújtási tilalommal, a krumpliszüretnek is a végére járnak. Igen ám, de rajtunk kifogni sem volt már könnyű, nyolc-tíz éves „szovjet egyetemmel” a hátunk mögött. Így pár nap alatt minden barakkban villannyal rotyogott a krumpli az ágyak alatt. Mindenki áramkört létesített, vezetékét húzott. Aki meg már ezt sem tehetette, az legalább a krumpligőzt hajtotta ki a nyitott ablakon, vagy éppen őrt állt, hogy esetleges „váratlan és hívatlan vendégek” meg ne lepjenek bennünket. Igaz, volt arra is példa, hogy valamelyik „újdonsült vil-

lanyszerelőt” az áram úgy megvágott, hogy vagy félóráig csak mutogatott, de legközelebb legalább jobban vigyázott! Efféle kicsiségekre már mi nem nézhetünk...

A nagy „krumplicsata” közepette észre sem vettük, hogy a mi táborunkba is „beosont az ősz”. Az esték s reggelek mind jobban lehültek és többet, mind többet szemerkélt a lassú, őszi eső. Így hát érthető is, hogy rövid időn belül elment mindenkinek a kedve a futballozástól, bokszozástól s ismét reményvesztetten, csüggedten gubbasztottunk a barakkok mélyén. Mindenki mogorván, keserűen meredt maga elé s erősen úgy nézett ki, hogy idegeink már nem bírják sokáig ezt a tétlen, reménytelen várakozást.

Velem együtt lakott a szobában Józsi bácsi, egy nagy bajszú, piros pozsgás, igazi magyar. Ha valaki ránézett, hát nem mondta volna, hogy mérnök a foglalkozása, inkább valami kisgazdának nézett ki a „Tiszahátról”, aki az élete legnagyobb részét kinn, a tanyán töltötte el. Ha azonban valaki is a szemébe nézett, rögtön rájött, hogy a külszín csal és nem egy „mindennapi emberrel” került szembe...

A mi Józsi bácsink gépészmérnök volt a háború idején, sőt még a megszállók is kihasználták tehetségét. Hat-hét találmánya szaladt a Szovjetunióban különböző „elvtárs vezetők” neve alatt. Vele is megpróbálták mindent, amikor a hazajövetelre sor került. Igértek fűt-fát, jó állást, biztos jövőt, de Józsi bácsi rendíthetetlen maradt. A felesége már rég' férjhez ment — mondták — majd ők szereznek neki egy jó feleséget idekinn... Ő azonban nem tört meg s jött velünk!

Józsi bácsi felismerte a szellemi felmorzsolódás jeleit és — váratlanul — „iskolat” nyitott. Itt mesélt nekünk a gépekről, azok összeállításáról, munkájáról. Először csak páran hallgattuk unalomból, de az érdeklődés napról napra magassabbra hágott. Szinte nyeltük minden szavát és ismét — mint egy nagy kaleidoszkóp képe — megváltozott a táborunk. A rostokolást, semmittevést felváltotta a tanulás, mert hát Józsi bácsi nemcsak magyarázott, de később már kérdezett is. Ilyenkor azután senki sem akart „szégyenben maradni” — így hát fel kellett készülni a „leckékre”. A tábor másik szobáiban is alakultak azután kisebb csoportok, itt németet, amott meg éppen gyorsírást tanultak egyesek, papír híján deszkalapokon. Az esték azonban változatlanul megmaradtak az otthonnak. Szobánként gyülekeztek a „lélek idézők”... Hogy kik voltak ezek? Szenvedő lelkű emberek, akik hazakívánczoltak ugyan, de a bizonytalanság érzése, hogy mit is találnak majd ott, állandó félelemben tartotta őket. Számtalanszor figyeltem a „szeánszaikat”, mert ki tudja? A tábor embere soha sem hitetlen, egyedül a *hit* ami számunkra megmaradt...

A szellemidézéshez egy tiszta papírlapra volt szükség, amelyet bizony a mi körülményeink között nem volt mindig könnyű megszerezni. Erre a tiszta lapra írták rá félkör alakban az ABC-t. Középre tettek egy kopekot (orosz pénzegység) amire a „médiüm” és az ellenőr tették rá a mutatóujjukat. Az „ellenőr”-nek azt

kellett ügyelnie, hogy a pénz magától mozogjon, ne pedig a „médiüm” ujjja mozgassa azt. A szeánsz letompított fény mellett, ünnepélyes csendben kezdődött. Szinte kísértetiesen hangzott a mély csendben a hívás: Szálasi Ferenc szelleme jelenj meg! Szellem jelenj meg!... Csak olyannak a szellemét lehetett ugyanis hívni, aki már biztosan meghalt. Szellem jelenj meg! — kongtak kísértetiesen, tompán a szavak az éjszakában és mi, negyvenen-ötvenen, kimeredt szemekkel figyeltük, hogy mikor mozdul meg végre a pénzdarab. Végre, gyengén megmozdult. Ez annak a jele, hogy a szellem jelen van és hajlandó segíteni. Most már azután jöhettek a kérdések: Él-e még az édesanyám?... Vár-e még reám a felcsésem?... Hogy vannak a gyerekek?...

A pénzdarab pedig nesztelenül surrant egyik betűről a másikra és adta a válaszokat... Szegény, szerencsétlenek! Tíz, tizenkét éve nem tudtak semmit sem hazulról, számukra az megszűnt, semmivé vált már évekkel ezelőtt... S most, egyszerre, váratlanul kitarult a sír szája és a „halott”-nak meg kellett jelennie... Feltámadott a múlt, tele reményekkel, de egyben gátlásokkal is. Azután megindultak, jöttek, míg végre is elértek idáig, a „poklok kapujáig” s most itt, a küszöb előtt kénytelenek ismét várni, magukat emészteni — Moszkva jóvoltából...

Boldogan újságolták egymásnak a „jó híreket” amiket a szellemidézésen a túlvilági hatalmak közöltek velük, hogy „várják haza”, ezzel egyben feltámadt a remény is. Boldogan tervezgették a szerencsések, hogy s mint lesz majd otthon, a szabadulás után. Arról döntöttek hogy melyik parcellába mit is fognak vetni tavasszal... Mások, porig sűjtva, lehajtott fejjel támolyogtak, akiket a szellem arról értesített, hogy valaki meghalt, vagy hogy más valami nincs rendjén ott-hon.

A hideg azonban napról napra erősödött. Csontig ható szelek géمبرítették tagjainkat a távoli Kárpátok felől, mintha csak a halál mindent megfagyasztó lehetete lett volna. Mi pedig mind jobban és jobban zaklattuk a vezetőséget tüzelőért. Elejével csak hagytuk magunkat kifizetni egy „rövidesen úgy is mennek”-kel, de a mind jobban erősödő hidegek bennünket is további támadásra készítettek. Október elején megjöttek az első erősebb fagyok s mi levertük a lakatokat a kályhákról s vittünk mindent ami csak mozgatható volt a tűzre. Eltűntek a futball kapufák, az utat szegélyező kis kerítések, majd végül is a tábor sarkában álló hatalmas deszkapajtára is sor került. Alighogy az est leszállt, recesegni-ropogni kezdett az egész. A nagy robajra még jópár fegyőr is berohant, de addigra már csak a váza maradt meg az épületnek, az oldalait képező deszkák azonban eltűntek nyomtalanul. No, de ezzel a vezetőség „pohara is betelt” és hozattak tüzelőfát. Fát kértünk — fát is kaptunk, panasza okunk nem lehetett. Igaz, hogy ezeknél a rönk-óriásoknál kétszer melegedtünk — egyszer amíg elváltuk őket, másodsor meg mikor a kályhában, a tűzön voltak —, de még eze-kért is hónapokig kellett harcolnunk, mire végre megkaptuk.

Harmadnapra, hogy az első szállítmány rönköt a táborba hozták érdekes eset történt:

Éppen a szobánk napi adagját fűrészelgettük, mikor — váratlanul — az egyik fűrész csak elkezd ám csikorogni. Hát itt meg mi lehet? Minden munka leáll azonnal és elkezdjük a már levágott darabot óvatosan felhasogatni, hogy meg-
lássuk, hogy mi akasztja meg a fűrész? Végre elértünk a pengéig s látjuk ám, hogy valamiféle vasdarabban akadt meg... Később kisült hogy ez a vasdarab nem volt más, mint egy fel nem robbant lövedék... Nosza, hívtuk is ám a vezető-
tőseget! Jöttek is azok ész nélkül... Micsoda? Robbanó anyag a foglyok között... még reagondolni is borzalom... Azonnal körülfaragták a területet amíg csak a katonai szakértő meg nem érkezett és el nem vitték a már bombának felnagyított lövedéket... Elefántot csináltak a bolhából, rossz lelkiismeretük nem hagyott egy perc nyugtot sem nekik...

Igy jött el október közepe is. A hideg és semmittevés már szinte betegé tett bennünket. A tábor „divatja” egyik napról a másikra változott, talán még szé-
zéyesebben, mint a párízsi... Ha valaki ingnyakat varrt az ingére (a rab ing gallér nélküli), másnap már mindenki lázasan gallérozta az inget, mintha csak attól tartott volna, lemarad valami fontos versenyen... Pár nap múlva, másva-
lakinak az jutott az eszébe, hogy zsebekkel, övvel díszítse fel a vattás kabátját... Még egy hét sem telt bele már mindenki átalakított kabátban pompázott... Köz-
ben a szakállviselés is nagy divattá vált...

Már október végén jártunk, mikor a moszkvai főbíró látogatott meg bennün-
ket. Nem sokat törődünk vele sem, hiszen ígéretekkel már torkig voltunk.

— „Türelem” — biztatott ő is bennünket — „rövidesen el fognak indulni”... „Mikor?... majd Moszkva intézkedik”...

November első napjaiban Tordai Gyuszi megbolondult. Ő még valamikor, mint színésznövendék kezdte és akkor is minden vágya ez a pálya volt... Az egyik hideg reggelen anyaszült meztelenül, felmászott a kórház lapos tetejére...
alig bírták onnan erővel lerángatni. Később — a délután folyamán — valahogy megint kiszabdult a kórházból s bizony jó ideig hajszolták körben a táborban, mire végre ismét el tudták őt fogni... Űtötték, verték, majd később megkötözve vitték el a bolondok házába... Megdöbbenve, hangtalanul néztük... Istenem, hát mikor lesz végre elég? Vagy számunkra is csak Tordai Gyuszi sorsa marad csu-
pán?...

*

Végre azután eljött a már várva várt nap is! Az egész tábor zajos méhkassá
változott egyik percről a másikra. Az események villámgyorsan követték egy-
mást és az első parancs elhangzása után már szinte megállni sem maradt időnk.

November tizenkilencedikén folytatták le a „búcsú-motozásokat”. A moto-
zókat most is csupán papírok — írott vagy íratlan —, no meg a pénz érdekelték.

Ez utóbbinál azonban nem volt szerencsénk, mert pénzmagnak már a hírmon-
dója sem maradt nálunk a hosszas koplalások jóvoltából. A motozások befeje-
zése után, csoportonként szállítottak bennünket a vasútállomásra a vagonok-
ba... Mennyire más is volt ez mint amikor idejöttünk... A kutyákat, fényszórókat, ordítózó, talpig fegyveres őrséget mintha csak elfújta volna a Kárpátok szele...

A vagonajtókat sem kellett már bezárni, sőt még a piros-fehér-zöld szent szí-
neit is lobogtathatta vidáman az őszi szél. Igaz, itt-ott, egy-egy csenevész vörös szallagocskának is fel kellett tűnnie, de hát ezt mindnyájan megértettük... Min-
den harmadik kocsi végén ült csupán egy subás fegyőr — fegyver nélkül —, akinek csupán az volt a feladata, hogy arra vigyázzon, hogy valaki véletlenül le ne maradjon a megállóknál...

Még felbőg utoljára a hatalmas mozdony és megmozdul a szerelvényünk... A gyéren megvilágított állomás, az őrség, a táborparancsnok, lassan mind eltűn-
nek a távolban és valahol a szerelvényünk közepe felé felzendül — a halál arcába nevető — magyar honvédnóta:

„Horthy Miklós táborában... két szál majoránna”...

A nóta, mintha csak valami ragályos betegség volna, harapózik tovább s to-
vább, míg végül is zeng, zúg az egész szerelvény az orosz éjszakában, zeng, zúg a magyar lélek...

A fegyőröket nem zavarja a nóta sőt — bemásznak közcénk és mosolyogva figyelnek. Nyugodtak, látják, hogy nekik nincs mitől tartaniok. Azután... megáll a szerelvény pár percre egyesek lemerészkednek, de senki sem szól érte egy szót sem... Többen ugranak már le... Először idegesen néznek körül, hiszen nyolc-
tíz-tizenkét év után először tesznek lépést egyet-kettőt, egyedül örök nélkül...

De a mozdony megint felbőg és megyünk tovább nyugat felé, már alig várjuk a következő megállót. Itt magam is leugrok, kicsit távolabb óvakodunk a kocsi-
sortól... Lassan, lépésről lépésre szinte olvad le rólunk a félelem... Futkosunk, sétálunk. Leírhatatlan érzés lesz úrrá rajtam is, mikor végre rádöbbenek, hogy oda mehetek ahová én akarok... menni, menni, menni: ez csak a vágyam...

Mint ahogy a kisgyermek csak az új játékaival akar játszani amíg azt meg nem szokja, én is, mi is csupán menni akartunk... minden cél nélkül örök nélkül, szabadon. A szabadság, új, szokatlan lázzal töltött el mindnyájunkat, szinte megittasodtunk tőle...

Reggelre már Ungváron voltunk. A kora hajnali ködbe burkolózott Kárpátok-
tól valahogy avval az érzéssel búcsúztunk, hogy még egyszer látni fogjuk ismét őket... Egyszer, amikor majd ezek az égbe szökő hegyóriások is újra szabadok lesznek...

Ungváron a vasútállomás magyarokkal volt tele. Étellel, itallal kínálgattak bennünket... Majdnem húsz percig vesztegelt itt a szerelvényünk. A sok ma-
gyar, ruszin között apró, szurtos kisgyerekek is feltűntek a vagonjaink közelé-

ben, akik kenyeret koldultak... *Kenyeret!* Az úr 1953-ik esztendejében a „hatalmas és megelégedett Szovjetunióban”... Nagy volt az örömről, de egyben a megdöbbenésünk is, mikor a kis nyomorultak között pár magyart is találtunk. Majd' szétszedték a fiúk őket... Talán sokan az otthonhagyott sajátjukat látták a kis árvákban.

— „Ide gyere kisöreg, itt van egy fél kenyér!”...

— „Itt van egy ing, ebből az öreg nadrágból még anyád tud csinálni neked valamit”... Mindenki adni, csak adni akart. Adni ezeknek a nyomorban élő szegény magyaroknak. Akartalanul is Gyóni Gézának — az ugyancsak Szibériában örök álmát alvó költőnek — sorai jutottak eszembe: ...S hitetlen gögijében, akit sosem ismert, hogy hívná a Krisztust... hogy hívná az Istent; Magyar vérem ellen soha-soha többet... Csak egy éjszakára küldjétek el őket”...

Déltájban érkezünk meg a határállomásra, Csapra. Talán életünkben még soha sem voltunk és nem is leszünk olyan boldogok, mint ezen út alatt. Zengett, zúgott a szép magyar nóta... Lengtek, lobogtak a magyar színek... Csapnál azonban váratlanul mindez végetért. Ránk zárták a vagonokat és őrség vett bennünket körül megint.

— Jól kezdődik — dugtuk össze a fejünket. Az állomás és környéke semmi változást nem mutat, mintha csak nyolc-tíz évvel ezelőtt látnánk... A sínpárok — mint évekkel ezelőtt — most is tömve vannak. Szerelvényünk egyik szomszédján gépek hosszú sora — „Nem mozgatni!” (Nye kantovaty!) ékeskedik oroszul a hatalmas ládákon, de a „Diósgyőr” felirat megoldja a rejtélyt, hogy *honnan* megy *hová* a szállítmány.

— Úgy látszik már jól megtanultak idehaza is oroszul — mutat a ledeszkázott gépekre Józsi bácsi.

— „No nézd csak” — mutat Abonyi Pista egy távolabbi szerelvényre — „úgy tűnik, hogy bennünket kövér disznókra cserélnek be a ruszók”...

Bizony igaz, szinte végnélküli szerelvény rostokol ott, szuszogó kövér cocákkal megrakva.

— „A szovjet-magyar barátság jegyében!” — szólal meg mögöttem valaki gúnyosan. Lépések közelegnek, elhallgatunk és a réseken keresztül próbáljuk meglátni a jövevény kilétét... Végre, egy tányérsapkás orosz vasutas bandukol a szerelvényünk mellett... Valaki megszólítja magyarul s ugyancsak elcsodálkozunk, mikor a mi „orosznak” jó magyar tájszólással válaszol. Sebtében elmondta, hogy errefelé mind magyarok laknak.

— Jómagam is szívesen magukkal tartanék — mondta — mert itt éppen, hogy csak éhen nem veszik az ember... Tőle tudtuk meg az továbbiak folyamán, hogy a magyar Átvételi Bizottság is itt van és a szomszédos sínpárok egyikén már vár bennünket a magyar személyvonati-szerelvény... *Személykocsik!*... Alig akarjuk elhinni... Mintha valami büszkeségféle duzzasztaná a szívünket ott belül... Hej, könnyen felejt az ember! Pedig jól emlékezem, a táborban mesélte egy volt

hadifogoly, hogy egyszer, még '48-ban, ők is megérkeztek ide, de a magyar hatóságok nem vették át őket mondván, hogy „Rákosi elvtárs szerint már minden magyar hadifogoly hazatért, tehát több már nem érkezhettek!” Nosza a mi „jó Szergej”-einket sem kellett biztatni, hamar összepakolták őket és visszavitték mindnyájukat Sztálingrádba... Végére is, ha a magyaroknak nem volt szüksége munkaerőre a szovjet „ötévesterv”-nek volt...

Bennünket azonban fogadnak. Már jön is a bizottság, civilruhások... Név szerint szállítanak át bennünket a magyar kocsikba, de amint egy kocsi megtelik, sietve ismét reánk zárják az ajtót... Minden kocsihoz kerül azonban egy a „bizottságból”...

— „Sajnos a határon mindent le kell zárjunk” — sajnálkoznak, de nem is vesztegetik evvel az időt, már kezdenek is mesélni: Száll az ige szájról szájra... száll a mese szájról szájra... Összebújva hallgatjuk őket, szinte nyeljük minden szavukat... Szerintük — valódi Kánaán ma Magyarország...

— Nem fognak az országra ismerni — hajtogatták minduntalan.

— Mindenki szabad, azt csinál amit akar, ott dolgozik ahol akar... — hiszen magának dolgozik! A munkásság a föld, a gyár... *Magyarországon mindenkinek joga van dolgozni!*...

Némelyek a mi sem tudják, hogy mit csináljanak a boldogságtól... „Szép reményünk hajnal csillagánál, a jövőndő tündérvillány gyanánt áll... csak midőn a tömkelegbe lépünk... vesszük észre gyászos tévedésünk”...

De, már itt a határ! A híd innenső vége még szovjet... vörös zászlót lenget a szél... bundássapkás ruszki áll marconán a vártán — ott igen, ott a híd másik végén azonban... piros-fehér-zöldet lenget a szellő... Ez már Magyarország!... Könnyes szemmel nézzük ezt a kígyózó, csapkodó lobogót... Mintha integetne... mintha ölelni készülné... Ölelj, ölelj Magyarország, hazatértek a fiad!... Hazatértek... „megfogyva bár, de törve nem!”...

*

Koradéltutáni szürkületben állt meg végre a szerelvényünk. A kocsikat sorban kinyitották és lekászálódunk. Először léptünk, hosszú évek után ismét magyar földre. Mindnyájan boldogan, szabadon, a hazatértek megelégedettségével szedelőztünk. Kicsit feltűnt ugyan mindnyájunknak, hogy egy lélek nem sok, de annyit sem láttunk a közelben, de ki törődött volna most ilyen kicsiségekkel... Hiszen, itthon voltunk, itthon, magyar földön... ennyi év után! Páran alig, hogy leugrottak a kocsiból, könnyes szemmel csókolták meg az első magyar rögöket, hiszen „Ez a föld, melyhez minden szent nevet, egy ezredév csatolt”...

— Összeállni! Sorakozó! — hangzott el a parancs és kis batyuinkat a hátunkra kapva megindultunk előre — az ismeretlen cél felé...

Már vagy húsz perce gyalogolhattunk, mikor váratlanul egy nagyobb épület-csoport bukkant elénk, festői környezetben, egy kis tó partján az őszi erdő pom-

„bárhova is elkalandozhatott volna, az egyik, jöltáplált „bizottsági tag” felkapaszkodott egy kertiasztal tetejére és beszélni kezdett. Elmondta, hogy ő a kormány által fogadásunkra küldött bizottság vezetője és üdvözölt bennünket a Magyar Népköztársaság Kormányának nevében. A továbbiakban előbb azt eszeltte, hogy Magyarország milyen nehéz helyzetben maradt a háború után. Ezt — mint később kiderült — csupán azért tette, hogy annál jobban kidomboríthassa a jelen kormányzat „hatalmas érdemeit” és kiemelhesse a „...mi hatalmas pártfogónk és szövetségeseink, a Szovjetunió támogatását”.

Mint mondta... „A Szovjetunió emelt fel bennünket elesettségünkől és csak az ő segítségének köszönhetjük, hogy hazánk ma egy tejjel mézzel folyó Kánaán”... biztosított azután bennünket arról, hogy mi csupán... „egy fájdalmas félreértésből kifolyólag voltunk ily’ hosszú ideig ‘hadifogságban’ de legyünk megnyugodva, mert kárpótolva leszünk ezekért... A bűnösökre pedig, akik miatt mi nem jöhetünk haza — Beria és társai — le fog sújtani a népi demokrácia vasökle!”... Émelygő gyomorral és rogyadozó térdekkel hallgattuk ezt a szemtelen talpnyalást. Még volt a képükön bőr nekünk mesélni a Szovjetunióról és az ott uralkodó „igazság”-ról... Nekünk, akik éppen hogy csak onnan érkeztünk meg és akik nyolc-tíz éveket töltöttünk el ott a „rendszer tanulmányozásával”...

— „No, jól nézünk mi ki, ha „kásaország” ezeknek a mintaképe — dörmögte Herman Jancsi mögöttem. További elmélkedésre azonban időnk nem maradt, mert közben már el is kezdődött a szállítmány szobánkenti szétosztása. Én, vagy századmagammal egy nagy csarnokba kerültem... Szalma a földön, a kályhák vörösek, álmosító meleg... Alig, hogy lerakodtunk már fel is csendült a hangszórókban a cigányzene s már hívták is az első csoportokat vacsorára... Lám, lám úgy látszik az itthoniak is megtanulták, hogyan kell az ember szemébe port hinteni...

Az ebédlőben szemünket-szánkat eltátottuk annak a bőségnek a láttán, ami az asztalokon bennünket fogadott... Igaz, hogy úgy félszemmel azért azt is észrevettük, hogy lakóépületeinket fegyveres katonai kordon veszi körül s még azt is, hogy a fák között felvillantak a fényszórók, de az örömmámor legyőzött, elsöpört minden kételkedést, minden félelmet, hiszen — *itthon vagyunk...* Nyolc-tíz év után ismét itthon...

*

Selmúlt az első nap is Magyarországon. Lassan kezdtünk felocsúdni az örömmámorából. Az őrség, amelyik körülvelt bennünket első este, nappalra is a helyén maradt. Az állandóan közöttünk settenkedő „elvtársak” pedig szünet nélkül arra figyelmeztettek bennünket, hogy ne közelítsük meg őket... Elejével magunk sem tudtuk, hogy miféle fajta katonák is lehetnek ezek, akikből az őrség állt. A ruhájukból láttuk, hogy nem oroszok, bár egyenruha dolgában nem volt sok különbség a kettő között. Végül is, amikor valamelyikönk nagyon is közel

merészkedett az egyikhez, ráfördedt az ör, cifra jó magyarsággal. Ebből tudtuk azután meg, hogy az őrök is magyarok — a „magyar janicsár hadsereg” katonái...

Akadtt azonban más érdekesség is számunkra itt az „új Magyarországon”: Már első este észrevettük, hogy sem a pincérek, sem senki a személyzetből nem hajlandó válaszolni a feladott kérdéseinkre, úgy néztek át rajtunk, mintha mindnyájan megsüketültek volna. Mikor azonban a későbbiek folyamán láttuk, hogy egymással szépen beszélgetnek rájöttünk, hogy *csak részünkre süketek!*... Erre azután megrohantuk az „elvtársakat” és tudni akartuk, hogy miért van ez így? Azok persze minden mellébeszéléssel próbálták a figyelmünket másra fordítani. Mi ebből — a „szovjet egyetem” tanulságai alapján — megértettük, hogy nem akarnak, vagy pedig nekik sem szabad eről beszélniök...

Váratlanul régi ismerősünk, a félelem és tartózkodás megjelentek ismét közöttünk...

A második nap végére már émelygett a gyomrunk az „elvtársak” szünet nélküli szovjet imádatától és csupán csak az nyugtatott meg bennünket, hogy még megérkezésünkkel megígérték, hogy három napon belül mindenki otthon lesz s eszerint már csak egy napi várakozás volt hátra. A második napon azonban baj történt! Az átvételi orvosi vizsgálatok során trachomás szembeteget találtak közöttünk. Nosza — megbolydult erre a tábor... Mi lesz? „Meglehet, hogy még két hét múlva is itt leszünk”... jöttek megint az „okosok”. Mások szerint meg repülővel várt a vezetőség valami professzort Budapestről. Ő fogja majd eldönteni, hogy mi lesz velünk...

Harmadnap reggelre csakugyan megérkezett egy professzornő és azonnal elkezdte a vizsgálatokat. Késő délután lett mire az utolsóval is végeztek a szállítmányunkból. Az izgalom ekkor már a tetőfokára hágott. Senki sem törődött már az „elvtársak” csacsogásával, mindenkit csak az egyedüli kérdés érdekelt: *Mi lesz most?* Kétségek között vártunk, de a bizottság nem mozdult... Így esteledett be és már a vacsorán is tüleztünk. Még beszélgetni sem volt kedvünk, mindenki idegesen várta a fejleményeket. Egyszer csak mindenkit az udvarra rendeltek. Ismét, megismétlődött az első nap képe... A bizottság vezetője az asztal tetejéről adta a tudunkra, hogy — bár előre nem látott nehézségek merültek fel — betartják ígéretüket és két csoportban útnak indítanak bennünket hazafelé... Az első csoport még ma este indul, míg a másik csak holnap reggel... Megkönnyebbülve zúgott fel a tömeg, de azért ott belül, mindnyájunkat kínzott az újabb nagy kérdés. *Mikor?* Ma vagy csak holnap? Lenni, vagy nem lenni? Mindnyájan, kivétel nélkül menni, menekülni akartunk! El, csak el innen, mert úgy éreztük, hogy csalódtunk a rendszerben... Ezek sem jobb mint előző rabszolgáink voltak, csupán amit azoknál el tudunk nézni, mivel idegenek voltak, az itt fájó sebet ejtett, mert itthon a saját fajunkkal álltunk szemben... A rabszolgatáborban a vérünkbe rögződött a holnap bizonytalansága... Igen, ami ma megvan, az

van csak meg valójában... Kit tudja *mit* hoz a holnap?

De már olvassák is a névsort... sőt, már több mint a felén túlhaladtak... Engem még mindig nem hívtak... Lemaradok?... Már alig maradt pár név hátra, végre, igaz lenne? Hallom a nevemet. Először nem mertem hinni a füleimnek, azután sietségemben majd fellöktem az „elvtársakat” is... Három asztal mellett kell elhaladnunk mielőtt elérjük a teherkocsit, amelyik majd a Nyíregyházi állomásra fog bevinni bennünket... Az elsőnél az ideiglenes igazolványt adták, amivel három napon belül jelentkezni kellett az otthoni rendőrségen. A másodiknál az orvosi igazolványt és a szabadjegyet nyomták a kezünkbe, míg a harmadiknál a végkielégítésünket kaptuk meg harminc kerek forint képében... Hej, milyen boldogan simogattuk meg ezeket a zöldhasú bankókat, hiszen hosszú évek óta ezek voltak az első magyar bankjegyek amik a kezünkbe kerültek... Még pár perc... pár búcsúszó a teherautóról a hátramaradóknak és már robogunk is a város felé... És felzúgott megint a szép magyarnóta boldogan, felszabadultan... Még énekelhattünk, hiszen velünk még nem közölték a Magyarországon betiltott dalok listáját...

A pályaudvaron azután szétrajzoltunk — ki a büfébe, ki a restibe, hiszen *volt* pénzünk... Igaz, hogy soknak közülünk pár percen belül csak *volt* pénze, mert egy-két féldeci és már el is tűntek a zöldhasú bankók... Minket meg, akik a várószobában leülve vártuk a vonat érkezését, alig pár perc alatt szoros embergyűrű vett körül... Kik vagyunk?... Honnan jöttünk?... Nem ismertük-e ezt vagy amazt? Alig tudtunk válaszolni a kérdések özönére. Diákok, vasutasok, katonák. Mindnyájan meséltek, magyaráztak, tanítottak... Csak akkor halkultak le egy percre, ha pár bundássapkás tisztféle húzott el mellettünk...

— „Psz!... ÁVO-sok!” — figyelmeztettek.

— „Hát azok meg kik?” — tettem fel a naív kérdést.

— „Titkosrendőrök” — magyarázta egy vasutas — „ezekre kell vigyázni, meg a spiclikre... sok van belőlük... Azok jelentenek mindent ezeknek. Halálra verik azután az embert, de hiszen, jön még kutyára dér!”... Ejha, hát úgy látszik, hogy „csöbörből-vödörbe” kerültünk mi is. Csak csupán a hely változott, de a rendszer maradt... Végnélküli hazugságok, titkosrendőrség, kínzások, kegyetlenkedések...

Váratlanul azonban meglevenedett a váróterem és mindenki a kijáró felé tódult. Éles füttyszóval, nagy sisteregve bedübörgött a budapesti szerelvény... Isten veletek bajtársak... sok szerencsét!...

*

Reggel korán érkezünk meg Budapestre és ahogy a vonat ablakán kinéztem a szürke ködbe burkolózott városra, akaratlanul — bár nem vagyok pesti — valami meleg érzés öntött el belülről. Hát ezt is megérhettem, amit még a legmerészebb álmaimban sem mertem volna remélni... Vagy talán mindez csak egy

álom? De nem, mégsem...

Szerelvényünk nagy dübörgéssel, gőzt okádva futott be a „Keleti” hatalmas üvegcarnoka alá... Kiszállás!... A kijáratnál azután megint csak kezdetét vette a búcsúzódás... „Isten veled Zsiga!... Írjál majd Zoli... Majd meglátod... Szervezsz!...

Egymás után tűntek el a fiúk a tömegben, míg végül is csak ketten maradtunk Sanyival, a „földimmel”.

— Mi hova megyünk — nyugat felé még csak órák múlva indul vonat — fordult hozzám Sanyi.

— „El kell mennünk egypár helyre — tudod akiknek megígértük... motyogtam kedvetlenül. Szívesen én is felszálltam volna a legközelebbi vonatra, de megígértük... megígérttem nem egy megtörő szemű haldoklónak, hogy ha az Isten életben hazasegít elmegyek s megmondom a hírt...

„Bajposta” ez volt a régi időkben a neve a mi kötelezettségünknek, fájdalmas, szomorú feladat, ...de megígértük... El kell, hogy menjünk vagy nyolc helyre itt Pesten, hogy megvigyük a híret annak, hogy akit várnak — a fiút, a testvért, az apát ne várják tovább, mert már testben soha sem fog hazatérni... Ott pihen valahol a távoli, ködbenúszó keleten, messze Szibériában. Ott alussza örök álmát a suhogó lucfenyők alatt és a végtelen ta jga millió faóriása susog altató dalt neki, nekik. El kellett, hogy vigyük a halál pusztító lehelletét magunkkal, mert megígértük, még valamikor ott a távoli, reménytelen rabszolgatáborban, egy üvegesedő szemű haldoklónak...

Idegenként szédelegtünk a széles utcákon. A zaj, a villamos csilingelése, a rohanás szinte megfélemlített, kifárasztott bennünket. Végre — megtudtuk, hogyan is juthatunk el az első címre... a Kapitány utca 1-be... Felszálltunk a villamosra és kezdtünk lelkileg felkészülni arra, hogy s mit is mondhatunk majd... Vajon megtaláljuk-e azt, akit keresünk?

— „Jegyeket, a jegyeket kérem”... bukkant egyszerre csak elő a zsúfoltan szorongató utasok közül egy kis, fekete egyenruhás, ruszki tányérsapkás leány... Kutatóan futott végig rajtunk a szeme bizalmatlanul.

— „Orosz foglyok vagyunk” — fordultam hozzá — „most érkezünk csak haza, ma reggel”... Egy percre, mintha szájalom csillant volna meg a szemében, azután... nyilván mást gondolt, mert szárazon, hivatalosan folytatta:

— „Sajnálom...”

— „Kérem” — szólalt meg mögöttem egy idősebb hölgy — „kérek a részükre két átszállót”... „Köszönöm”... és hozzánkfordulva, a kezembe nyomta a két semmitmondó kis papiszeletet... A szemében könny s halkan, szinte csak magának susogta: „Szegények”... és elfordult. Lám, még a kiszolgáltatottság és nyomor közepette is akadnak emberek, akik éreznek... Páran a közelünkben halkan, minden feltűnés nélkül érdeklődni kezdtek, majd mikor megtudták, hogy hova megyünk, igyekeztek a segítségünkre lenni, elmagyarázni az utat.

— Innen még két kis utcával feljebb — magyarázott egy idősebb úr. Megindultunk. Az utcánál újabb érdeklődés, végre az ajtónál álltunk. Már már felemeltem a kezemet a csengőhöz, majd visszarántottam, mintha megégettem volna... Nem! Mégsem... Mivel is kezdjem? Valami összeszorította a torkomat, míg végül is, megszólalt egy hang belül... talán a lelkiismeret: „Mégígérted szegény Dömi bácsinak... előre!” A csengetésre egy fiatalos, szelídarcú hölgy nyitott ajtót.

— „Hamutov Ödönnét keresem” — fordultam hozzá.

— „Tessék, én vagyok” — válaszolt és a szemé kutatóan fúródott az enyémbe.

— „Tessék, inkább beljebb” — nyitotta előzékenyen az ajtót. Egyszerű, de izléses szobában egy fehérhajú idős hölgy fogadott bennünket.

— „Édesanyám” — mutatta be Hamutovné. Mindnyájan leültünk. Egy percre ideges csend szakadt közénk. Szerettem volna hozzákezdeni a mondanivalómhoz, de mindig csak visszahökkenek... Végre kinyögtem, hogy a Szovjetunióból érkezünk, pár nappal ezelőtt...

— „Dömitől hozott hírt?” — szegezték egyszerre mindketten nekem a kérdést. Nem, nincs erőm megmondani!

— „Éi?” — könyörgött szinte a kisasszony. Szóttlanul hajtottam le a fejemet, szólni nem volt erőm. Valahogy úgy éreztem, hogy nincs jogom becsapni őket, de az igazságot szóval megmondani is képtelen voltam...

— „Meghalt?” — kérdezte és a szavak mint egy halódó utolsó lehelete szivárogtak ki az ajkai közül... Bólintottam, s ő zokogva borult az édesanyja nyakába. Én pedig — mintegy álomból ébredve — kezdtem el beszélni. Elmondtam, hogyan szenvedett Hamutov Dömötör, volt cári lovas százados — emigrált orosz ember — a saját hazájában. Elsoroltam, hogyan rombolta lassan a szervezetét a kór és elmondtam utolsó kérélmét, melyet halála előtt vagy egy félórával mondott el nekem a központi kórház betegágyán 1950-ben... Úgy éreztem, hogy már nem is én, de ő — Hamutov Ödön cári lovastiszt beszél az én számmal:

...„Mondd meg a feleségemnek, hogy születtem ugyan orosznak, de meghaltam mint magyar és tekintsenek halálom után magyarnak!”...

Magyarok! Akik oly' gyakran tagadjátok meg szenvedő, kirabolt Hazátokat. Kik olyan könnyen feleditek el apátok, anyátok sírját, tagadjátok meg testvéreiteket, figyeljete!

„De nemsokára kondul az óra,

A vétkekért mindenki felel!

Égig harsan a végítélet —

Ki áruló: halált érdemel!”

*

És ismét vonaton vagyunk... Egy hosszú, szenvedésekkel teljes vándorút közeledik a utolsó pillanatához. A végállomás, a szerető otthon már mind közelebb és közelebb... Körülöttem a fiúk vígan trécselnek, most csupán mindenkit az érdekel, hogy milyen lesz majd az otthon? Hogy s mint vannak a hazaiak, és vár-e valaki is reánk a vasútállomáson?

— „Hogyan várnának?” — vitatkozik Sanyi — „honnan tudnák azt, hogy mi most érkezünk?”

— „Ezideig már biztosan értesítették őket” — állítja „Gibic”. A kocsink másik oldalán meg „Fekete Péter” tart szabadelőadást Szibériáról pár csinos kis diákleánynak...

...A vonatunk pedig csak döcögött lassan, de biztosan célja felé... A távolság percről percre fogyott... Lázasan doboló agyamban — egész akaratlanul — egy régen tanult és régen el is felejtett Petőfi vers sorai ötlöttek fel: ...„Mit mondok majd először is kedvest, szépet neki? Midőn, mely bölcsőm ringatá, a kart terjeszti ki”... Nekem is ...„jutott eszembe számtalan szebbnél-szebb gondolat, míg állni látszék az idő, bár a szekér haladt.”...

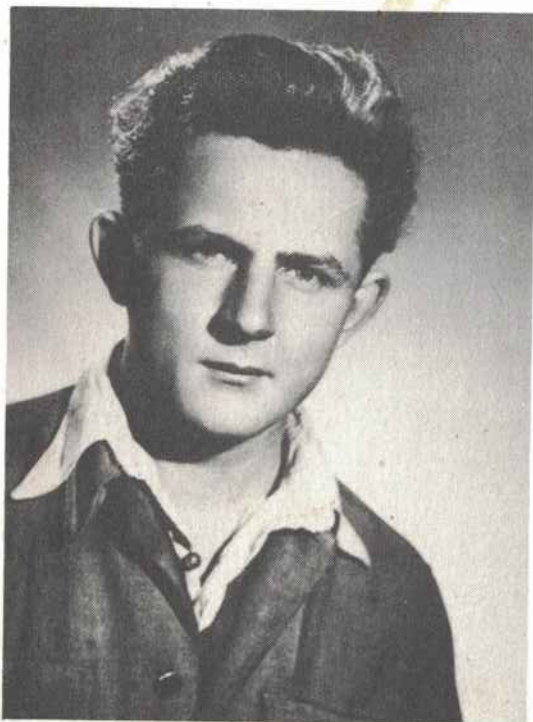
A kora reggel álmos arccal meredt be reánk a kocsi ablakain, de mi kipirult arccal, reménnyel teljesen néztünk szembe vele...

— „A következő megálló...Pápa” — jelentette mosolygó arccal a kalauz. Mindnyájan egy emberként ugrottunk talpra. Íme... itt a régi vasútállomás... Semmi sem változott... Kapkodás, törtetés s egymás után ugráltunk le a kocsinkból. Másodpercek alatt a fiúkat körülvették a síró, de boldog szülők, rokonok, barátok... Egyedül törtetem csak a kijárat felé. S ekkor... ekkor láttam meg Őt... Kitért karokkal... sírva-nevető szemekkel... És nekem földbegyöke-reztek a lábaim és... lassan... előntötték a könnyek szemeimet...

...„Anyukám!”... „Kisfiam!”... „Édes jó anyukám!”...

Hiszek egy Istenben,
Hiszek egy Hazában,
Hiszek egy isteni, örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában.

Amen

E-649

Adorján Sándor,
a könyv írója 1928-ban született.

Gyermekek és ifjúkorát Pápán töltötte boldog családi körben három leánytestvérel. Édesanyja Kluge Alice a képfestő Kluge família leszármazottja, édesapja dr. Adorján Gyula ügyvéd volt.

Középiskolai tanulmányait a pápai református gimnáziumban végezte.

A háború végén önként jelentkezett Budapest védelmére az Antiboldsevista Ifjúsági Tábor tagjaként, de nem került bevetésre.

Pápra visszatérve az ejtőernyős zászlóaljhoz jelentkezett frontszolgálatra. Mint a páncélromboló szakasz tagja vett részt a harcokban, de a nyugati határon úgy döntött, hogy nem megy külföldre, hanem megpróbál hazajutni.

Többszöri elfogás és szökés után ismét elfogták és már betegen a nagykanizsai inter-

náló táborba vitték. Itt először hastífusszal került kórházba, majd mellhártyagyulladásos ellátásban nem részesült.

Végül a kórház értesítette a róla semmit sem tudó szüleit, hogy halálán van és gondoskodjanak elszállításáról.

Édesanyja ment érte és a vitt orvosok hatására állapota javulni kezdett, míg nem 1945 őszén szabadlábba helyezték.

Egy év sem telt el, a magyar és szovjet elhárítás letartóztatta. Hosszas, eredménytelen vallatások után a Szovjet Katonai Hadbírószág bizonyítotték nélkül tíz évre ítélte.

1953-ban tért haza a Szovjetunióból.

1956 után politikai menekültként Kanadába került.

Ezt követően a torontói egyetemen antropológiai és szociológiai diplomát szerzett.

A későbbiek során Ontario Állam tanárképzőjét is elvégezve mint középiskolai tanár helyezkedett el.